

Bellosics Bálint tiszteletére

Bellosics Bálint tiszteletére

Knjižnica Lendava
Könyvtár Lendva

Bellosics Bálint tiszteletére

Szerkesztő

Halász Albert

Lendva
2014

Kiadó Knjižnica Lendava – Könyvtár Lendva

© 2014, Halász Albert

Szerkesztő Halász Albert

Recenzensek Hála József
Silling István

Lektor Szende Virág

Grafikai megoldások Halász Albert

Digitális kiadvány www.bellosicsbalint.info

ISBN 978-961-90887-3-9
978-961-90887-4-6 (pdf)

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Bellosics B.(0.034.2)
39(439):Bellosics B.(0.034.2)

BELLOSICS Bálint tiszteletére [Elektronski
vir] / szerkesztő Halász Albert Lendva. - El. knjiga. -
Lendava : Knjižnica = Lendva : Könyvtár, 2014

ISBN 978-961-90887-4-6 (pdf)
1. Bellosics, Bálint, 1867-1916 2. Halász, Albert, 1969-
276679424

Tartalom

- 7 Előszó
- 9 **Halász Albert**
Az elfeledett Bellosics
- 29 **Hála József**
A magyar néprajztudomány Bellosics Bálint működése idején
Rövid áttekintés
- 55 **Székelyné Kőrösi Ilona**
Bellosics Bálint és kortársai
- 77 **Marx Mária**
Mi az igazság?
Néprajzkutatók a zalai és vasi vendekről
- 87 **Simon András**
„Szeretett tanár úr!” – „Kedves barátom!”
Adatok Bellosics Bálint etnográfusi és emberi portréjához Herrmann Antalhoz írott leveleinek tükrében
- 111 **Silling István**
Bellosics Bálint dél-alföldi néprajzi kutatásai
A dél-alföldi nemzetiségi folklór és tárgyi néprajz kutatója, gyűjtésszervező
- 125 **Majdán János**
Bellosics Bálint bajai tevékenysége
- 141 **Mohos Mária**
A táj szerepe Bellosics Bálint munkásságában
- 149 **Kiss Gábor**
Bellosics Bálint hagyatéka a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban
- 159 A kötet szerzői

Bellosics Bálint

Rédics, 1867. 10. 10. – Baja, 1916. 1. 15.

Előszó

2013. október 10-én, születésének napján került megrendezésre Lendván Hommage à Bellosics Bálint címmel a Bellosics Bálint emléknap. A több programból összeálló rendezvény-sorozat a Városházán a Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség és a Knjižnica Lendava – Könyvtár Lendva szervezésében a Tudományos néprajzi konferencia Bellosics Bálint tiszteletére címmel vette kezdetét. Előadói főleg azokból az intézményekből kerültek ki, akik hagyatéki anyagot őriznek tőle, így a kecskeméti Katona József Múzeum, a Szegedi Tudományegyetem, a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, ill. olyan szakemberek lettek meghívva, akik foglalkoztak Bellosiccsal, ill. érintőlegesen vele vagy korával akár helyi viszonylatban, akár néprajzi összefüggéseiben. A konferenciát mag. Anton Balažek polgármester köszöntötte, valamint dr. Göncz László, a szlovéniai magyar nemzeti közösség országgyűlési képviselője, aki egyben történészként vázolta a Bellosics kori Alsólendva főbb jellemzőit. A program a lendvai magyar önkormányzat szervezésében a Színház- és Hangversenyterem melletti téren folytatódott, ahol leleplezték Bellosics Bálint bronz mellszobrát. A szobrot Király Ferenc Munkácsi díjas szobrász készítette. A szoboravatás után pedig a Színház- és Hangversenyterem előcsarnokában Bellosics Bálint életéről nyílt kiállítás, melyet szintén a Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség és a Knjižnica Lendava – Könyvtár Lendva szerveztek. Az emléknapot jelenlétükkel Bellosics Bálint leszármazottjai és Baja város képviselői is megtisztelték.

A szerkesztő

Halász Albert

Halász Albert
Az elfeledett Bellosics

A Bellosics Bálint tiszteletére szervezett szoboravatást és tudományos tanácskozást kísérő kiadvány, a *Hommage à Bellosics Bálint*¹ címen megjelenő füzet nagyobb léptékben ismerteti a pedagógus és néprajzkutató életpályáját. Ennek összefoglalója elhangzott a tanácskozás során, ezért e tanulmányban nem ismétlem meg a már közzétett részleteket. Fontosabbnak tartom, hogy leszármazottai visszaemlékezéseit, valamint kutatóinak törekvéseit járjam körbe, és mindezek tükrében érintőlegesen vázoljam, miért nem domborodott ki Bellosics neve, személye miért nem került a néprajztudományban a neki megfelelő helyre.

Bellosics módos paraszti bérlő és saját földdel is bíró családból származik Hetésből. Apja tanult ember, mezőgazdasági tanintézetben szerzett képesítést Keszthelyen, de a felmenői, rokonai is hivatalnoki, jószágigazgatói, papi, katonai, kereskedői hivatást töltöttek be, többen Muravidéken éltek. Anyai ágon szlovén származású volt, apai ágon magyar. Szüleit a Hetés határán fekvő Rédicsen találjuk, amikor legidősebb gyermekként meglátta a napvilágot, de hamarosan Alsólendvára, a járási székhelyre költöznek. Többnyire a Rédicshez közeli, Hetésben található nyakasházi birtokon tartózkodtak, megélhetésüket a mezőgazdaság biztosította. Három testvére közül ketten katonai pályán maradtak, a legfiatalabb, aki szintén Keszthelyen tanult, a családi birtokon gazdálkodott szüleivel. Fiatalon halt meg betegségben, Lendván nyugszik apjával együtt, a sírt már csak fényképről ismerjük. 1965-ben a család magyarországi rokonai közül néhányan keresték, és még megtalálták. Bellosics édesanyjának testvére is Alsólendvára házasodott, ezen a vonalon a Tomka családdal tartják a kapcsolatot.

Bálint életútjáról dióhéjban összefoglalva elmondhatjuk, hogy tanítónak szánták, Budapestre küldték az állami tanítóképzőbe. Betegeskedése ellenére megszerzi a tanári oklevelet, de Csáktornyan, ahol szeretett volna elhelyezkedni, nem kap állást, így állami rendelettel Bajára kerül a bajai tanítóképzőbe. Megnősül, az iskolaigazgató lányával köt házasságot, hét gyermekük szüle-

1 Halász 2013.

tik. Egy téli terepen szerzett meghűlés, tüdőgyulladás szakítja meg életét. A legfiatalabb gyermek hamarosan apja után szintén meghal. A hat testvért anyjuk egyedül neveli. Az unokái számára is nagy rejtély, hogyan boldogultak. A részleteket nem ismerik. A „nagyamama” erről az unokáinak nem beszélt, nem az a típus volt, aki ezt a nehéz múltat el akarta volna mondani. Amikor az unokák meglátogatták, akkor számára ők csak gyerekek voltak még nagyobb korukban is, és ezt a rossz emléket elnyomta. Nem mesélt, emlékeznek rá vissza. Gyermekai közül ma már egy sem él, csupán azok gyermekei, az unokák őrzik a „nagyapapa” emlékét. Ők már életében nem ismerhették, szüleik elmondásából, olvasmányaikból tudhatnak tevékenységéről.

Bellosics gyermekeiről Flóra, a lánytestvér, azaz családi becenevén a Nena anekdotázott az unokáknak a legtöbbit. Ő mesélte, hogy amikor zsebpénzt kaptak kiflire, perecre, azt gondosan eltek, nem költötték el, nem ettek az iskolában semmit. Gyűjtötték, egymást ellenőrizték, nehogy valamelyik elköltse. Azon vették az ocsút, meg mindent a galamboknak. Ezt sokáig nem is tudta az édesanyjuk, azt hitte, ebből ettek az iskolában. Egyszer aztán valami vita keletkezett, amiből kiderült, hogy ebből a pénzből megy a galambbetetés. Vagy egy másik eset: a szomszédban volt egy néni, akinek rengeteg macskája volt. A fiúk úgy vélekedtek, hogy sok a macska, kevés a galamb. Félbevágott dióhéjba viaszt öntöttek, azzal ragasztották a macskák lábára. Amikor megkötött, elengedték a macskákat, rá a szomszédasszony házának tetejére. Így patkolták meg a macskákat. Tehát élték a gyerekéletet. Mind jól tanultak. A legszörnyűbb az volt, hogy egyszerre négy fiú volt a fronton.²

A nagyapa bajai házasságáról az unokák azt vélik tudni, hogy Bálint és barátja, Éber Sándor megkérték igazgatójuk egy-egy lányának a kezét. Bálint Bartsch Flórárt, a legidősebb lányt veszi feleségül Bajára kerülése után hamarosan. A tanítóképzőben kaptak szobát. A család őrzi annak emlékét, hogy Csáktornyan szeretett volna elhelyezkedni, de úgy tudják, szeretett Baján is lenni. A Csáktornya utáni vágyakozás életében többször feltör, sajnos azonban még azzal az indokkal sem tudja elintézni oda kerülését, hogy öreg szüleinek van szükségük a támogatására. A budapesti tanítóképzőből súlyos betegsége miatt az otthoná-

2 E családi vonatkozású adatok saját gyűjtés 2012. április 8-áról Fenyőharaszon a család tagjaival: dr. Somos Tiborné – Báldy Mária, Magyar Károlyné, Makrainé Báldy Judit és a család többi tagja, ill. Halász 2009.

hoz közeli Csáktornyára küldött Bálint húszévesen itt fejezi be iskoláinak kezdő szakaszát. Bizonyára kötődött tanáraihoz, barátaihoz, sőt feltételezhetően rokoni kapcsolatai is lehettek. Abban az időben a szomszédos, alig húsz kilométer távolságra fekvő, vasúttal összekapcsolt Dél-zalai két város, Alsólendva és Csáktornya szoros kapcsolatban álltak. Itt kezdi szépirodalmi szárnypróbálgatásait is.³ A helyi Muraköz jelenteti meg első írásait, majd az alsólendvai lapok, ám a szépirodalmat a krisztusi korig lassan a néprajzi tevékenység teljesen kiszorítja.

Bele kellett nyugodnia, hogy Baján marad. Befogadták, tanítványai szerették, sorra születtek gyermekei. A tanítóképzőben 3-4 gyermekük született, mind fiúk: Jancsi (János Samu Károly) 1894-ben, Báldicza (Bálint Lipót István) 1896-ban, Laczi (László István Lipót) 1898-ban, lehet, hogy még Imre is (Imre) 1899-ben.⁴ Utána a Petőfi utcába költöztek ki, családi házat építettek. Idősödő özvegy édesanyját is Bajára költöztette, aki 1957-ben halt meg 82 éves korában, jóval fia halála után. Egy kriptában nyugszanak. Ő szlovén volt, Bálint tőle tanulta meg a szlovén tájnyelvet, legalábbis így gondolják az unokák. Ezen kívül a német nyelvet is birtokolta. Ez nagy segítség volt a számára a gyűjtőmunka során, hiszen a nemzetiségek közt eredeti nyelven tudott gyűjteni.

Amint említettük, a legtöbbit Bellosics Báldy Flórától halottak az unokák nagyapjukról. Neki nem lévén gyermeke, ő tartotta össze az egész családot. Nyaranta egy-egy városban összegyűjtötte az unokákat, akik nála szünidőztek, vagy elvitte őket kirándulni. Olyanok voltak, mint egy iskolai csoport. Akkor a szegénység miatt más lehetőség nem adódott. Így nevelte őket összetartó családdá. Olyan is történt, hogy Flóra néninek elfogyott a pénze, az élelem is a háznál. Amikor már semmijük sem maradt, még mindig bizakodó volt, és vigasztalta a gyerekeket, hogy majdcsak megoldódik a baj. És valóban, jött a tiszteletdíj az egyik cikkéért. A család motorja maradt unokái emlékében. A nagyapát helyettesítve ő fogta össze a családot. Apjáról mindig azt mesélte, hogy nagyon sokat dolgozott, napi tíz órát is. Ezért gyermekei tisztelték, és úgy tűnik, jó példaképük volt. Büszkéek voltak édesapjukra, arra, hogy rövid élete alatt is sokat elért.

3 Halász 2014.

4 Bellosics Bálint és családtagjai. A Bellosics–Bartsch család törzskönyve. 1893. jún. 27. napjainkig. Kézírtatos füzet, a Báldy család tulajdona.

Ezt mindig felemlegették. Elefántcsonttoronyban dolgozott, a családját, gyerekeit szerette, de a családi életbe nem folyt bele. A tudománynak, a kutatásoknak, a munkájának élt. Ellátta az iskolai munkáját is, elnöke volt a bajai Széchenyi Szövetségnek, tagja más szervezeteknek, szervezte a gazdaiskolákat. Ahogy gyűjtései során a falvakat járta, látta, hogy a gazdáknak több ismeretre van szükségük a jobb gazdálkodás érdekében, nem csak arra, amit a szüleiktől tanultak. Mivel máskor nem értek rá, számukra téli gazdaiskolát szervezett. 30-40 fő is összejött, előadókat hívott, 10-15 alkalommal is találkoztak a tél folyamán. Minden bizonynyal a családi háttér biztosította tapasztalatokon kívül külföldi tapasztalatokból, irodalomból tanult erről a módszerről, Észak-európai minta alapján dolgozott. Bajaszentistvánon emléktábla őrzi e tevékenysége nyomát. Halála után is folytatták az ilyen képzéseket, ám a 2. világháború ezt félbeszakította.

A családban többen a pedagógusi mellett a második fontos elkötelezettségének tartják, hogy járta a falvakat, és néprajzi gyűjtést végzett. Kutatta a viseletet, az életmódot, az építészetet. Nagyon ügyesen rajzolt. Eredeti rajzait még ma is őrzi egy másik leszármazottja. Jellemző volt rá, hogy egy dolgot többször is lerajzolt, vagy ugyanúgy, vagy változatában. A terepen vázlatokat készített, amiket otthon kidolgozott. Haláláról annyit tart emlékezetben a család, hogy a rossz utazási körülmények miatt télen egy szekérrel megtett úton megfázott, és a tüdőgyulladásá fejlődött betegségen, a szövődmenyes tébés folyamaton már a Kékesen biztosított terápia sem segített. Amikor 1915 végén onnan hazaadták, már nem volt sok élet benne. Életének teljében halt meg, 49 évesen. Nagyon sok terve volt még. Januári halála után augusztusban hároméves Blanka lánya is meghalt. „A többi, Isteni csoda, hogy fölnevelkedett és diplomás ember lett.”⁵ Kossuth Díjas baromfitenyésztő, pécsi főkertész, neves agronómus, de néprajzkutató is volt köztük. Báldy Flóra folytatta édesapja szakmáját a néprajz és a pedagógia területén. Főleg a szötteket kutatta. Pál fia katonatiszt lett, mérnök hadnagy, de 1944-ben el kellett hagynia Magyarországot, leszármazottai Amerikában élnek. A világban szétszóródott család szoros kapcsolatban van, gyakran összejöveteleken találkoznak. Egyszer 72-en is összejöttek, bár akkor nem is volt mindenki jelen, mondják az idősebbek.

5 dr. Somos Tiborné – Báldy Mária, saját gyűjtés.

A meglepő az, hogy ma a családot nem a Bellosics név alatt találjuk. Névváltoztatásuk a megélt sorsukban talán az egyik legfordulatosabb esemény volt. Ennek magyarázata abban áll, hogy Bellosics Bálint fiait is behívták katonának az első világháborúban. János és László harctéri hőstettükért gyerekfejjel, hiszen 1914-ben, a háború kitörésekor előbbi 20, utóbbi 16 éves volt, szakaszuk megmentéséért vitézi rangot kaptak. János alig maradt életben, 70 százalékos rokkant lett, mindkét lábát ellőtték. Ennek ellenére 69 évet élt. Rokkantbirtokot kapott, dohányárudát vezetett. Egy időben ott volt Bálint és Imre is, akik 18, ill. 15 évesek voltak 14-ben. Igen ám, de olyan vezetéknevvel, mely horvát eredetre emlékeztet, mint az övék, tehát Bellosics, nem lehetett átvenni a rangos címet. Apjuk akkor már halott volt, ezért összeült a kupaktanács, a fiúk, akik már akkor is nagyon összetartottak, eldöntötték, hogy a családnevüket Báldyra változtatják. Bellosics Bálint második fiát, Bálintot apja a családkönyvbe a „Báldicza” formában írta be. Úgy is becézték, hogy Báldi. Ezt vették kölcsön a családban, de hogy rangosabbnak hasson, ipszilonos formában. A hivatalos névcseré és a vitézzé avatás különböző időpontokban történt. A vitézi címet János 1925-ben vette át, Bálint a Báldy nevet 1938-ban vette fel, László a nevét a vitézi avatáskor 1926-ban magyarosította, Imre a nevét szintén 1938-ban változtatta meg, Flóráról és Pálról nincs adat.⁶ A vitézi cím azonban a 2. világháború után nem volt dicsőség, elvették a vele járó nyugdíjat és a család vagyonának nagy részét is.

Ekkorra már a család szétszóródott, ki-ki élte a saját küzdelmekkel teli életét. A 2. világháború után Bellosics gyermekeit már idősebb korukban találjuk, közülük Flóra igyekszik folytatni apja szakmáját. Testvére, Bálint dédelgeti édesapja emlékét, apja több kéziratát is átgépelem. Az első világháború közepén elhunyt Bellosics Bálint nevére ránehezednek a háború végén bekövetkező drasztikus események, amikor a szűkebb szülőföldjét kettészakítja a határ. Rédics és Nyakasháza Magyarországon marad. Nyakasházán az államosítás után megszűnik a magángazdálkodás, a földeket a téesz kapja birtokába, mára sűrű bozót növi be, az egykori Esterházy birtok hírét már csak a földbe süppedt téglákon található monogramok őrzik. Feledésbe merült az is, melyik volt a szülőháza, hiszen a zalai jeles néprajzkutatók, így Bellosics Bálint tiszteletére állított emléktáblát is a zalaegerszegi

⁶ Bellosics Bálint és családtagjai. *A Bellosics–Bartsch család törzskönyve*. 1893. jún. 27. napjainkig. Kézirat os füzet, a Báldy család tulajdona.

skanzen egyik épületének falára helyezik el. Úgy tűnik, hogy nem tudták kideríteni, melyik épület lehetett az. Erre sokáig később sem derült fény. Ma már a keresztelés helyszínéül szolgáló rédcisi templomon és a Tantalics Béla helytörténész jóvoltából felderített szülőházon is emléktábla van. Alsólendvából Lendva lett, vele együtt Csáktornya is az új államhoz, a Szerb–Horvát–Szlovén királysághoz, azaz a későbbi Jugoszláviához került. Alsólendvai házukat részben lebontották, részben átépítették, hosszabb utánjárással sikerült csak felderíteni, melyek a maradványai. A családi sír, ahol apja és János öccse nyugszanak, elveszett, legalábbis a helyszínen nem azonosítható be. A 20-as, 30-as évek nehéz időszakai nem kedveztek a határ menti, határon átnyúló, hetési, Lendva-vidéki kutatásoknak, így az egykori úttörők, mint Bellosics Bálint itteni kutatói eredményeire sem volt szükség. A 2. világháború utáni rendszer arra törekedett, hogy feledtesse azt a tényt, hogy Magyarország határain kívül is élnek magyar közösségek, sőt, hogy egyéb nemzetiségi közösségek élnek Magyarországon. Mindez éppen ahhoz segített hozzá, hogy Bellosics munkásságának a lényegét tegyék semmissé. Az is tény, hogy Bellosics származása, házassága révén maga is ezekhez a nemzeti közösségekhez tartozott, iskolaigazgatóként jobb megélhetést tudott magának és családjának biztosítani, inkább a magasabb társadalmi rétegbe sorolhatjuk. Kétségtelen viszont, hogy semmit sem kapott ajándékba, munkatempója hihetetlen nagy volt, és nagyon jól ismerte a falvak népeit, maga is ilyen gyökerekkel bírt. Így sem igazán számíthatott arra, hogy példaképpé állítsák az új, a szocializmus építőinek nemzedékei elé. A családban természetesen feltekintettek rá, ő volt a nagy B, a Bellosics Bálint.

Tanár lévén néprajzi ügyködésébe bevonja tanítványait is. Fontosnak tartja, hogy a gyakorlatban tanulják meg, az apró építőkövekből, gyűjtésekből miként áll össze az egész.⁷ Célja egyrészt, melyet A gyermek a magyar néphagyományban c. tanulmányban ír le, „hogy növendékeim épületben lássák azokat a köveket, melyek egy részéhez gyűjtői buzgalmuk révén jutottam.”⁸ Ez a műve egyetemes magyarországi összefoglalás. Cikkei tükrözik a kornak a nemzetiségek néprajzi kutatásával kapcsolatos szemléletét, felfogását, törekvését, melyekről ma kevés ismeretünk van, azok is periferikus publikációs fórumokon érhetők el. Fontos lenne hangsúlyozni a hidat betöltő szerepvállalását, melyet akkor

7 Halász 2009 – ebben Szilágyi Miklós ide vonatkozó közlései.

8 Bellosics 1903.

másképpen értelmeztek, mint most. Akkor ugyanis az országban élő embereknek, bármely nemzetiség tagjai is voltak, természetes volt a magyar államnemzethez való tartozás. Ez sajátos felfogás volt a 18-19. században, mely szerint az itt élő nemzetiségek is hungarusok, azaz kialakult a hungarusz-tudat. Ezt a szemléletet a politikai nacionalizmus szüntette meg. Kevés olyan hiteles írást ismerünk, kevés publikáció van, kevés figyelem esik arra, hogyan élték meg ezek a kettős identitású emberek a hungarusz-tudatot anélkül, hogy saját magukkal ellentétbe kerültek volna.⁹ Bellosics életének kutatása ilyen megközelítést is kitűzhet célul.

A kor másik fontos tevékenysége, melyből Bellosics is kivette a részét, a múzeumszervezés, párhuzamosan ezzel a gyűjtések irányvonalának a megadása. A Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat megbízásából kis füzetet ír Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére¹⁰ címmel. Ő maga nem szervez ugyan múzeumot, gyűjtött tárgyi hagyatéka is viszonylag gyér számú, mégis az elsők között van, akik útmutatással segítik a gyűjtőket.¹¹ Ma olvasva a füzetet egyértelmű, hogy ma már nem állítható az ügy szolgálatába minden hivatalnok, tanár vagy egyházi személy, aki segíthet abban, hogy a közösség közbenjárásukra jobban befogadja a kutatót, és más útmutatás is idejét múlta. Am kortársai is, mint Kiss Lajos, Sági János, hasonló szemlélettel és lelkesedéssel dolgoztak, azokat a tárgyakat szedték össze, amelyek kimentek a divatból. Tették mindezt többé-kevésbé Bátky Zsigmond útmutatásai szerint. Bellosicsnak, és az akkori magyarországi szlovén közösségnek az volt a szerencséje, hogy a szlovének, ill. Hetés ismerete miatt foglalkoztatták országos szabású tervek megvalósításánál is. Az egyik ilyen „Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben” nagyszabású sorozat volt, amelyben a vendeket, azaz a vasi és zalai szlovéneket mutatta be,¹² valamint az 1896-os millenniumi ünnepségek során a kiállítás falujában a vend, azaz szlovén ház felállítását. Mai szemmel is figyelemre méltó, hogy a kiállított 24 háztípus közül a fele a nemzetiségeket mutatta be, ebből is az egyik a szlovén volt, miközben sok nagyobb tájegység is kimaradt. Ezeket a feladatokat a legilletékesebbnek adták Bellosics Bálintnak.¹³

9 Halász 2009.

10 Bellosics 1907.

11 „Édesapánk néprajzi és régészeti gyűjteményének jegyzéke”, c. kézirat os füzet, KJM (Katona József Múzeum, Kecskemét) 549.88./14–32.

12 Bellosics 1896a.

13 Halász 2009.

A szlovén ház a millenniumi faluban

(Bellosics 1896b, ill. Katona József Múzeum, Kecskemét, 452.87.)

A család őrizgette Bellosics gyűjtött tárgyait, könyvtárát, kéziratait, ám lassan-lassan ezek több helyre kerültek, szóródtak szét.

A „Városi Múzeum, Baja 1937.” pecsétjével és 1939. június 14-én keltezett kézirat az alábbiakról tájékoztat: „Elismervény. Néhai Bellosics Bálint volt bajai m. kir. áll. tanítóképzési igazgató hagyatékából a Bajai Városi Múzeum részére örök letételként átadott alább megnevezett tárgyakról.” Pl. Az Ethnographia és a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője, az Archaeologiai Értesítő, az Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn szinte teljes sorozatai és egyéb kiadványok, századforduló körüli fényképek Mohács vidékéről, Bajáról és más környéki településről, de volt közöttük göcseji magyar csoport vagy éppen a csáktornyai tanítóképző és a Muraköz főszerkesztőjének, Margitai Józsefnek az arcképe is 1898. június 19-ei keltezéssel. Az adományozó kiléte ebből az okiratból nem derül ki.¹⁴ Az 1939. 6.

¹⁴ KJM 535.88/3-7.

14-én dedikált könyvek tanúsága szerint viszont igen: „A Báldy Bellosics család örökletete a „Bajai Városi Múzeum” részére.”¹⁵

Az ugyanilyen pecséttel, de már 1943. április hó 4-én keltezett okirat Báldy Flóra nagys. urhölgy, tanítónő részére szól: „A fenti 1-100 tételszám alatt boldogult Bellosics Bálint tan. képző intézeti életében gyűjtött néprajzi vonatkozású tárgyait, mint örökletetet azzal vesszük át a múzeum céljaira, hogy azok az ő nevét megörökítve például álljanak a város közönsége előtt, a néprajzi rész tovább gyarapítására. A múzeum igazgatósága a maga nevében is hálás köszönetét fejezi ki.” Ebből pl.: 1. Halász szigony, 2. Kobak., 3. Busó álarc stb., főleg Baja környékéről, de Muraközéből pl. Csáktornyáról, a hetési Szombatfáról, Lendva-vidékről (Hosszúfalu) is átadott tárgyak, de afrikai nyíl, Bajára vonatkozó irodalom, néprajzi fényképfelvételek a gyűjtemény tartalma.¹⁶

Még ezt megelőzően 1943. március 30-án a bajai gimnázium gyűjteményébe is több tárgyat ajándékoz a család: tojásíró, rokkát, légrádi (muraközi) kést és villát, tükröst és mást. Ezen kívül magánszemélyeknek, pl. „Éber Sanyinak 1 db légrádi bicsak” van bejegyezve. A család magának csak néhány tárgyat tart meg: lőportartót, kést, karikás ostor nyelet, fokost, tulipános ládát stb.¹⁷ A bajai gimnáziumnak adományozott tárgyak azonban 1944-ben megsemmisültek.¹⁸

Bellosics Bálint nekrológjain,¹⁹ megemlékezéseken, rövid cikkeken kívül nem sok írott forrást találunk róla. Születésének 100. évfordulóján többen megemlékeztek róla,²⁰ pl. 1967-ben a bajai Türr István Múzeum az Országos múzeumi hónap keretében október 1–15 között földszinti termében emlékkiállítást szervezett, amelyet Bemutató a múzeum új szerzeményeiből c. plakáton is hirdetett.²¹

Az első ismert nagyobb terv Bellosics bemutatására még a fent említett kiállítás előtt jóval korábban, 1956-ban születik meg. K.

15 Halász 2009.

16 KJM 535.88/1–2.

17 KJM 549.88./22.

18 Báldy Flóra levele Virág Bélának és Terikének, ismerősöknek, vagy rokonoknak a hetési Gáborjánházára 1970. március 20-án. KJM 475.88/1.

19 Pl.: Barcsai 1916, Thirring 1916.

20 Pl.: Solymos 1967, Tóth 1967.

21 Ugyanebben a hónapban utána A Szovjetunió 50 éve alkalmából Szovjet bélyegkiállítás következett, majd Szovjet néprajzi és régészeti kisfilmek vetítése. A témaválogatás az elsőt kivéve a kor szelleméhez igazodik.

Kovács Péter, aki a Néprajzi Múzeum Adattára kéziratgyűjteményének kezelője, 1956. január 18-án írt hosszú levélben keresi meg Báldy Flóra kartársnőt. Leírja neki, hogy ismeri édesapja hagyatékát, amit tőle kapott a múzeum 518 oldal terjedelemben, és amit Gunda Béla leltározott be 1939-ben. K. Kovács Péter figyelmét 1950-ben, amikor a múzeumba kerül, ezen kívül egy kiadatlan nagy, több száz kéziratos lap terjedelmű, a „Kis ethnographia” címen Bellosics által szerkesztett anyag kelti fel, mely „a tanuló ifjúság használatára” készült, és valószínűleg Sebestyén Gyulával egyetértésben állította össze, legalábbis elküldte neki, az ő hagyatékából is került elő. Szerinte a kötet „uttörő jellegű volt s a maga nemében páratlan”.²² Báldy Flóra válaszol a levélre, és főleg az első évben gyakori levélváltás történik közöttük, több évtizedes kutatás, majd személyes barátság veszi kezdetét. Rövid időre, mintegy egy évre az 56-os forradalom szünetelteti a kapcsolatot, Báldy Flóra és K. Kovács Péter is, levelezéseikből következőleg, külön-külön a hatalomnak nem tetsző oldalra áll.²³ Úgy tűnik, K. Kovács Péter valamiért halogatja a kézirat elkészítését, ill. Bellosics méltatását, hiszen csak 1959 áprilisában ír Flóra érdeklődésére, miért nem folytatja a munkát, aki hitegetésen kívül nem kap reménykeltő választ. 1964-ben még egyszer rákérdez édesapja megemlékezésére, és megírja, sajnálja, hogy csak szép terv volt. Aztán végül maga ír rövid összeállítást édesapjáról, melyet közöl is.²⁴ 1965-ben K. Kovács Péter Dr. Márton Imre tanítóképző intézeti tanárnak levelet küld Bajára felhasználható adatokkal Bellosicsról, részben másolatokat hagyatékából, válogatott idézeteket. Bajára tervezi útját az április 27-i intézeti napokra, ahol előad, és ahol Bellosicsról kiállítást is szerveznek. A másik előadó éppen a levél címzettje (is) lenne. K. Kovács Péter írt egy összeállítást Bellosicsról, melynek két különböző címet is adott, mégpedig a „Bellosics Bálint élete és néprajzi munkássága. Az első néprajzi olvasókönyv”²⁵ és a „Tisztelt Értekezlet! Mélyen tisztelt Hallgatóim.” (kézírással a cím felett jobbra: „I. Duplum. Hiányos”).²⁶ Nem tudjuk, hova készült, elképzelhető, hogy az említett eseményre, bizonyára más alkalom előadásaként is. A

22 KJM 538.88/8–11.

23 K. Kovács Péter levele, amelyben Flórának megírja hallgatása okát. KJM 538.88/70

24 Báldy 1978.

25 KJM 429.87./35–42.

26 KJM 429.87./43–50.

nyolc gépelt lapnyi dolgozat Bellosics néprajzi tevékenységére összpontosít, azonban gépelt változata hiányos, hiszen a szöveg folyama hirtelen megszakad. Szerencsére ismerjük kéziratos változatát is, abból következtetni lehet a teljes szövegváltozatra.²⁷

A fönt említett hagyatéki anyagban találunk K. Kovácstól egy „Adatok és gondolattörédek Bellosics Bálint életével és munkásságával kapcsolatosan” című, egy oldalnyi gépelt szöveget, melyben 4 pontban igen röviden vázolja Bellosics életútját, ebben kiemeli, hogy felesége szerepét külön tanulmányozni kellene, majd a hagyatéka hosszú kutatása után több megállapítást tesz, ezeket és az újabb kutatók kérdéskörökét további tíz pontban vázolja. Szerinte pl. azt is vizsgálni kellene, kitől örökölte képességeit és emberi tulajdonságát, gyors felfogását, éles ítélőképességét, fáradhatatlan szorgalmát, felelősségtudatát, lelkiismeretességét, összegező képességét, rajzkészségét, nyelvtudását és más hasonló jellemzőjét. Ki volt rá nagy hatással nevelői, tanárai közül? Stílusát és nyelvét illetően Király Pál? Háttérkutatót javasol a fejlett szociális érzéke ügyében, hiszen azt írja, e téren legbátrabb a kiállása. Megállapítja, hogy jó hazafi. Helyes az önismerete, szülőföldismerete, szeretetre nevelése példamutató. Kiemeli a magyarországi nemzetiségek vizsgálatát, növendékeinek szakköri jellegű és szemináriumszerű nevelését a nevelő feladatokon túl a rájuk váró népművelő, hagyománygyűjtő feladatokra. Világviszonylatban is elsőként szerkeszt néprajzi olvasókönyvet, a Kis Ethnographiát (mely sajnos máig kiadatlan maradt). A tanítóképzést és a népművelő, népnevelő tevékenységet elsőként kapcsolta össze falukutató és tudományos feltáró, leíró néprajzi tevékenységgel. Már 1913-ban gazdagimnáziumot alapít Bajaszentistvánon. Kiemeli publikációinak és előadásainak végtelen számát. Kiveszi részét a társadalmi munkából mint könyvtáros, iskolamúzeum-alapító, önképzőköri elnök, fordító, rendező. Jelentősen hozzájárul a tanítóképzés irodalmához, mint egyetemes történeti kézikönyvek írója, földrajzi tankönyvek írója, néprajzi olvasókönyv szerkesztője és nem utolsó sorban néprajzi gyűjtési útmutató írója. Több jelentős szervezet, társaság tagja, elnöke. Ezekkel viszont voltaképpen ez a K. Kovács Péter által folytatott Bellosicsot kutató korszak lezárul.

A következő személy, akinek figyelme Bellosicsra irányul, az Szentmihályi Imre. Egyik 1962 januárjában írt levelében mint

27 KJM 429.87.

Balról jobbra: Báldy (Bellosics) János, Báldy (Bellosics) Flóra, K. Kovács Péter (Néprajzi Múzeum, Budapest)

a zalaegerszegi Göcseji Múzeum igazgatója megköszöni Báldy Bellosics Flórának a kérésére elküldött Bellosics Bálint zalai vonatkozású cikkeinek jegyzékét és a Turniščei freskóinak a rajzát. Ígérete szerint a Turisták lapjában megjelent Alsó-Lendva és vidéke c. cikket kijegyzetelés után ezzel a levéllel visszaküldte. Aztán hosszabb ideig nem voltak kapcsolatban, mert 1974-ben mint a múzeum tudományos főmunkatársa a következő sorokkal kezdi újabb levelét: „Talán még tetszik reám emlékezni Zalaegerszegről, bár már régen találkoztunk, ill. leveleztünk.” Segítségét kéri a kutatásaihoz, amikor A történeti Hetés²⁸ c. tanulmányát készíti. Ennek kapcsán Hetés első néprajzi kutatójára is hivatkozni szeretne, ehhez kéri Flórát, küldjön neki Bellosics megjelent, ill. kéziratos hetési anyagaiból, gyűjtéseiből. Azt is megírja, milyen témák érdekelnék. Erre a levélre a választ is ismerjük, mely néhány napra meg is érkezett. Szentmihályinak megírja, hogy 1969 óta írásbeli kapcsolatban volt Fülöp István zalaegerszegi

²⁸ Szentmihályi 1977.

könyvtárossal, akinek elküldött minden, a család birtokában lévő és Zalára vonatkozó irodalmi hagyatékot és a cikkei jegyzékét. Ezeket a Zala Megyei Könyvtár különgyűjteményként leltárába is vette. Hivatkozik az 1970-es IV. Országos Honismereti Tábor kiadványára,²⁹ a Krónikára, melyben tőle közölték Bellosics életrajzát és a nevezetes nyakasházi leveleket. Megírja, hogy az Országos Néprajzi Múzeum Adattárában nézze meg a Bellosics-hagyatékot, amit még Bátky idejében ő adott le. Elirányítja K. Kovács Péterhez, aki már nyugdíjban van ugyan, de még talán bejár a múzeumba. Azt is megírja neki, hogy ő több évvel ezelőtt több mint egy hetet töltött Baján, ahol alaposan átnézték az iratokat. Azt tervezték, hogy a bajai múzeum kiadványában összeállítja édesapja méltatását, de még adós vele. Flóra Szentmihályinak elárulja, hogy a családnak meglepetést okozott, amikor Bellosics egyik leveléből megtudták, hogy édesanyja szlovén származású volt. Akkor azt tervezték, hogy a rédicsei szülőházára emléktáblát helyeznek el, és az iskolában a küldött gyűjteményből kiállítás szerveztek volna, de Fülöp szerint az iskolában a gyűjtemény nem lett volna biztonságban. Az emléktábla végül a zalaegerszegi skanzenbe került, majd egy másik később Récicsre is, de a művelődési házra, mely felvette a Bellosics Bálint nevet is. A gyűjtemény pedig több mint negyven évre eltűnt. Ez azonban egy másik történet.³⁰

Fülöp István tehát nem tudhatta, hogy K. Kovács hosszú időn keresztül foglalkozott a Bellosics hagyatékkal, ezért 1969 áprilisában a fontos zalai munkásságának feltárásában végzett tevékenysége során Bellosics ügyében a bajai tanítóképző igazgatóságának címez egy megkeresést. Vázolja terveit, és kéri őket, hogy amennyiben bárminemű anyaggal rendelkeznek, értesítsék róla. A címzettek helyett egyenesen Báldy Bellosics Flóra válaszol, aki elmondja, hogy Bellosics hagyatékát K. Kovács Péterrel tervezte kiadni, de nem jött össze. A rendszerező munka után viszont Flóra azonnal tételszerűen felajánlja, mely dolgokat tudná azonnal küldeni, főleg reprodukálható nyomtatványokról van szó. Megírja, hogy 1967 áprilisában, születésének századik évfordulójára, a bajai tanítóképző Intézeti Napok keretében megemlékeztek édesapjáról, Kincses Ferenc igazgató mint pedagógust, Márton Imre tanár mint népművelőt, K. Kovács Péter, a Magyar Néprajzi Múzeum Adattárának osztályvezetője

29 Fülöp 1970.

30 Ebben a kötetben Kiss Gábor részletezi.

pedig mint néprajztudóst méltatta. Az eseményről hangfelvétel is készült.³¹ Továbbá beszámol, ki hol, mikor emlékezett meg róla, hol található a portréi, hol van a hagyatéka, hogy 100 éves évfordulóján a néprajzi társaság is méltatta. Végzőként kéri Fülöpöt, hogy „amennyiben Rédicsen fel tudják kutatni szülőházát”, tájékoztassák őket. Vélhetően ezért nem került rá az emléktábla.

Végül Gálfi József, a tanítóképző igazgatójának közbenjárására Báldy Flórától megérkezik némi anyag. Fülöp kéri Flórát, tárgyi anyagot is küldjön neki, egyébként is az 1969 őszére tervezett kiállítást tavaszra kell halasztaniuk, mert nem gyűlt össze elegendő anyag. 1970 elején Báldy Flóra összegyűjti a zalai vonatkozású anyagot, és Zalaegerszegre küldi. Bátyjával, Báldy Bálinttal, aki segítkezik Bellosics életének rekonstruálásában, tervezik, hogy eljönnek a kiállítás megnyitójára. Alsólendvára is szerettek volna ellátogatni.

Bellosics emlékére Rédicsen szervezett kiállítás felállítására 2007-ben is történt kísérlet, amikor dr. Rendes Béla főiskolai docens, a bajai Iskolamúzeum gondozója és Farkas Tibor rédicsi önkormányzati képviselő között zajlott levélváltás.³² Ez már a Bellosics emlékének utóregzéseit eleveníti fel, ehhez főleg publikációkat küldenek Bajáról, ill. Bajára. Annyi bizonyos, hogy jelenleg Rédicsen őrzik Bellosics e tájt készült gipsz fejszobrát is. A kiállítás már nem áll.

Bellosics bővebb ismertetésére mások is vállalkoztak, elkezdték feldolgozni levelezését is, összeállítani a bibliográfiáját, de részletes, a teljesség igényét felvállaló alapos mű nem jött létre.³³ Bellosics gyűjtési útmutatójának³⁴ újra kiadott füzetében Szilágyi Miklós utószava talán az egyetlen olyan kritikus értékelése Bellosics munkásságának, mely tágabb környezetbe helyezi kutatói mivoltát. Számba veszi a hasonló próbálkozásokat és a kor adta lehetőségeket, körülményeket, a szakma akkori állását, de Bellosics családi, társadalmi hátterére is rávilágít. Kiemeli fontosságát, ám világos előtte, hogy „túlzás lenne Bellosics Bálintnak a néprajz önálló diszciplinává fejlődésében korszakos jelentőséget, iránymutató szerepet tulajdonítanunk.”

31 A kecskeméti Katona József Múzeum őrzi, nem tudni azonban hallgatható-e még.

32 Másolatban hiányosan a szerző tulajdonában is.

33 Pl.: Barbarič 1977, Bálint 1991, Dankó 1999, Fehér 1985, 1987, Kóhegyi 1972, Kóhegyi–Sztrinkó 1992, Sztrinkó 1986, 1989, Kulcsár 1971, Silling 1993, stb.

34 Bellosics 1992.

Hacsak a Néprajzi olvasókönyvet ki nem adhatta volna, mely az első ilyen jellegű összefoglaló mű lett volna, és meg nem valósíthatta volna egyéb, bizonyára dédelgetett nagyszabású terveit. Kiemeli továbbá, hogy viszont nagyobb formátumú alakja volt a kibontakozó néprajzi kutatásoknak. K. Kovács írja, hogy fegyelmezett életrendje és tervszerű és jól kihasznált időbeosztása volt, átlagban napi 15–18 órát is dolgozott.³⁵ Amennyiben figyelembe vesszük becsült írott, rajzolt hagyatékának, ami korántsem teljes, tízezer körüli vagy magasabb számát, ez könnyen hihető adat. Szilágyi szerint kereste a gyarapodó szakirodalom kínálta tágabb összefüggéseket, dolgozatai összefoglaló–rendszerező mivoltuknál fogva egyszerre egy-egy résztema módszeres összefoglalásai és a népi kultúra nemzeti és társadalmi helyét–szerepét meghatározó állásfoglalások is voltak. Tehát ily módon teoretikus hajlamúságú személy volt. Kibontakozását szétaprózott tevékenysége, részben vidéki tanári, népművelői szerepe is korlátozta, végül korai halála zárta le.

Kétségtől igaz az is, hogy Bellosics a kialakuló magyarországi néprajztudomány nagyon jeles alakja volt, de nem tartozott az első vonalba, a szaktudomány jellegét megadó tudósok közé. Ennek egyik oka, hogy nem Budapesten tevékenykedett.³⁶ Kapcsolatot tartott szinte az összes kortársával, úgy tűnik, leginkább Király Pál³⁷ keze nyoma látható munkásságán, valamint a későbbi jó baráté, Herrmann Antalé, aki bevonta a tudomány vérkeringésébe. Nemcsak buzdította, hanem ténylegesen megbízásokat is adott neki. Az általa szerkesztett *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* közli Bellosics első néprajzi cikkeit, ott van a szakma központi folyóiratában, az *Ethnographiában* első számától, a Magyar Néprajzi Társaságnak³⁸ megalakulásától tagja majd 1896-tól választmányi tagja.

Összegzésül elmondható, hogy Bellosics több okból került a szakma látókörén kívülre. Bár értékes és jelentős számú közlést hagyott maga után, halála nem hagyta megvalósulni terveit. A szépirodalmi szárnypróbálgatásoktól a leíró jellegű közléseken keresztül eljut a szigorúan néprajzi témáig, főleg Hetés vidékének, a Vas és Zala megyei szlovének, majd a Baja környéki rác, bunyevác, német közösségek kutatásaihoz, szinte

35 KJM 424.87.

36 Halász 2009.

37 Katona József Múzeum Kecskemét, a továbbiakban KJM. 424.87.

38 Akkor még Magyarországi Néprajzi Társaság.

monografikus összefoglalásokig. Fontos kiadványokat lektorál, szakvéleményez, maga is készít tankönyvet, mely sajnos a háborús körülmények között elpusztul. Néprajzi olvasókönyve halála miatt szintén kiadatlan marad. Ezen kívül nem tudjuk, milyen terveket dédelgetett még. Témáinak megválogatása, egyre átfogóbb és módszertanilag új keletű jellege szép fejlődési ívet rajzol ki. A világháború végén azonban fontosabb dolog is akadt, minthogy egy vidéki néprajzkutatóval foglalkozott volna bárki is. A temérdek mennyiségű hagyatékát őrizte a család, próbálta kieszközölni monografikus feldolgozását, ám minden kísérlet kudarcot vallott. Az anyag lassan több múzeumba, könyvtárba aprózódott föl. Talán ez volt a záloga, hogy állapota ne romoljon, egyáltalán ne vesszen el. Amit nem tudunk az az, hol lappang belőle még, kinek a feldolgozatlan hagyatékában lehetne még anyagot találni, ill. mi az, ami végleg elveszett.

Míntha rossz ómen kísérné emlékét és minden életét kutató tevékenységet. Nem csak nyomdában lévő könyve semmisül meg az első világháborúban, lassan szétszóródik a hagyatéka, egy része hosszú időre elvész, egy része a bajai tanítóképzőben a második világháborúban semmisül meg, de az ötvenhatos események is félbeszakítják a nagy igyekezetet életútjának összegzését illetően. Nem kedveznek a hatvanas, hetvenes évek sem, sőt, a későbbi időszakok sem. A legtöbbször az ismerteket ismételve bukkan föl időnként egy-egy tanulmány.

Az ömlesztett halmazállapotú kéziratok kusza papírhegyet képeznek, sok idő és nagy odafigyelés kellene a rendszerezésükhöz, és még így is a nagyobb részt, egy-egy cetlin lévő írást nem lehetne értelmezni. Ehhez járul hozzá a muravidéki szlovén tájnyelv és a délszláv, horvát, szerb nyelvek és a német nyelv ismeretének a szükségessége. Több átírás, hivatkozás ennek hiányából fakadóan rossz adatot közöl.

Bellosics a néprajzon kívül pedagógus, tanár és nevelőtanár, népművelő is. Kezdetben szépirodalommal, fordításokkal is foglalkozik,³⁹ majd hódol szenvedélyének, a vadászatnak, jobban mondva, mint kiváló ismerője és megfigyelője a természetnek, több társaságban tevékenykedik, ír, de sokat rajzol is, belekezd a tárgygyűjtésbe és a fényképezésbe is. Mindez szétforgácsolja idejét és energiáját, ami ahhoz vezet, hogy nem egy részterületre összpontosít és fejt ki nagyobb hatást, mutat föl több eredményt.

39 Figyelemre méltó pl. Roderich B.: A kocapuskások kéziratok fordítása, KJM 530.88.

Résztémákkal és nem egy átfogó témával foglalkozik, igaz, a terep embere. Kapcsolatban áll sok, szinte az összes jelentős szakemberrel, aki a néprajz területén mozog. Levelezése kiterjedt, de maga nem az elméleti fejlesztést irányító személy. Inkább az elméletet a gyakorlatba átültetve kívánja ötvözni a néprajzi tevékenységet a tanítással. Nem tudhatjuk, milyen lett volna kutatói presztízse, milyen eredményeket mutathatott volna még fel. Bizonyára amennyiben folytatta volna a tudományos tevékenységet, ma többet is hallanánk róla. Egészen biztos, kritikus szemmel kell olvasnunk minden írását, de esetleges tévedéseit idővel könnyen javíthatta volna. Kivágott újságcikkein gyakran láthatjuk saját utólagos javításait, ami azt jelenti, visszatekintő, saját magát is át- és újragondoló filológus volt.

Halála óta az idő nem érdemeinek, emlékének a javára dolgozott. Fontos forrásként szolgálhatnak gyűjtései, hiszen azok pótolhatatlanok, ha csupán csak forrásként is használjuk őket. Nemcsak elért eredményei veszítettek lassan időszerűségükből, hanem a megváltozott korok más-más fontosabb néprajzi célokat jelöltek ki, egyre elhomályosítva munkásságát, nevét, ami az iránta tanúsított közömbösséget eredményezte.

Irodalom

Barbarič, Štefan

1977 Narodopisna prekmuriana Bálinta Bellosicsa. In: Glazerjev Zbornik. Časopis za zgodovino in narodopisje. 48. évf., 1–2 sz. Maribor, 208–213.

Barcsai József

1916 Bellosics Bálint. 1867–1916. In: Amler Antal (szerk): A Bajai Magyar Királyi Áll. Elemi Népiskolai Tantóképző–Intézet Értesítője az 1915/1916. iskolai évről. Baja, 3–10.

Báldy Flóra

1978 Egy néprajztudós, Bellosics Bálint életútja és tudományos hagyatékából a „Nagybaracscai lakodalmi szokások”. Cumania V. 371–374. Kecskemét

Bálint Györgyné

- 1991 Bellosics Bálint bibliográfia. In: Múzeumi Könyvespolc 1991. A Katona József Múzeum könyvtárának kiadványa, 2. sz., Baja.

Bellosics Bálint

- 1896a A Zala- és Vas-megyei vendek. In: Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarország. IV. köt., Budapest, 251–262.

Bellosics Bálint

- 1896b Egy érdekes népfaj. A vendekről. In: Új idők, 155–156.

Bellosics Bálint

- 1903 A gyermek a magyar néphagyományban. Klny. a bajai állami tanítóképző intézet értesítőjéből, Baja.

Bellosics Bálint

- 1907 Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére. Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat, Zombor.

Bellosics Bálint

- 1992 Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest.

Dankó Imre

- 1999 Baja tudós tanára (Bellosics Bálint: A gyermek a magyar néphagyományban). In: Forrás 4., Kecskemét, 93–95.

Fehér Zoltán

- 1985 Egy régi bajai néprajzkutató tanár, Bellosics Bálint. Honismeret. 3. sz. 20–23.

Fehér Zoltán

- 1987 „A nemzeti szellem érvényesülését kívánjuk...” Emlékezés Bellosics Bálintra a bajai tanítóképző egykori igazgatójára.

Fülöp István

- 1970 Egy példamutató élet: Emlékezés Bellosics Bálint

néprajztudósra. In: IV. Országos Honismereti Tábor Krónikája, Zalaegerszeg, 25, 27, 28, 29, 31.

Halász Albert

2009 Bellosics Bálint. 1867–1916. In: Lovrić Mirjana (szerk.), Mostovi – Hidak: Moj gost, moja gostja.../Vendégem. RTV Slovenija, 2009. 09. 17., <http://4d.rtvsl.si/arhiv/moj-gost-moja-gostja-vendegem/44872313> (utolsó megnyitás: 2014. 11. 19.).

Halász Albert

2013 Hommage à Bellosics Bálint. Bellosics Bálint mellszobrának avatása alkalmából. Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség, Lendva

Halász Albert

2014 Bellosics Bálint poézise. Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség, Lendva.

Jung Károly

1992 Apró adalékok Bellosics [Bálint] Útmutatójának kiadástörténetéhez. Kilátó, (feb. 22.), 13.

Kőhegyi Mihály

1972 Bellosics Bálint kezdeményezése. Petőfi Népe (január 23.).

Kőhegyi Mihály – Sztrinkó István

1992 Bellosics Bálint levelei Herrmann Antalhoz. Cumania 13. Kecskemét, 463–506.

Kulcsár Péterné

1971 Bellosics Bálint levelei Herrmann Antalhoz. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1. 175–183.

Silling István

1993 Az első bácskai néprajzi kalauz. Néprajzi Látóhatár 2., 208–219

Solymos Ede

1967 Bellosics Bálint (1867–1916). Bajai Hírlap, 16. évf. 41. sz. (okt. 11.). 2.

Szentmihályi Imre

1977 Hetés és Lendvavidék néprajzi sajátosságai. Zalai gyűjtemény, 7. sz., Zalaegerszeg, Zala m. Levéltár

Szentmihályi Imre

1977 A történeti Hetés. Ethnographia, 2–3. sz., 412–436.

Sztrinkó István

1986 Bátky Zsigmond levelei Bellosics Bálinthoz. Cumania 9. Kecskemét, 405–420.

Sztrinkó István

1989 Baja és környékének néprajza B. B. munkásságában. In: Emlékkönyv a bajai múzeum 50 éves évfordulójára (1937–1987), 85–91.

Thirring Gusztáv

1916 + Bellosics Bálint (1867–1916). Arczképpel. Turisták Lapja, 28. évf. 3–4.sz., 65–66.

Tóth János

1967 Bellosics Bálint emlékezete (1867–1967). Zalai Hírlap, (okt. 15.), 7.

Hála József

A magyar néprajztudomány Bellosics Bálint működése idején

Rövid áttekintés

Bellosics Bálint pedagógus és etnográfus Rédicsezen született 1867-ben, és Baján hunyt el 1916-ban. Néprajzkutatással az 1880-as évek közepétől foglalkozott (első néprajzi publikációja 1887-ben jelent meg¹), amelyet haláláig folytatott.² A „tárgyi néprajz”-ra és a „szellemi néprajz”-ra, valamint a magyarságra és nemzetiségekre (vendek, sokácok, bunyevácok) egyaránt kiterjedő munkásságát a magyar néprajztudomány jelentős korszakában (korszakaiban) fejtette ki.

Kósa László a magyar néprajz (a „tárgyi néprajz”, azaz etnográfia és a „szellemi néprajz”, azaz folklorisztika) történetében „A pozitívizmus korszaká”-nak nevezte a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya (a későbbi Néprajzi Múzeum) megalapításától, illetve a Magyar Népköltési Gyűjtemény első kötetének³ megjelenésétől, vagyis az 1872-től A magyarság néprajza I. kötetének⁴ nyomdából való kikerüléséig (1933) terjedő időszakot, amelyről – egyebek mellett – az alábbiakat írta:

„A magyar néprajz nagyon sokat köszönhet a pozitívizmusnak, gondolati ösztönzéseket, módszert és intézményrendszert egyaránt. Azt lehet mondani, hogy különfajta összetevőkből pozitívista eszmék hívták létre azt a tudományágazatot, amelyet ma is magyar néprajznak nevezünk, hiszen ekkor fogalmazták meg először tárgyát és módszerét.”⁵

A legújabb tudománytörténeti munkák külön tárgyalják az etnográfia és a folklorisztika történetét. A szerzők a Kósa által egy korszaknak vett több mint fél évszázados periódust tovább tagolják, és némileg máshol húzzák meg az egyes időszakok határait is. Etnográfia: „Pozitívizmus és a néprajz első intéz-

1 Bellosics: 1887.

2 Bellosics Bálintról legújabban, további irodalommal: Halász 2013.

3 Arany–Gyulai 1872.

4 Czakó I: 1933.

5 Kósa 1989a: 85.

ményei (1872–1889)”; „Evolucionizmus és a »tárgyi néprajz« alapvetése (1889–1919)” (Paládi–Kovács Attila)⁶, folklorisztika: „A magyar folklorisztika tudományos megalapozása (1848–1890)” (Szemerkenyi Ágnes)⁷, „A folklorisztika önálló tudományzakká válása (1890–1920)” (Landgraf Ildikó)⁸. Bellosics e korszakban (korszakokban) működött, amelynek főbb jellemzői és eredményei az alábbiak voltak.

A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályát (a későbbi Néprajzi Múzeumot) 1872-ben alapították meg. Vezetőjévé március 5-ei hatállyal Xántus Jánost nevezték ki, így hazánkban ő volt az első etnográfus muzeológus.⁹ A főleg szibériai (Reguly Antal) és távol-keleti (Xántus János) tárgyakat tartalmazó gyűjtemény az első vezető időszakában alig fejlődött. A tár élére 1894-ben a fiatal és igen agilis Jankó Jánost nevezték ki, aki az 1902-ben bekövetkezett haláláig tartó nyolc és fél év alatt felvirágoztatta, nemzetközi hírűvé és jelentőségűvé fejlesztette az intézményt – s ezzel egyben megalapozta Magyarországon a tudományos igényű néprajzi muzeológiát.¹⁰ A gyűjteményt kinevezésekor alig több mint 5000 tárggyal vette át. A század végére egy közel 30 ezres kollekción hozott létre, amelyből 32 teremben 1898-ban megrendezték hazánkban az első állandó néprajzi kiállítást.¹¹

A XIX–XX. század fordulóján, a millenniumi láznak is köszönhetően, vidéken is gomba módra szaporodtak a múzeumok, amelyekben kisebb-nagyobb mennyiségű néprajzi anyag is volt.¹²

Elsősorban Herrmann Antal lelkes és fáradhatatlan szervezőmunkájának, valamint Katona Lajos tudományos, elméleti megalapozásának köszönhetően 14 alapító és 497 rendes taggal¹³ (a rendes tagok között ott volt Bellosics Bálint, a budai Paedagogium tanárjelöltje, aki 1896-tól haláláig a választmány tagja is volt¹⁴), valamint 22 „népfajok szerinti” és 7 tematikus szakosztállyal¹⁵

6 Paládi–Kovács 2011: 60–68, 68–79.

7 Szemerkenyi 2011: 142–158.

8 Landgraf 2011: 158–174.

9 Paládi–Kovács 2011: 65.

10 Kósa 1989a: 130–132, 158–159; Selmeczi Kovács 1989: 7–15; Paládi–Kovács 2011: 75–76.

11 Jankó 2002.

12 Részletesebben lásd: Selmeczi Kovács–Szabó 1989.

13 Ethnographia 1890: 60–68.

14 Ethnographia 1890: 61; Ethnographia 1916: 248.

15 Ethnographia 1890: 59–60.

Herrmann Antal

Magyarság V. évf. 1924. 186 sz. 5.

tosnak, hanem egész történelme során, a mát is beleértve. A 2014-ben megalakulásának 125. évfordulóját ünneplő egyesület ma is a hazai néprajztudomány egyik legfontosabb szervezete, ahogy Kósa László megfogalmazta:

„A Társaság Magyarország földrajzi környezetében a maga nemében az első ilyen típusú egyesület volt, s ha utóbb vesztett is központi funkciójából, ha hullámzott is a tekintélye, napjainkig hol tényleges, hol eszmei összefogója és mindenképpen társadalmi fóruma maradt a magyar néprajzi kutatásoknak és a néprajzi érdeklődésnek.”¹⁸

A háziipar és a népművészet (tárgyalkotó népművészet) iránti érdeklődés Európában a XIX. század közepén ébredt fel, amely

1889-ben megalakult a Magyarországi (1896-tól Magyar) Néprajzi Társaság. Az egyesület védnöke József főherceg, elnöke Hunfalvy Pál, egyik alelnöke Havas Sándor, másik alelnöke Török Aurél, titkára Herrmann Antal, jegyzője Kátona Lajos, pénztárnoka pedig Borovszky Samu lett¹⁶. A társaság célját az alapszabály első paragrafusára szerint a következőképpen határozták meg:

„A magyarországi néprajzi társaság célja a magyar állam és a történelmi Magyarország mai és egykori népeinek tanulmányozása, valamint kölcsönös megismerkedés útján a hazában élő népek közt testvéries egyetértésnek és az együvé tartozás érzetének ápolása.”¹⁷

A hazánkban élő nemzetiségek kutatását a társaság nemcsak megalakulásakor tartotta fon-

16 Ethnographia 1890: 59. A Magyarországi Néprajzi Társaság korai történetéről lásd pl.: Kósa 1989a: 127–129; Kósa 1989b: 11–53; Hála 1989.

17 Alapszabály 1889: 2.

18 Kósa 1989a: 127.

valóságos mozgalommá fejlődött. E mozgalom első állomása az 1851. évi londoni kiállítás volt, majd az igazi felfedezés 1867-ben, a párizsi világkiállításon következett be. Az 1873-as bécsi világkiállításon már külön „háziipari csoport” szerepelt, benne négy magyarországi házzal és a Xántus János és Rómer Flóris által gyűjtött tárgyakkal. Ekkor indult meg hazánkban a háziipar felkarolása és tárgyainak gyűjtése.¹⁹ A paraszti háziiparnak a támogatása az 1870-es évektől főleg a növekvő szociális feszültségek orvoslásaként mint iparfejlesztési és szociális ügy merült fel, és a kormányprogramba is bekerült.²⁰

A háziiparok tekintetében a nagy magyarországi kiállítások közül kiemelkedik az 1885. évi Országos Általános Kiállítás és az 1896. évi Ezredéves Országos Kiállítás.

1885-ben a „háziipar csoport”-ban 15 (6 magyar és 9 nemzetiségi) valóságúen berendezett parasztházat mutattak be. A Gyarmathy Zsigáné bánffyhungyadi író- és munkatársai által berendezett kalotaszegi szoba kirobbanó sikert aratott. Ekkor és ezzel indult el a kalotaszegi hímzések bámulatos hazai és nemzetközi diadalútja és egyben a magyar népművészet felfedezése.²¹ E kiállításon láthatták az érdeklődők Herman Ottó halászati anyagát is.

Az 1896. évi millenniumi kiállítás egyik nagy sikerű részlege a Néprajzi Falu (12 magyar, 12 nemzetiségi lakóház berendezve, templom, közigazgatási és melléképületek), amelyek létrehozása elsősorban az 1894–1896-ban e célból 23 vármegyében több ezer kilométert megtéve óriási gyűjtőmunkát végző Jankó János érdeme volt.²²

Herman Ottónak az 1885. évi kiállításon bemutatott halászati anyaga a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályába került. Később e gyűjteményt gazdagította Hermannak az 1896. évi kiállításon és a párizsi világkiállításon (1900) bemutatott „ősfoglalkozási” kollekcója is. Ugyanó a XX. század elején a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban is berendezett egy „ősfoglalkozási osztály”-t.²³

19 Kresz 1968: 1–14.

20 Kósa 1989a: 139; Paládi–Kovács 2011: 62.

21 Kresz 1968: 7–8; Hála 2003b: 41–45, további bőséges irodalommal. Lásd még: Hála 2014b.

22 Jankó 1898; Jankó 1989; Kresz 1968: 13–14; Balassa M. 1972; Balassa M. 1998; Hála 2003a: 89–92.

23 Hála 2014c: 341–342, további irodalommal.

Madarassy Lászlónak ajánlva

sok, geográfusok, irodalomtörténészek, jogászok stb., stb. foglalkoztak néprajztudománnyal, néprajzkutatással.²⁶

Az autodidakta néprajzkutatóknak, főleg a falusi értelmiség képviselőinek munkáját segítették az önálló kiadványként (mint Sági Jánosé²⁷ és Bellosics Bálinté²⁸), illetve a folyóiratokban napvilágot látott (pl. Gönczi Ferencé²⁹) gyűjtési útmutatók és tanácsadók. Új műfajt képviseltek a különféle múzeumokat bemutató kiadványok³⁰, és Jankó János elgondolásai és útmutatásai alapján Bátky Zsigmond elkészítette a magyar néprajzi muzeológia akkor igen korszerű és nemzetközi viszonylatban is jelentős módszertani kézikönyvét³¹ is.

A háziipar és a népművészet iránti érdeklődés betetőzése és csúcspontja a XX. század elején a magyar népi díszítőművészet mindmáig „legnagyobb nyomtatott adattára”,²⁴ a Malonyay Dezső nevével fémjelzett, a magyar nép művészetét bemutató öt kötet²⁵ volt.

A Magyarországi Néprajzi Társaság első tagnévsora az egyik legjobb bizonyíték arra, hogy ebben az időszakban milyen vegyes volt a néprajzot művelők köre. Különböző felekezeti papok, fővárosi és vidéki tanítók, tanárok (mint Bellosics), irodalmárok, képzőművészek, újságírók, levéltárosok, könyvtárosok, muzeológusok,

24 Kósa 1989a: 142.

25 Malonyay 1907–1922.

26 Lásd pl. Ethnographia 1890: 59–68.

27 Sági 1904.

28 Bellosics 1907; új kiadása: Bellosics 1992.

29 Gönczi 1901.

30 Például Pongrácz 1902; Semayer 1902; Semayer 1904.

31 Bátky 1906; új kiadása: Bátky 1992.

A sárospataki református kollégiumban már az 1860-as években tartott népköltészeti órákat Erdélyi János.³² A pesti egyetemen 1784-ben Cornides Dániel jóvoltából indult meg a néprajzi oktatás,³³ ugyanott a XIX. század második felében és a XX. század elején Hunfalvy Jánostól (egyetemes néprajz), illetve Toldy Ferenctől, Gyulai Páltól és Katona Lajostól (folklorisztika) hallgathattak néprajzi előadásokat az az iránt érdeklődő egyetemisták.³⁴ Óriási előrelépést jelentett a néprajz oktatásában, hogy elsőként Magyarországon és világviszonylatban is az elsők között Herrmann Antalt 1898-ban a kolozsvári egyetemen az általános és a hazai etnográfia magántanárává nevezték ki. Herrmann oktatómunkáját az egyetem első világháború utáni Szegedre való költözése után is folytatta 1926-ban bekövetkezett haláláig.³⁵ (Néprajzi tanszékek jóval később alakultak, először Szegeden 1929-ben Solymossy Sándor, majd 1934-ben Budapesten Györffy István vezetésével.) Herrmann egyébként 1883 és 1920 között a budapesti Magyar Királyi Állami Polgári Iskolai Tanítóképző (Paedagogium) németnyelv- és irodalomtanára volt, több diákjában ott is sikerült a néprajz iránti érdeklődést felkeltenie.

Tanítványai között olyan későbbi jeles néprajzkutatók voltak, mint Bellosics Bálint, Istvánffy Gyula, Romulus Vuia (Budapest); Györffy István, Viski Károly, Szendrey Zsigmond, Seprődi János, Biró Lajos (Kolozsvár); valamint Bálint Sándor (Szeged).³⁶

A XIX–XX. század fordulóján az etnográfiaiában néhány kimagasló tudományos életmű született. Az egyik Herman Ottóé volt.

Herman a hét hónap terepmunkával négy év alatt megalkotott nagy, klasszikus halászati művével³⁷ megteremtette a hazai „tárgyi néprajz”-ot, az anyagi kultúra kutatásának útját kijelölte és hosszú időre meghatározta. A „második nagy összefoglalkozás”, az állattartás, pásztorkodás vizsgálatában is maradandót alkotott.³⁸

A másik kiemelkedő életmű létrehozása egy szintén úttörőnek, a magyar néprajztudomány másik megalapozójának, Jankó Jánosnak a nevéhez fűződik.

32 Kósa 1989a: 135.

33 Voigt 1995.

34 Kósa 1989a: 135.

35 Faragó 1999: 78–81; Gaál 1999; Paládi–Kovács 1999: 35–36; Voigt 1999; Hála 2003d: 82–84.

36 Paládi–Kovács 1999: 36.

37 Herman 1887–1888.

38 Herman 1909; 1914.

Jankó egészen fiatalon, az 1890–1891-ben folytatott kalotaszegi gyűjtései alapján megalkotta az első magyar néprajzi tájmonográfiát,³⁹ majd hasonló monografikus igényű műveket, könyveket adott ki Tordáról, Aranyosszékről és Torockóról,⁴⁰ a Balaton mellékéről⁴¹, és kismonográfiának is beillő tanulmányt a Bács-Bodrog vármegyei sokácokról.⁴²

Ebben az időszakban bontogatta szárnyait a második etnográfus nemzedék három kiemelkedő kutatója: Bátky Zsigmond, Györffy István és Viski Károly. Bátky terjedelmes tanulmányt publikált Magyarország néprajzáról⁴³ (lásd még alább), megalkotta a fent említett muzeológiai módszertani kézikönyvet⁴⁴, és néprajzi térképet⁴⁵ készített. Györffy például a Fekete-Körös völgyében kutatott⁴⁶, és Dél-Bihar népesedési és nemzetiségi viszonyait vizsgálta⁴⁷. Viski még Nagyszalontán tanított, és Arany János kultuszát ápolva „pompás kis”⁴⁸ néprajzi könyvet adott ki.⁴⁹

Az előző két etnográfus 1895-ben, illetve 1906-ban, utóbbi 1922-ben került a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályára, amelyet „ők formáltak tudományos műhellyé”.⁵⁰ Velük dolgozott abban az időben Semayer Vilibáld is.⁵¹

A „nagy triász” tagjai fő műveiket később alkották meg, adták ki. Ezek közül kiemelkedik az első magyar néprajzi szintézisnek, a más szerzők közreműködésével írt A magyarság néprajzának négy kötete.⁵²

A vidéki kutatók értékes lokális leírásokkal gazdagították a néprajzi szakirodalmat, hogy csak néhány példát említsünk: Madarassy László a Kiskunság állattartásáról,⁵³ Ecsedi István a

39 Jankó 1892; új kiadása: Jankó 1993. A könyv megszületésének története: Hála 2003c.

40 Jankó 1893.

41 Jankó 1902.

42 Jankó 1896.

43 Bátky 1905.

44 Bátky 1906.

45 Bátky 1909.

46 Györffy 1913.

47 Györffy 1915.

48 Kósa 1989a: 75.

49 Viski 1919.

50 Kósa 1989a: 145.

51 Fontosabb dolgozatai pl.: Semayer 1897; Semayer 1903.

52 Czákó 1933–1937.

53 Madarassy 1912; új kiadása: Madarassy 1990.

Hortobágyról,⁵⁴ Kiss Lajos pedig a hódmezővásárhelyi tálasságról⁵⁵ értekezett. A természettudomány felől érkezett Lambrecht Kálmán a malmokról adott ki értékes műveket.⁵⁶

Jankó János fent említett kalotaszegi munkáját⁵⁷ követően folytatódott az egyes tájak néprajzát bemutató művek sora, amelyek közül Lázár Istvánnak az Alsó-Fejér vármegyéről,⁵⁸ illetve Gönczi Ferencnek a Muraközről,⁵⁹ valamint Göcsejről és Hetésről⁶⁰ írt könyveit emeljük ki. Bátky Zsigmond az egyes magyarországi tájak néprajzának együttes bemutatására vállalkozott,⁶¹ amely Gunda Béla szerint: „nemcsak a magyar etnikai, néprajzi csoportok jellemzésének iránymutató kísérlete, hanem a magyar etnikum jellemzőinek úttörő összefoglalása is”.⁶²

Orbán Balázs székelyföldi művét⁶³ követően e korszakban született meg Orbán Balázs Tordáról szóló könyve,⁶⁴ amely a magyar városkutatás „egyik jelentős korai alkotása”.⁶⁵

„Az 1890 és 1920 közötti évek a magyar tudományosságban a néprajztudomány és ezen belül a folklorisztika önálló tudományszakká válásának időszaka. Ez a korszak a folklór tudományos kutatásának kezdete, a szakszerű gyűjtések, a tudományos módszerek, az intézményesülés, a szakfolyóiratok alapításának ideje, amelyek nyomán a folklorisztika kivívta helyét a tudományos diszciplínák között” – olvashatjuk a legfőbb jellemzőket Landgraf Ildikónak a XIX–XX. század fordulója folklorisztikáját tárgyaló tanulmányában.⁶⁶

Kálmány Lajos a Dél-Alföld, a „szegedi nagytáj” folklórijának fáradhatatlan és kiváló kutatója ekkor már túl volt két nagy gyűjtemény⁶⁷ kiadásán. 1914-ben jelentette meg a Hagyományokat,⁶⁸

54 Ecsedi 1914.

55 Kiss L. 1914–1916.

56 Lambrecht 1911; 1914.

57 Jankó 1892.

58 Lázár 1899

59 Gönczi 1895.

60 Gönczi 1914a.

61 Bátky 1905; új kiadása: Bátky 1990.

62 Gunda 1990: 80.

63 Orbán 1868–1873.

64 Orbán 1889.

65 Paládi–Kovács 2011: 64.

66 Landgraf 2011: 158.

67 Kálmány 1877–1878; 1881–1882, 1891.

68 Kálmány 1914.

amelynek II. kötete egy mesemondó repertoárját tartalmazza. Ezzel mintegy előfutára lett a későbbi, nemzetközi hírűvé vált egyéniségkutató „budapesti iskolá”-nak.

Ekkor alkotott, ebben az időszakban írta alapvető, iránymutató tanulmányait⁶⁹ az európai mértékkel is kiemelkedő munkásságot kifejtő Katona Lajos, akiről a következőket írta Landgraf Ildikó:

„Katona Lajos szemléletmódja, tudósi hozzáállása a kutatáshoz, érvelési és bizonyítási módja fordulópont a magyar folklórisztika történetében, abban a tekintetben, hogy értekezései és bírálatai nyomán szétválik a műkedvelői szinten üzött, többnyire a legnemesebb szándék által vezetett naiv tudományoskodás, áltudomány a szaktudománytól.”⁷⁰

Nagy jelentőségű esemény volt a magyar folklór textológiájának történetében, hogy két évtized után 1902 és 1914 között napvilágot látott a Magyar Népköltési Gyűjtemény IV–XIII. kötete, amiben fontos szerepet játszott Sebestyén Gyula, a kor jeles folklórkutatója. Ő például kiadta a magyar honfoglalás mondáit,⁷¹ és a regésénekek kutatásában (4 éven át 179 dunántúli és székelyföldi településen gyűjtött) ért el maradandó eredményeket.⁷² Az azokról szóló két könyve közül az elsőben – úttörő módon – már kották is szerepelnek.⁷³

A korszak könyvei közül megemlíthjük még Kiss Áron gyermekjáték-gyűjteményét,⁷⁴ amelyet Bartók a legjobb XIX. századi folklórkiadványnak tartott.⁷⁵

Korábban, a XIX. század közepe táján még többen (pl. Erdélyi János, Ipolyi Arnold, Kriza János) levelezés útján (is) gyűjtöttek néprajzi adatokat és folklóralkotásokat, e korszakban már általános gyakorlat lett az intenzív terepmunka, a helyszíni gyűjtés. Egyre inkább törekedtek a hiteles lejegyzésre is, amelynek érdekében néhányan (pl. Vikár Béla, Horger Antal) a gyorsírást is alkalmazták. Nagy műve⁷⁶ anyagának gyűjtésekor Orbán

69 Például Katona 1890; Katona 1894; Katona 1896; Katona 1897; Katona 1901.

70 Landgraf 2011: 166.

71 Sebestyén 1904–1905.

72 Sebestyén 1902a; 1902b.

73 Sebestyén 1902a.

74 Kiss Á. 1891.

75 Landgraf 2011: 171.

76 Orbán. 1868–1873.

Jankó János és kalotaszegi gyűjtőtársa, Czuczka János
(Néprajzi Múzeum, Budapest)

Balázs már az 1860-as években intenzíven fényképezett,⁷⁷ e korszakban pedig már sok kutató (pl. Jankó János, Pápai Károly, Biró Lajos, Bátky Zsigmond, Madarassy László, Semayer Vilibáld, Györffy István, a Vikár Bélát gyűjtőútjain elkísérő felesége: Krekács Júlia és mások⁷⁸) éltek a képrögzítésnek e módszerével. A hangrögzítés pedig forradalmi változást hozott a néprajzi gyűjtésben. Megteremtette a szöveg, illetve népdaloknál az elválaszthatatlan dallam és szöveg hiteles lejegyzésének lehetőségét. Ennek meghonosítását Vikár Bélának köszönhetjük. Egyike volt azoknak, akiknek kezdeményezésére 1896-ban a Magyar Néprajzi

Társaság részére Wlassics Gyula kultuszminiszter támogatásával beszereztek egy fonográfot, amellyel még az év decemberében megcsinálta az első hangfelvételeket Borsod vármegye Mezőcsáti járásában, s e gyűjtőmunkát ezt követően az ország különböző részein még hosszú időn át folytatta.⁷⁹ Ennek segítségével készítette el a Magyar Népköltési Gyűjtemény kottákat is tartalmazó VI., Somogy megyei kötetét.⁸⁰ A fonográfhengereket egy, a dallamok földrajzi elterjedését és a változatok egymáshoz való viszonyát ábrázoló térkép kíséretében az 1900. évi párizsi világkiállítás keretében megrendezett III. Etnográfiai Kongresszuson Sebestyén Gyula mutatta be, amellyel a magyar néprajztudomány nagy nemzetközi sikert aratott.⁸¹ (A kiállításon Herman Ottó „ősfoglalozási” anyaga is megkülönböztetett elismerésben részesült.) A fonográfot Vikáron kívül más kutatók, például Sebestyén Gyula, Seprődi János, Kodály Zoltán és Bartók Béla is használták.

77 Orbán 1971; Orbán 1993; Orbán 2000.

78 Fogarasi 2000: 730–743.

79 Pávai 2000: 828–837; Vikár gyűjtéseiről legújabban, részletesen: Sebő 2006.

80 Vikár 1905.

81 Pávai 2000: 832–833.

Kodály Zoltán 1903-ban ismerte meg Vikár gyűjtési módszerét/eszközét és addigi eredményeit, és 1905-ben kezdte használni a fonográfot.⁸² Bartók Béla a Gömör vármegyei Gerlice-pusztán jegyezte le az első népdalt,⁸³ és a Kodállal 1905-ban történt „történelmi találkozás”⁸⁴ hatására 1906 nyarán „tudományos alapon” kezdte el a népdalgyűjtést Vésztő környékén.⁸⁵ Ugyanerre a célra az év június elején Turán Vikár, illetve Kodály nyomdokain már a fonográfot is használta.⁸⁶

Kodály és Bartók első közlései az Ethnographiában jelentek meg.⁸⁷ Kodály értekezett a magyar népdal strófaszerkezetéről⁸⁸ és az ötfokú hangsor szerepéről a magyar népzeneben.⁸⁹ Bartóknak pedig a Györffy Istvánnal 1910-ben Ipolyságon végzett nagy sikerű gyűjtés („kanászhangverseny”)⁹⁰ után és annak hatására hamarosan több alapvető, a témában nemzetközi viszonylatban is úttörő tanulmánya jelent meg a kanásztülokról és a dudáról,⁹¹ valamint a magyarországi hangszeres népzeneről.⁹² Nagy, klasszikus művét a magyar népdalról⁹³ bő egy évtized múlva adta ki. Mindezeket az eredményeiket a fonográf segítségével érték el. Landgraf Ildikó a fonográfos gyűjtés korszakalkotó jelentőségét a következőképpen foglalta össze:

„Az 1890–1920 közötti időszakban a fonográfos gyűjtés megteremtette a szöveghű lejegyzés és dallamrögzítés, a dialektust több-kevesebb pontossággal visszaadó szövegközlés lehetőségét, igényét, ami rövid időn belül követelménnyé vált. Megkezdődött a gyűjtött szövegek műfajokba rendezése, a típusok meghatározása, a variánsok feltérképezése, a szövegek közreadása során magyarázó, a változatokra utaló jegyzetek készítése. Ezek azok a máig ható alapelvek, amelyek következetes érvényesítése nyomán a folklorisztika önálló tudományszakká vált a XIX–XX. század fordulóján.”⁹⁴

82 Pávai 2000: 836.

83 Ifj. Bartók 1981: 66–67.

84 Ifj. Bartók 1981: 71; Szalay 2007: 39.

85 Ifj. Bartók 1981: 83.

86 Ifj. Bartók 1981: 85.

87 Kodály 1905; 1909; Bartók 1908; 1909.

88 Kodály 1906.

89 Kodály 1917.

90 Erről részletesebben lásd: Hála – G. Szabó 2010: 35–74, 108–116.

91 Bartók 1910–1911.

92 Bartók 1911–1912.

93 Bartók 1924.

94 Landgraf 2011: 174.

Ha jelzésszerűen is, de meg kell említenünk, hogy a tárgyalt időszakban indult Róheim Gézának, a pszichoanalitikus etnológia későbbi megteremtőjének a pályája⁹⁵, és mintegy az 1930-as években kibontakozó társadalomnéprajzi kutatások művelőinek előfutáraként,⁹⁶ fontos előzmény⁹⁷ után, Tagányi Károly kiadta a magyarországi jogszokásokról szóló művét.⁹⁸

A fent említett könyvek mellett meg kell említeni két, a néprajz szempontjából fontos könyvsorozatot is. Az egyik a Rudolf trónörökös nevével fémjelzett (a magyarországi köteteket szerkesztette: Jókai Mór) Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen honismertető mű 1887 és 1901 között napvilágot látott 21 kötete (a Magyarország IV. kötetben Bellosics Bálint írt a Zala és Vas vármegyei vendekről⁹⁹), a másik az Országos Monografia Társaság által kiadott, Borovszky Samu által szerkesztett vármegyeleírás-sorozat, amely azonban befejezetlen maradt, 1896 és 1916 között csupán 25 kötete látott napvilágot (a Bács-Bodrog vármegyéjét bemutató kötetben Bellosics Bálint a magyarokról, a bunyevácokról értekezett).¹⁰⁰

E korszak a fontos néprajzi folyóiratok megindulásának időszaka is. Az első ilyen magyarországi sajtóorgánium a Herrmann Antal által szerkesztett és 1887-től kiadott *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* volt (az I. évfolyam 1. számában Bellosics Bálint írását¹⁰¹ is olvashatjuk, amelyet tanára, Herrmann Antal biztatására készített el¹⁰²). 1887 és 1889 között három számban napvilágot látott *Ethnologiai Közlemények* című melléklapja is, amely az első magyar nyelvű néprajzi folyóirat volt.

Az 1889-ben megalakult Magyarországi Néprajzi Társaság folyóirata, az *Ethnographia* a magyar néprajztudománynak ma is központi orgánuma 1890-től jelenik meg (az I. évfolyam 1. számában Bellosics egy Zala megyei vend népballadát közölt¹⁰³), a másik ma is olvasható legfontosabb periodika, a Néprajzi Értesítő a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának kiadványa pedig Jankó János jóvoltából 1900-tól lát napvilágot.

95 Kósa 1989a: 186–187.

96 Sárkány 2000: 38–40.

97 Tagányi 1894.

98 Tagányi 1919.

99 Bellosics 1896. A Zala megyei vendekről később Gönczi Ferenc (1914b) is írt.

100 Bellosics é. n.

101 Bellosics 1887.

102 Kulcsár P.-né 1971: 178.

103 Bellosics 1890.

Az említettekén kívül sok fővárosi és vidéki napi- és hetilap, valamint folyóirat is szívesen közölt etnográfiai és folklorisztikai tanulmányokat, dolgozatokat, közléseket, esszéket és könyvismertetőket (pl. Am Urquell, Budapesti Szemle, Egyetemes Philologiai Közöny, Élet, Erdély, Figyelő, Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr, Nyelvtudományi Közlemények, Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok, Turisták Lapja, Vasárnapi Újság, Új Idők, Uránia stb.).

A néprajzkutatók munkáját e korban több mecénás segítette, a legbőkezűbbek az alábbiak voltak. József főherceg, aki 1889-től a Magyarországi Néprajzi Társaság védnöke volt, támogatta az *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* megjelenését, és ciganisztikai kutatásokat (Herrmann Antal, Wlislöck Henrik) finanszírozott. Semsey Andor sok pénzzel segítette Herman Ottó halászati és pásztoréleti kutatásait, valamint Jankó János kalotaszegi és Balaton melléki gyűjtéseit.¹⁰⁴

A harmadik nagyvonalú, tudományos célra sokat áldozó mecénás gróf Zichy Jenő volt, aki saját pénzén három expedíciót szervezett a Kaukázusba és Közép-Ázsiába a magyarság őstörténetének és nem utolsósorban családja eredetének kutatása céljából. Az 1895. és 1896. évi utazások után a harmadik expedíción felkérésére – mások mellett – Pósta Béla régész, Pápay József nyelvész és Jankó János néprajzkutató vett részt 1897–1898-ban (Pápay 1899-ben tért haza). Jankó Finnországban és Oroszországban múzeumokat és könyvtárakat keresett fel, behatóan tanulmányozta a szakirodalmat, s mint hazánkban az összehasonlító néprajzi kutatások megalapozója és elindítója magyar, finn és osztyák tárgyak tipológiai rendszerezését végezte el. 1898-ban egy 68 napos kutatóutat tett a magyarok nyelvrokonai, az Ob és az Irtisz, valamint a mellékfolyóik mentén élő osztyákok körében. Ennek az utazásnak eredményeként értékes tárgyegyüttessel és antropológiai leletekkel gazdagította a Néprajzi Múzeumot, és több művet publikált. Ezek közül legjelentősebb a magyar halászat eredetéről szóló könyve.¹⁰⁵

A nyelvrokonaink körében járt, főleg nyelvészeti és folklorisztikai vizsgálódásokat végző szakemberek közül megemlítjük még Munkácsi Bernátot, aki 1885-ben az udmurtoknál és a csuasoknál, 1888-ban pedig Pápai Károllyal a voguloknál kutatott.

104 Hála 2014c.

105 Jankó 1900; Útinaplója: Jankó 2000; Oroszországból írt levelei: Jankó 2001.

A távoli földrészeket felkereső következő magyar utazók értékes néprajzi megfigyeléseket is végeztek, és többségük (még a belga és angol támogatással kutató Torday Emil is) tárgyakkal gazdagította a budapesti Néprajzi Múzeum gyűjteményeit: gróf Széchenyi Béla (Kelet-Ázsia, 1877–1880, az expedíció tagja volt Lóczy Lajos geográfus, geológus és Bálint Gábor nyelvész), gróf Teleki Sámuel (Kelet-Afrika, 1886–1889), Fenichel Sámuel (Új-Guinea, 1891–1893), Biró Lajos (Új-Guinea, 1895–1901), Cholnoky Jenő (Kelet-Ázsia, 1896–1898), Torday Emil (Afrika, Kongó-medence, 1900–1904, 1905–1906, 1907–1909), Stein Aurél (Belső-Ázsia, Irán, 1900–1901, 1906–1909, 1913–1916), Baráthosi Balogh Benedek (Távol-Kelet, 1908, 1909, 1914).¹⁰⁶

A XIX–XX. század fordulóján jelentős volt Somló Bódog és Beöthy Leó etnológiai munkássága. Az előbbi nemzetközi viszonylatban is fontos művei német nyelven olvashatók,¹⁰⁷ az utóbbinak a társadalmi fejlődés kezdeteiről írt nagy szintézise¹⁰⁸ sajnos nem volt hatással a korabeli magyar néprajzi kutatásra.¹⁰⁹

A magyar kutatók figyelme Európában ebben a korban elsősorban a Balkánra irányult, többen beutazták Dél-Európának ezt a részét, és ezekről az utazásokról néprajzi leírásokat is tartalmazó könyveket publikáltak, például Asbóth János,¹¹⁰ Solymossy Sándor¹¹¹ és Strausz Adolf.¹¹² Utóbbi a bolgár folklórról is közzétett két kötetet.¹¹³ Báró Nopcsa Ferenc geológus és „amatőr etnográfus” 1905 és 1916 között 360 napot töltött Albániában azzal a céllal, hogy az ország földjét és népeit tanulmányozza. A földtani tanulmányok mellett már kezdetől publikált néprajzi dolgozatokat is,¹¹⁴ amelyeket máig idéznek a nemzetközi szakirodalomban. Egyik fő albanológiai művét 1925-ben adta ki.¹¹⁵

106 Balázs 1993: 37, 56–60, 79–84, 117–119, 279, 298–299, 346–350, 357–358, 378–382, 387–390; Kósa 1989a: 107–111; Kerezi 2000: 449–452; Földessy 2000: 481, 488–489; Wilhelm 2000: 517; Vargyas 2000: 555–560.

107 Kósa 1989a: 106.

108 Beöthy 1881.

109 Paládi-Kovács 2011: 60–61.

110 Asbóth 1887.

111 Solymossy 1901.

112 Strausz 1881–1882; 1888; 1898.

113 Strausz 1892; 1897.

114 Lásd: Hála 1994.

115 Nopcsa 1925. Báró Nopcsa Ferenc életéről és munkásságáról: Hála 2003f, további bőséges irodalommal.

E korszakban részben az utazók, az expedíciók révén, részben nemzetközi konferenciákon való részvételeknek, részben egyéni külföldi intézménylátogatásoknak köszönhetően szélesedtek a magyar néprajz nemzetközi kapcsolatai. Többen tagjai voltak külföldi és nemzetközi szakmai szervezeteknek. E kapcsolatok közül kiemelkedő a Folklóre Fellows Magyar Osztályának megalakulása 1911-ben (elnök: Sebestyén Gyula, titkár: Bán Aladár). A finnek által 1907-ben létrehozott nemzetközi szövetség célja a különböző népek folklórájának összegyűjtése és kiadása, az európai kutatás számára hasznosíthatóvá tétele volt.¹¹⁶ Magyarországon nagy lendülettel fogtak hozzá a cél megvalósításához, a gyűjtés és kiadás részletes terve is megszületett,¹¹⁷ de az I. világháború kitörése a szép tervet meghiúsította. Az eredményekből csupán a nagyszalontai gyűjtés látott napvilágot,¹¹⁸ majd évtizedekkel később egy válogatás a néphitgyűjtésekből.¹¹⁹

Irodalom

Alapszabály

1889 A Magyarországi Néprajzi Társaság alapszabályai.
Budapest

Arany László – Gyulai Pál

1872 Elegyes gyűjtések Magyarország és Erdély különböző
részeiről. Magyar Népköltési Gyűjtemény I. Pest

Asbóth János

1887 Bosznia és Hercegovina. I–II. Budapest

Balassa M. Iván

1972 A Néprajzi Falu az Ezredéves Kiállításon. Ethno-
graphia LXXXIII. 553–572.

1998 Százéves a Néprajzi Falu. Ház és Ember 12. 81–112.

116 Kósa 1989a: 177; Kósa 1989b: 43–45; Landgraf 2011: 169.

117 Sebestyén 1914.

118 Szendrey 1924.

119 Verebélyi 1998.

Balázs Dénes (szerk.)

1993 Magyar utazók lexikona. Budapest

Bartók Béla

1908 Székely balladák. Ethnographia XIX. 43–52, 105–115.

1909 Dunántúli balladák. Ethnographia XX. 301–305.

1910–1911 A magyar nép hangszerei. I. A kanásztülok. II. A duda. Ethnographia XXII. 305–310.; XXIII. 110–114.

1911–1913 A hangszeres zene folklora Magyarországon. Zeneközöny IX. 5. sz. 141–148.; 7. sz. 207–213.; 10. sz. 309–312.; X. 19. sz. 601–604.

1924 A magyar népdal. Budapest

Ifj. Bartók Béla

1981 Apám életének krónikája. Budapest

Bátky Zsigmond

1905 Magyarország néprajza. In György Aladár (szerk.): A Föld és népei. V. Magyarország. 173–237. Budapest

1906 Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére. Budapest

1909 A Magyar Szent Korona országainak néprajzi iskolai fali térképe. Budapest

1990 Magyarország néprajza. Szerk.: Hála József. A kísérő tanulmányt írta: Gunda Béla. A Magyar Néprajzi Társaság Reprint Kiadványai III. Budapest

1992 Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére. Reprint. Szerk.: Selmeczi Kovács Attila. Series Historica Ethnographiae 5. Budapest

Bellosics Bálint

1887 Wendisch. Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn Vol. I. Nr. 1. 85–86.

1890 Néprajzi adalékok. II. Zalamegyei vend népballada. Ethnographia I. 54–55.

1896 A zala- és vas megyei vendek. In Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarország. IV. 251–262. Budapest

-
- 1907 Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére. Zombor
- 1992 Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére. Szerk.: Hála József. A kísérő tanulmányt írta: Szilágyi Miklós. A Magyar Néprajzi Társaság Reprint Kiadványai IV. Budapest
- é. n. Bács-Bodrog vármegye népe. Magyarok. Bunyevácok. In Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog vármegye. I. 320–354, 395–407. Budapest
- Beöthy Leó
- 1881 A társadalmi fejlődés kezdetei. I–II. Budapest
- Czakó Elemér (sajtó alá rendezte)
- 1933–1937 A magyarság néprajza. I–IV. Budapest
- Ethnographia
- 1890 A Magyarországi Néprajzi Társaság szervezete. Ethnographia I. 59–68.
- 1916 Bellosics Bálint (1867–1916). Ethnographia XXVII. 248–249.
- Ecsedi István
- 1914 A Hortobágy puszta és élete. Debrecen
- Faragó József
- 1999 A magyar néprajzi oktatás száz éve a kolozsvári egyetemen. Hítel XII. 7. sz. 79–87.
- Fejős Zoltán (szerk.)
- 2000 A Néprajzi Múzeum gyűjteményei. Budapest
- Fogarasi Klára
- 2000 Fényképgyűjtemény. In Fejős Zoltán 2000. 729–776.
- Földessy Edina
- 2000 Afrika-gyűjtemény. In Fejős Zoltán 2000. 479–509.
- Gaál György
- 1999 Herrmann Antal, a néprajzoktatás meghonosítója a Ferenc József Tudományegyetemen. A Kriza János

Néprajzi Társaság Értesítője IX. 1–2. sz. 6–20.

Gönczi Ferenc

- 1895 Muraköz és népe. Budapest
1901 A néprajzi anyag gyűjtéséről. Uránia II. 71–75.
1914a Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének
összevontabb ismertetése. Kaposvár
1914b A Zala megyei vendek. Kaposvár

Gunda Béla

- 1990 A magyar etnikumkutatás múltjából. In Madarassy
László 1990. 73–81.

Györffy István

- 1913 A feketekörös-völgyi magyarság települése. Földrajzi
Közlemények XLI. 451–542.
1915 Dél-Bihar népesedési és nemzetiségi viszonyai ne-
gyedfélszáz év óta. Földrajzi Közlemények XLIII.
257–293.

Hála József (összeáll.)

- 1989 Százéves a Magyar Néprajzi Társaság. [Dokumen-
tumgyűjtemény]. Néprajzi Hírek XVIII. 1–3. sz.
1–128.
1994 A Nopcsa család, Nopcsa Ferenc és albániai kuta-
tásai. Bibliográfia. Néprajzi Hírek XXIII. 1–2. sz.
20–47.
2003a Hogyan gyűjtöttek elődeink? Néhány fejezet a ma-
gyar néprajztudomány történetéből. Marosvásárhely
2003b Gyarmathy Zsigáné munkásságának jelentősége a
szerveződő magyar néprajztudományban. In Hála
József 2003a. 39–55, 253–267.
2003c Jankó János kalotaszegi kutatásai. In Hála József
2003a. 57–74, 267–275.
2003d Herrmann Antal és Jankó János mint turisták. In
Hála József 2003a. 75–87, 276–285.
2003e Herrmann Antal és a népi építészet. In Hála József
2003a. 89–110, 285–289.

-
- 2003f Báró Nopcsa Ferenc, a természettudós és néprajzkutató. In Hála József 2003a. 173–198, 313–317.
- 2014a Tudósok, kutatók, gyűjtők. Néhány fejezet a magyar néprajztudomány és muzeológia történetéből. Documentatio Ethnographica 30. Budapest
- 2014b Emlékezés Gyarmathy Zsigánéra, „Kalotaszeg nagyasszonyá”-ra. In Hála József 2014a. 305–313, 564–567.
- 2014c Semsey Andor, a magyar néprajztudomány mecénása. In Hála József 2014a. 335–348, 579–582.

Hála József – G. Szabó Zoltán

- 2010 „Dudásoknak, kanászoknak közzibül, közzibül...”. A dudáról és dudásokról az ipolysági kanászhangverseny századik évfordulója alkalmából. Budapest

Halász Albert

- 2013 Hommage à Bellosics Bálint. Bellosics Bálint mellszobrának avatása alkalmából. Lendva

Herman Ottó

- 1887–1888 A magyar halászat könyve. I–II. Budapest
- 1909 A magyarok nagy ősfoglalkozása. Előtanulmányok. Budapest
- 1914 A magyarok nagy ősfoglalkozása. A magyar pásztorok nyelvkinccse. Budapest

Jankó János

- 1892 Kalotaszeg magyar népe. Néprajzi tanulmány. Budapest
- 1893 Torda, Aranyosszék és Toroczkó magyar (székely) népe. Budapest
- 1896 Adatok a bács-bodrogh megyei sokaczkok néprajzához. Ethnographia VII. 34–64, 132–165.
- 1898 Az ezredéves országos kiállítás Néprajzi Faluja. In Matlekovits Sándor (szerk.): Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. V. 815–949. Budapest

-
- 1900 A magyar halászat eredete. Zichy Jenő gróf harmadik ázsiai utazása. I. Budapest–Leipzig
- 1902 A Balaton-melléki lakosság néprajza. A Balaton Tudományos Tanulmányozásának Eredményei. Harmadik kötet. Második rész. Budapest
- 1989 A millenniumi falu. Facsimile. Sajtó alá rendezte és bevezetővel ellátta: Szemkeő Endre. Series Historica Ethnographiae 1. Budapest
- 1993 Kalotaszeg magyar népe. Reprint. Sajtó alá rendezte: Hála József. A kísérő tanulmányokat írták: Hála József és Vasas Samu. Series Historica Ethnographiae 6. Budapest
- 2000 Utazás Osztrákföldre, 1898. Bevezetéssel ellátta, szövegét gondozta: ifj. Kodolányi János. Az osztrák szójegyzéket készítette: Csepregi Márta. Series Historica Ethnographiae 11. Budapest.
- 2001 Úton a szibériai atyafiakhoz. Jankó János oroszországi levelei. Közre adja: Hála József és ifj. Kodolányi János. Documentatio Ethnographica 16. Budapest
- 2002 Kalauz a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának kiállításához, 1898. Szerk.: Gráfik Imre és Szemkeő Endre. Series Historica Ethnographiae 12. Budapest

Kálmány Lajos

- 1877–1878 Koszorúk az Alföld vad virágaiból. I. Pécskáról való. II. Elegyes. Arad
- 1881–1882, 1891 Szeged népe. I–III. Arad–Szeged
- 1914 Hagyományok. I. Mesék és rokonneműek. II. Borbély Mihály mondása után leírta és jegyz. Kálmány Lajos. Vác–Szeged

Katona Lajos

- 1890 Ethnographia. Ethnologia, Folklore. Ethnographia I. 69–87.
- 1894 A magyar népmese irodalma. I. A magyar népmese-gyűjtemények. Ethnographia V. 52–66.
- 1896 Mythológiai irányok és módszerek. Ethnographia VII. 121–132, 272–279.

1897 A magyar mythologia irodalma. Ethnographia VIII. 54–73, 266–279.

1901 A magyar népmese irodalma. II. A magyar népmeséről szóló irodalom. Ethnographia XII. 337–343, 433–439.

Kerecsi Ágnes

2000 Európa-gyűjtemény. In Fejős Zoltán 2000. 447–477.

Kiss Áron

1891 Magyar gyermekjáték-gyűjtemény. Budapest

Kiss Lajos

1814–1916 A hódmezővásárhelyi tálasság. Néprajzi Értesítő XV. 248–270.; XVI. 51–75.; XVII. 72–92.

Kodály Zoltán

1905 Mátyásfüldi gyűjtés. Ethnographia XVI. 300–305.

1906 A magyar népdal strófa-szerkezete. Budapest

1909 Zoborvidéki népszokások. Ethnographia XX. 29–36, 112–121, 245–247.

1917 Ötfokú hangsor a magyar népzeneben. Zenei Szemle I. 15–16, 117–119, 152–154, 249–252.

Kósa László

1989a A magyar néprajz tudománytörténete. Budapest

1939b A Magyar Néprajzi Társaság százéves története (1889–1989). Budapest

Kresz Mária

1968 A magyar népművészet felfedezése. (Az európai népművészet felfedezésének 100 éves évfordulójára). Ethnographia LXXIX. 1–36.

Kulcsár Péterné

1971 Ballosics Bálint levelei Herrmann Antalhoz. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve I. 175–183.

Lambrecht Kálmán

1911 A magyar szélmalom. Budapest

1914 A magyar malmok könyve. Történeti anyag. Budapest

Landgraf Ildikó

2011 A magyar folklorisztika tudománytörténete. A folklorisztika önálló tudományszakká válása (1890–1920). In Paládi–Kovács Attila (főszerk.): Magyar néprajz nyolc kötetben. I. 1. Táj, nép, történelem. 158–174. Budapest

Lázár István

1899 Alsófehér vármegye magyar népe. Nagyenyed

Madarassy László

1912 Nomád pásztorkodás a kecskeméti pusztaságon. Budapest

1990 Nomád pásztorkodás a kecskeméti pusztaságon. Reprint. Sajtó alá rendezte: Hála József. A kísérő tanulmányt írta: Sztrinkó István. Series Historica Ethnographiae 2. Budapest

Malonyay Dezső

1907–1922 A magyar nép művészete. I–V. Budapest

Nopcsa, Franz baron

1925 Albanien. Bauten, Trachten und Geräte Nordalbaniens. Berlin–Leipzig

Orbán Balázs

1868–1873 A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból. I–VI. Pest–Budapest

1889 Torda város és környéke. Budapest

1971 Székelyföld képekben. Az előszót írta: Sütő András. A bevezető tanulmányt írta: Erdélyi Lajos. Bukarest

1993 Összes fényképe a Székelyföldről. Szerk. és a bibliográfiát összeállította: Kolta Magdolna. A bevezető tanulmányt írta: Erdélyi Lajos. Budapest

2000 Kiadatlan fényképei. Székelyudvarhely

Paládi–Kovács Attila

1999 Herrmann Antal a magyar néprajz intézményesü-

-
- léséért. A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője IX. 1–2. sz. 31–36.
- 2011 A magyar etnográfia tudománytörténete. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): Magyar néprajz nyolc kötetben I. 1. Táj, nép, történelem. 39–125. Budapest
- Pávai István
- 2000 Népzenei gyűjtemény. In Fejős Zoltán 2000. 813–851.
- Pongrácz Elemér (szerk.)
- 1902 A Honti Múzeum képes katalógusa. Ipolyság
- Sági János
- 1904 Néprajzi kincseink gyűjtése. Keszthely
- Sárkány Mihály
- 2000 A társadalomnéprajzi kutatás hazai története. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): Magyar néprajz nyolc kötetben. VIII. Társadalom. 29–66. Budapest
- Sebestyén Gyula
- 1902a Regös énekek. Magyar Népköltési Gyűjtemény IV. Budapest
- 1902b A regösök. Magyar Népköltési Gyűjtemény V. Budapest
- 1904–1905 A magyar honfoglalás mondái. I–II. Budapest
- 1914 Négy emlékirat a hazai néphagyomány emlékeinek országos gyűjtése tárgyában. Budapest.
- Sebő Ferenc
- 2006 Vikár Bála népzenei gyűjteménye. Budapest
- Selmezi Kovács Attila
- 1989 A Néprajzi Múzeum története. In Selmezi Kovács Attila – Szabó László 1989. 7–27.
- Selmezi Kovács Attila – Szabó László (szerk.)
- 1989 Néprajz a magyar múzeumokban. Budapest–Szolnok
- Semayer Vilibáld
- 1897 Adatok a bácsbodrog-megyei sakácok ethnographiájához. Ethnographia VIII. 299–311.

-
- 1902 Képes kalauz az Erdélyi Kárpát Egyesület múzeumába. Kolozsvár
- 1903 A magyarság antropológiai típusai. Néprajzi Értesítő. IV. 81–118.
- 1904 Útmutató a nagybányai városi múzeum gyűjteményéhez. Budapest

Solymossy Sándor

- 1901 Úti rajzok. Képek Boszniából Horvátországból és Dalmáciából. Budapest

Strausz Adolf

- 1881–1882 Bosnyák föld és népe. I–II. Budapest
- 1888 A Balkán-félsziget. Maczedonia, Észak-Albánia, Montenegro. Tanulmányút 1885-ben. Budapest
- 1892 Bolgár népköltési gyűjtemény. I–II. Budapest
- 1897 Bolgár néphit. Budapest
- 1898 Bosznia és Hercegovina gazdasági és néprajzi leírása. Budapest

Szalay Olga

- 2007 A népdal Bartók és Kodály kutatási szemléletében. Néprajzi Látóhatár XVI. 3–4. sz. 39–59.

Szemerényi Ágnes

- 2011 A magyar folklorisztika tudománytörténete. A magyar folklorisztika tudományos megalapozása (1848–1890). In Paládi–Kovács Attila (főszerk.): Magyar néprajz nyolc kötetben. I. 1. Táj, nép, történelem. 142–158. Budapest

Szendrey Zsigmond

- 1924 Nagyszalontai gyűjtés. Kodály Zoltán közreműködésével. Magyar Népköltési Gyűjtemény XIV. Budapest

Tagányi Károly

- 1894 A földközösség története Magyarországon. Budapest
- 1919 A hazai élő jogszokások gyűjtéséről. I. A családjog és öröklési jog. Budapest

Vargyas Gábor

2000 Óceánia-gyűjtemény. In Fejős Zoltán 2000. 553–593.

Verebélyi Kincső (szerk.)

1998 Néphit szövegek. Magyar Népköltési Gyűjtemény XIX. Budapest

Vikár Béla

1905 Somogy megye népköltése. Magyar Népköltési Gyűjtemény VI. Budapest

Viski Károly

1919 Arany népe. Arany tárgyi néprajzának vázlata. Nagyszalonta

Voigt Vilmos

1995 Two Hundred Years of Teaching Folklore at a Hungarian University. *Artes Populares* 16–17. Vol. 1. 92–102.

1999 Egy klasszikus, egy ismeretlen, sok megoldatlan feladat. Száz éve lett egyetemi tanár Herrmann Antal Kolozsvárott. A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője IX. 1–2. sz. 21–30.

Wilhelm Gábor

2000 Ázsia-gyűjtemény. In Fejős Zoltán 2000. 511–551.

Hála József

Székelyné Kőrösi Ilona

Bellosics Bálint és kortársai

Bevezetés

Több mint egy évszázad távlatából is tiszteletet érdemlő Bellosics Bálint élete és munkássága, az elhivatott pedagógus és néprajzi gyűjtő pályája. Bellosics Bálint – a korszak adottságai miatt – nem volt főhivatású néprajzkutató, és nem jegyzik korszakalkotó tudósként, tevékenysége azonban egészen biztosan jelentősebb volt annál, mint amit ma általában számon tartunk, amit a közvélemény tud róla. A lendvai megemlékezés ezért is volt fontos és méltó alkalom egy közel három évtizednyi, sajnálatosan fiatalon félbeszakadt életpálya felidézésére és értékelésére.

Hagyatéka a Katona József Múzeumban

Bellosics Bálint hagyatékának jelentős részét a Kecskeméti Katona József Múzeum adattára őrzi.¹ Az anyag eredeti dokumentumokat, valamint a család és más közgyűjtemények birtokában levő iratok, kéziratok másolatait tartalmazza. Megtalálhatók benne az életút dokumentumai, életrajzi adatok, önéletrajz, családi, hivatalos és szakmai levelezés, róla szóló írások, nekrológok, munkásságát méltató megemlékezések, hagyatékával kapcsolatos feljegyzések és levelek. Ennek az anyagnak az áttekintésével pályája kezdetétől az utolsó esztendőig végigkísérhetjük a pedagógushivatással szorosan összekapcsolódó néprajzi tevékenységét és annak eredményeit. A család megőrizte és a múzeum számára átadta Bellosics Bálint jegyzeteit, gyűjtőfüzeteit, rajzos feljegyzéseit, megjelent munkáinak különlenyomatait, újságcikkeket, a széleskörű társadalmi tevékenységét dokumentáló korabeli híradásokat. Néprajzi gyűjtőmunkáját és megjelent publikációit az alsó-lendvai vásárról megjelent korai írásától kezdve a kinyomtatásra már nem került néprajzi olvasókönyvig számba vehetjük mindezek alapján. Azt azonban hangsúlyozni kell, hogy a teljességre törekvő szakmai életrajz és bibliográfia összeállításához va-

1 A hagyatéka 1985-ben került a múzeumba, Somos Lászlónak, Bellosics Bálint dédunokájának köszönhetően. A leltározásra 1987–1988-ban került sor. A teljes anyag a kutatók rendelkezésére áll.

Bellosics önarchépe
Katona József Múzeum,
Kecskemét

hanem általában a korról, a századvég és a századelő állapotairól, a korabeli társadalom és főként a kibontakozódó néprajztudomány helyzetéről, valamint arról a kapcsolatrendszeréről, amely végigkísérte pályafutását. Az alkalmi és az állandó levelezőtársak Bellosics számára fontos kortársak, szakmai példaképek, tanítványok és munkatársak, azok az emberek, akik fontosak voltak az életében és munkájában. A kortársakról, akik azokban az években hasonló céloktól és eszméktől vezérelve végezték munkájukat, a teljesség igénye nélkül szólunk majd.

A terjedelmes – közel ötezer oldalnyi – hagyaték feldolgozása és publikálása eddig csak részlegesen történt meg. A Cumania, a Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Évkönyve közölte Sztrinkó István bevezetőjével Bátky Zsigmond Bellosics Bálinthoz írt leveleit³, majd

Kőhegyi Mihály és Sztrinkó István közös publikációja született meg Bellosics Bálint levelei Herrmann Antalhoz címmel,

2 K. Kovács Péter méltatása: KJM 429.87. Az 1893. aug. 3-án kelt levél másolata KJM 420.87.

3 Sztrinkó István 1986.

lamennyi, közgyűjteményben vagy máshol megőrzött anyag ismeretére szükség van. A Kecskeméten őrzött anyagban olyan, különlegesen értékes darab is található, mint a Nyakasházi levél rajzokkal illusztrált, eredeti példánya.²

A miniatűr gyöngybetűkkel írt levelek, füzetek, kéziratlapok, jegyzékek, jegzettöredékek Bellosics személyiségének, aprólékosan részletező, lelkiismeretes, pontos munkájának, gyűjtési és szerkesztői módszereinek is hű tükrét adják. A leltári tételek között több szakmai levelezés is található. Mindezek alapján közvetlen képet kaphatunk nemcsak Bellosics konkrét munkáiról, ügyeiről,

amelynek előzményeként ki kell emelnünk Kulcsár Péterné szegedi kutatómunkáját és közlését.⁴ Bellosics Bálint leánya, hagyatékának gondozója és édesapja nyomdokain a néprajztudományt élethivatásul választó Báldy Bellosics Flóra több írása is megtalálható a hagyatékban. A múzeum évkönyvében a hagyaték kapcsán Egy néprajztudós, Bellosics Bálint életútja, és tudományos hagyatékából a „Nagybaracscai lakodalmi szokások” címmel jelent meg írása, korábban pedig ugyanitt A torba, a bácskai bunyevácok tarisznyája című közleménye.⁵ Bellosics Bálint önéletrajzát és az akkori ismereteink szerinti bibliográfiáját a Katona József Múzeum kis példányszámú kiadványa tette közzé Bálint Györgyné könyvtárosnak köszönhetően.⁶ 1992-ben a Katona József Múzeum támogatásával a Magyar Néprajzi Társaság reprint kiadványainak sorában Hála József szerkesztésében ismét megjelent Bellosics Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére című füzet⁷ Szilágyi Miklós tanulmány igényű utószavával. A legújabb kiadvány, Halász Albert munkája, a 2013. október 10-én Lendván megrendezett konferencia és szoboravató ünnepség alkalmával jelent meg.⁸

Bellosics Bálint gyűjtési útmutatója és előzményei

Az elméleti néprajzi alapvetést és a gyakorlati gyűjtőmunkához szükséges támpontokat összefoglaló füzet felkérésre készült, a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat kiadásában Zomborban jelent meg 1907-ben.⁹ Összeállításakor a szerző saját elméleti ismeretein és gyakorlati gyűjtési tapasztalatain kívül néhány neves kortársára hagyatkozott, akiknek a munkái a hagyatékban is megtalálhatók, és a használat jelei is láthatók rajtuk.

Az egyik ilyen korai kiadvány dr. Herrmann Antalnak Az ipar és a néprajz címmel a Brassói Nemzeti Szövetség kiadásában megjelent kis füzet, amely az ipari munkások szórakoztatására és képzésére rendezett szabad előadások záróünnepélyén, 1900

4 Kóhegyi Mihály – Sztrinkó István 1992., Kulcsár Péterné 1971.; KJM 422.87.

5 Báldy Flóra 1978., Báldy Bellosics Flóra 1974., Báldy Flóra: Bellosics Bálintról megemlékezés, KJM 439. 87.

6 Bálint Györgyné 1991.

7 Bellosics Bálint 1992., Szilágyi Miklós 1992.

8 Halász Albert 2013.; Ism. Székelyné Kőrösi Ilona: Néprajzi Hírek 2013., Székelyné Kőrösi Ilona: Honismeret 2014/2. 77.

9 Bellosics Bálint 1907., KJM 430.87.

áprilisában elhangzott előadását tartalmazta.¹⁰ Herrmann Antal Bellosics legfontosabb kortársai közé tartozott, akivel még budapesti tanítóképzős korában ismerkedett meg. A Magyar Néprajzi Társaság és a korabeli néprajzkutatás szervezése elválaszthatatlan a nevével. Bellosics Bálintot diák korától kezdve buzdította és segítette, később gyakran kért tőle adatokat, tanácsokat. Szakmai kapcsolatuk mindvégig megmaradt, a tanár-diák viszony pedig az évek során barátsággá mélyült. Az 1887-ben indult, Herrmann Antal által szerkesztett *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* e kapcsolatnak köszönhetően közölte Bellosics szlovén gyűjtéseit, és *Az alsó-lendvai vásár* című cikkét is ő juttatta be a *Vasárnapi Újsághoz*.¹¹

A szabadoktatás, nyári tanfolyamok, előadások Bellosics életében is fontos szerepet játszottak. Herrmann Antal e kis kiadványban az ipar és az iparos társadalom fontosságáról szólt, hangsúlyozva, hogy a következő század az ipar százada, s a nemzet sorsa attól függ: lesz-e önálló, erős magyar nemzeti ipar. Az ipar fontossága mellett azt is próbálta megfogalmazni, mi is a néprajz. „A néprajz tulajdonképpen a nép természetrajza; a nép életviszonyainak, testi-lelki mivoltának, sajátos gondolkodásának és ténykedésének, hagyományos szokásainak és hiedelmeinek, nyelvének és iparának leírása, illetőleg tudományos ismerete.”¹² A tárgyi néprajz fogalmát úgy definiálta, hogy az a népipar termékeinek, a népiélet sajátos használati tárgyainak eredetével és elterjedésével, készítési és használati módjával foglalkozik, a néprajztudomány számára a népi és a népies, a házi, a családi és a helyi ipar fontos. Megállapítása szerint a néprajznak szüksége van az iparra, s fölteszi a kérdést: Az iparnak szüksége van-e a néprajzra? Nehezményezi az egyre jobban elterjedőben levő olcsó és silány tömegtermékeket, lehetőséget lát a „nemzeti specialitásaink” nyugati exportra történő gyártásában, a néprajz feladataként pedig megfogalmazza a népiismeret erősítését és a gyakorlati üzletember segítségét. A konkrét gyűjtőmunka kapcsán az EKE tevékenységét, a nép- és tájrajzi múzeumok szervezését, a régi erdélyi ipar kallódó emlékeinek összegyűjtését (nemcsak a tudomány, hanem az ipar számára is), és a hétfalusi csángó szoba létrehozását említi.¹³

10 Herrmann Antal 1900., KJM 488.88.

11 Kulcsár Péterné 1971., KJM 422.87., Kóhegyi Mihály – Sztrinkó István 1992., KJM 481.88./1–2., Szilágyi Miklós 1992. 38., Halász Albert 2013. 17., 37.

12 Herrmann Antal 1900. 9.

13 Uo.22.

Bátky Zsigmond
(Magyar Néprajzi Lexikon)

A hagyatékban található Sági János Néprajzi kincseink gyűjtése című dedikált füzet¹⁴ sok aláhúzással, a használat nyomaival. Sági János a Balatoni Múzeum néprajzi osztályának őre, köztiszteletben álló szakember volt. Megfogalmazása szerint a néprajzi múzeumokat a kultúrnemzetek a legkiválóbb kincseik között tartják számon, Magyarországon azonban kevesen vannak elhivatott és kiváló képviselői. A nagyközönséget, a papokat, tanítókat, gazdatisztekét hideden hagyja a néprajztudomány fejlődésének ügye, az etnográfia népszerűsítéséről nem sok gondoskodás történik.

Elmarasztalja a fővárosi és a vidéki sajtót is. „Nálunk a politika foglal el minden utolsó újságsort. A fővárosi múzeumok népszerű előadásait 20–30 sorban említik meg, míg ha valamelyik hónapja kurjant egyet-kettőt a parlament czifra tetőzete alatt, hasábkobban tárgyalják ezt az egetverő eseményt.”¹⁵ A néprajztudomány rövid bemutatását követően konkrét gyűjtési útmutatást ad, sorra véve a ház helyiségeit, azok berendezését, eszközkészletét, a paraszti szerszámokat, a régi mesterségek emlékeit, a halászat, a pásztor-kodás, a gazdálkodás, a viselet darabjait. A tárgyi néprajz feladata Sági János tömör megfogalmazásában: hogy összegyűjtse a nép lak- és konyhaberendezéseinek tárgyait, földművelési, halászati, vadászati eszközeit stb., „A tárgyi néprajz a jelenkor régészete.”¹⁶ Herman Ottóra utalva felhívta a figyelmet a mesterszavak összegyűjtésére. Fontosnak tartotta a helynevek kutatását, a szokások, hiedelmek és népdalok gyűjtését is. Módszertani szempontból figyelemre méltó, hogy szorgalmazta a pontos dokumentálást, a be nem vihető nagy tárgyak esetében a makettezést, a telek- és falualaprajzok készítését, továbbá a rajzok és fényképek készítésé-

14 Sági János 1905., KJM 522.88.

15 Sági János 1905. 6.

16 Uo. 16–17.

sét. (A fényképezés fontosságát konkrétan a népviseletek, a ház, a vándorcigányok és az arctípusok esetében emelte ki.)¹⁷

Példaként szolgált Bellosics számára Bátky Zsigmond 1906-ban megjelent, néprajzi múzeumok szervezését segítő útmutatója, amelynek csoportosítását és tanácsait megfogadta és hasznosította.¹⁸ A néprajztudományról szóló elméleti bevezető, az ethnographia és az ethnológia magyarázata után következik a konkrét gyűjtési útmutató, tárgyjegyzék formájában, a következő csoportosításban: Ház, női háziipar, viselet, használati tárgyak és zene-szerek, népszokások használati tárgyai, gyermekjátékok, a kisipar szerszámkészlete és a céhemlékek, a földművelő eszközei, ősfoglalkozások (pásztorokodás, halászat, vadászat). Az útmutatóból érzékelhető mestereinek hatása, különösen Herrmann Antal és Bátky Zsigmond útmutatásai: a kézműves hagyományok fontossága, a gyűjtés sürgető volta, a díszítetlen tárgyak jelentősége, a pontos dokumentálás.

Az útmutató reprint kiadásához kapcsolt tanulmányában¹⁹ Szilágyi Miklós felvetette:

vajon komolyan hihette Bellosics, hogy „alig kétívnyi szöveg elégséges szakmai eligazítást kínál?” Nagy helyismerettel és gyakorlati tapasztalattal rendelkezett, tisztában volt a népi kultúra lokális és etnikai különbségeivel, a megyéjében szaktekintélyként tartották számon, tanítványaival végzett munkája során megtette a lépéseket a legszélesebb ismeretterjesztés és a gyűjtés „társadalmassítása” felé. Ugyanakkor túlzottan optimista, sőt naiv a jövőt illetően...

A hasonló kortárs kiadványokat és kezdeményezéseket tekintve számos kiváló eredmény született a Bellosicsnál még vázlatosabb és hézagosabb felhívások, sőt rövid tanfolyamok hatására is.²⁰ Néhány vonatkozásban pedig egészen biztosan az úttörők közé tartozott a szerző, mint például a gyermekélet kutatása és a gyermekjátékok mint néprajzi tárgyak gyűjtése, az útmutatóban erre 27 tárgycsoportot sorol fel. „A néprajz tudománytörténete elidegeníthetetlen részeként tarthatjuk számon a körülményekhez, a lehetségeshez hozzáigazított életprogramját: a pedagógiai

17 Sági Jánosról: Vajkai Aurél 1966.

18 Bellosics Bálint 1992. 21.

19 Szilágyi Miklós 1992. 35–49.

20 Szilágyi Miklós 1992. 43. Említi Tornyai János, Ecsedi István, Banner János, Roska Márton, Szabó Kálmán tevékenységét. A korszak múzeumszervezési törekvéseihez lásd: Szilágyi Miklós 1990.

cél és a tudományos haszon egybekapcsolásának lehetőségét.”²¹
Ennek részeként értékelhetjük az útmutatót is.

A Kis Ethnographia

A Katona József Múzeumban őrzött hagyaték legterjedelmesebb darabja az a kézirat, amelyet Bellosics Bálint évekig dédelgetett, összeállított, nyomtatásra előkészített, kiadását azonban nem érte meg.

A tervezett néprajzi olvasókönyv, a Kis Ethnographia egyes fejezeteit Bellosics jól ismert gyöngybetűvel írta, illetve másolta az általa kiválasztott szerzők írásairól. A rendezett kéziratköteg mellett jegyzeteket, nyomtatott szövegeket (kivágatokat), szómagyarázatokat, képjegyzékeket, illusztrációs terveket és rajzokat is találunk.²²

A kötet a tartalomjegyzékek hierarchiája és a kéziratok csoportosítása alapján két nagy részből állt volna, a Munka és a Népszokások fő részekből. Az előbbihez a következő fejezetek tartoztak:

- I. Mezőgazdaság, szőlőművelés, erdei gazdaság.
- II. Pásztorkodás.
- III. Vízenjárók.
- IV. Népi iparosok és kereskedők.

A Népszokások című részbe a következő fejezeteket sorolta:

- I. Családéleti szokások,
- II. Az egyházi ünnepkör szokása,
- III. Társas szokások.²³ (A teljes tartalomjegyzék alább olvasható.)

MUNKA

- I. Mezőgazdaság, szőlőművelés, erdei gazdaság

- 1. Aratás (Baksay Sándor)
- 2. Arató ünnep (Bársony István)
- 3. Szőlőművelés a Balaton-melléken (Jankó János)

21 Szilágyi Miklós 1992.41.

22 A Kis Ethnographia kézírata, 370 lap, KJM 419. 87.

23 KIS ETHNOGRAPHIA. Tartalomjegyzékekről másolatok. KJM 418.87.

Magyar. orsz. pásztorok.

118

1.

Étegyháromezer a somori vármegyei alsó vidékei-
től, különösen névadás idején, sok társaságukat hoztak a fel-
kavarsókra. A környék elcsaló palatérre kérték a társaság min-
den nyitott baján dőlés a töltés a vízigyűlés névadását, meg-
telt a felhajtást több jónak mahány két alatt teljesen magh-
dik.

A 4-5 ezer kedély: kavarsók a felhajtást egyél-
től maga nyaranta csoporthozat korangot epít orszós ami-
sion, minthogy az a társaság, egyéllel környék megcsopord. A
kavarsók megcsopordása a sok névadás maghóvalított le-
gelen két kavarsókban nemben nem juthatnak el. Csak egy-
gárdia Euton Eibetle a töltésűke egyéllel töltésű kavarsók
jól fel oly módon, hogy a két jónak az együttes töltés le-
kavarsók a két töltésűke két töltésűke egyéllel töltésűke,
a kettős a jónak névadás töltésűke. A két töltésűke
váltan felhajtást egyéllel jónak a sok mindaddig egyéllel,
még a két be nem követésűke, meg itt orszós kavarsók megcsopord-
dece felé egyéllel töltésűke a több vidéket.

A két jónak egyéllel névadás töltésűke.
gárdia két jónak töltésűke, sőt a talajjavítás felhajtású
névadásúke, az orszós töltésűke két töltésűke, a felhajtású-
sionat, a két jónak töltésűke maghóvalított, hogy a jónak
töltésűke orszós névadás maghóvalított. A jónak töltésűke a
kavarsókban névadásúke epít, mint a kavarsók egyéllel töltésűke
névadásúke, a két töltésűke töltésűke a kavarsókban névadásúke.
töltésűke töltésűke maghóvalított a két töltésűke töltésűke egyéllel
töltésűke töltésűke maghóvalított a két töltésűke töltésűke, mely alatt
névadásúke, két töltésűke töltésűke töltésűke. A töltésűke a két töltésűke
névadásúke a kavarsókban névadásúke a két töltésűke töltésűke

Kézirat a Kis ethnographiából
(Katona József Múzeum, Kecskemét)

4. Szőlőpásztorkodás a Sárközön (Malonyay Dezső)
5. A szüret (Baksay Sándor)
6. Székely erdőmunkás (Hankó Vilmos)
7. Taplószedő (Eötvös Károly)

II. Pásztorok

1. Pásztorember (Herman Ottó)

-
2. A puszta fiai közt (Bugac) (Bársony István)
 3. Gulyások (Bársony István)
 4. Somogyi juhász (Jankó János)
 5. A kanász (Malonyay Dezső)
 6. Az első tavaszi marhakiajtás
 7. Juhászélet Liptóban (Istvánffy Gyula)
 8. Magyar-orosz pásztorok (Lehoczky Tivadar)
 9. Oláh pásztorok a Paríngon (Péterfi Márton)

III. Vízenjárók

1. A magyar halászember (Herman Ottó)
2. Látott hal (Herman Ottó)
3. Szegedi vízenjárók (Tömörkény István)
4. Tiszai tutajosok (Eötvös Károly)
5. A tót tutajos (Zathureczky János)
6. Oláh faúszató és tutajos (Moldován Gergely)
7. Kubikosok (Törs Kálmán)
8. Muraközi aranymosók (Gönczi Ferenc)

IV. Népi iparosok és kereskedők

1. A drótos tót
2. Kosaras tót (kosikár). (Gyöngyösy László)
3. A gyolcsos tót (Eötvös Károly)

NÉPSZOKÁSOK

I. Családéleti szokások

1. Bodonyi leányvásár (Somsich Sándor)
2. Balaton-melléki lakodalom (Czirbusz Géza)
3. Erdélyi szász lakodalom (Schuller Gusztáv)
4. Halotti szokások Baranyában (Albert István)
5. Halálozás a palócoknál (Pintér Sándor)
6. Havasi oláh temetés (Moldován Gergely)

II. Az egyházi ünnepkör szokásai

1. András napja (Wlislöcki Henrik)
2. Mikulás (Versényi György)
3. Luca-nap (Herrmann Antal)
4. Karácsonyi népszokások (Lévay Mihály)
5. Aradmegyei kolindálás és turkatáncoltatás (Császár Gyula)
6. Szerb karácsony (Hadzsics Antal)
7. Aprószentek napja (Timkó György)

-
8. Három királyok napja (Sági János)
 9. Farsangi busójárás Mohácson (Ernyey József)
 10. Gergely-nap (Istvánffy Gyula)
 11. Húsvéti dülökerülés és didergés (Varga József)
 12. Húsvéti öntözés (Nagy József)
 13. Húsvét (Benedek Elek)
 14. Húsvéti hímes tojások (Beluleszko Sándor)
 15. Pünkösdi királyválasztás Ugocsában (Csáki János)
 16. Pünkösdi királyság (Jókai Mór)
 17. Pünkösdi királyasszony (B B)
 18. Szent Iván-napi tűzugrálás (B B)

III. Társas szokások

1. Búcsú (Köveskúti I – Nagy József)
2. A délmagyarországi svábok búcsúja (Vakarcs Kálmán)
3. A fonó az erdélyi magyarságnál (Kolumbán Samu)
4. A csángók boricstánca (Horger Antal)
5. Kimuzsikálás a palócoknál (Pintér Sándor)
6. Az aranyosszékiek tánca (Borbély Sándor)
7. A falusi disznótor (Nagy Miklós)
8. Kaláka és hapsa (Lázár István)
9. Testvértársulatok és szomszédságok az erdélyi százszok életében (Teutsch Frigyes)

A kéziratba besorolt, de a tartalomjegyzékben nem szereplő cikkek:

További cikkek:

Aratóünnep

A régi pusztai élet (Egy öreg kiskunhalasi pásztor elbeszélése)

Pusztai élet (Kada Elek)

Dunai halászhok, Révkomárom (Herman Ottó)

A bácskai szerbek húsvétja (Hadzsics Antal)

Ki a legény a faluban? Húsvéti szokás. (Benkóczy Emil)

A bácskai szerbek pünkösdjé (Hadzsics Antal)

Kaláka (Harmath Lajos)

Tartalék:

Kukoricafosztás (Benedek Elek)

Télkihordás (Nagy József)

Karikázás (Nagy József)

Kender megmunkálás (Bátky – Jankó)
Tőzegvetés (Györffy István)
A fonó (Lázár István)
A faragó béres (Eötvös Károly)
Sárréti daru-vadászok (Kádár Jenő)
Taplószedő

A néprajzi olvasókönyv szerzői között a századforduló és a 20. század több ismert néprajzkutatóját, gyűjtőjét megtaláljuk. Közülük többen személyes kapcsolatban álltak Bellosics Bálinttal.

Ebben az ügyben legfőbb pártfogója Bátky Zsigmond volt. Először vele beszélt a tervezett kiadványról, megfogadta tanácsait, adott a véleményére. A Kis Ethnographia terve tetszett Bátkynak, és nevét is adta volna a kötethez társszerzőként, szerkesztőként. (Kettőjük szakmai kapcsolata és barátsága folyamatos volt, időnként Bátky is kért segítséget, pl sokac guzsaly, fonás kérdésében.) Bátky leveleiben többször is előfordul: Sebestyén és Madarassy üdvözlőlevelüket küldik. 1913-ban Bátky gratulált Bellosics igazgatói kinevezéséhez, és azt kívánta, hogy a jövő évek a nyugodt munkálkodás évei lehessenek.²⁴

A kész kéziratkötegről és a Bátkyval való kapcsolatáról Sebestyén Gyula hagyatékában is találunk adatokat.²⁵ 1913 márciusában dr. Lasz Samut kereste föl levelével (akinek akkortájt jelent meg földrajzi olvasókönyve), és beszámolt tervéről, amelyről egyelőre csak Bátky tud. „Mellékelten elküldöm a kéziratot tartalomjegyzékét, megjegyezvén azt, hogy a nagyobb csoportok elé olyan összefoglaló dolgozatocskákat állítottam össze, aminők a pásztorokról, vízenjárókról stb. szólnak. Utánuk következnenek az egyes dolgozatok, amelyeknek a címét a szerzőik nevével együtt a tartalomjegyzékből ismerheti meg. Elküldök egyúttal a cikkek kéziratából is egynehányat mutatóba, legyen szíves, mély tisztelt Doktor úr, a küldeményt szakértő szemmel átvizsgálni, s véleményét velem közölni. Ha úgy kívánná, az egész kéziratcsomót átküldeném, mert azt is megjegyzem, hogy a dolgozatok nálam nyomás alá teljesen készen össze vannak gyűjtve. A kék ceruzával megjelölt cikkekcské elé egy-egy odaillő rövid költeményt népköltői vagy műköltői alkotást is lehetne nyomtatni. Ezek is

24 Sztrinkó István 1986., Báldy Flóra Bellosics Bálintról megemlékezés KJM 439. 87.

25 Bellosicsal kapcsolatos levélmásolatok Sebestyén Gyula hagyatékából. KJM 540.88.

összegyűjtve megvannak nálam.”²⁶ Azt is vázolta: szeretné, ha Bátky is részt venne az összeállításban, munkálatokban, mert a magyarországi néprajz dolgában nagy összefoglaló és áttekintő tehetsége és tudása miatt, őt tartom a leghivatottabb szakértőnek, ő adna végleges formát az összefoglaló cikkeknek, ő rostálná meg a nagyszámú (76) cikkek csomóját, vagyis munkatársunk lenne a kötet összeállításában. A Doctor úr és Bátky úr bizonyosan más cikkekkel is gazdagítani fognák a sorozatot. Ugyancsak Bátky úr az illusztrációk megválogatásában is javára válnék a munkának.” Lasz Samu válaszában pompás gyűjteménynek tartotta az anyagot, de érdemben nem tudott segíteni: Bátky pártfogolta, a Földrajzi Társaság állami támogatás esetén foglalkozott volna vele, a Franklin Társulatot nem érdekelte, megkeresték a Légrádyt, a Pesti Hírlap kiadóját is, Thirring örül, de tehetetlen... Bellosics Lasz Samu további földrajzi olvasókönyvei számára is felajánlott néprajzi összeállítást, de ezzel sem volt sikere, mert Lasz Samu-nak szigorúan ragaszkodnia kellett a középiskolai tantervhez.

Kortársak: Madarassy László, Herman Ottó, Kada Elek

Dedikációkból és levélváltásokból tudjuk, hogy Bellosics kapcsolatban állt Madarassy László néprajzkutatóval, aki a magyar néprajztudomány fontos személyiségei közé tartozott, mint a Nemzeti Múzeum munkatársa, a Néprajzi Társaság tagja és az Ethnographia szerkesztője. Gyűjtési útmutatóját az ő számára is elküldte Bellosics, és nagy örömmel olvasta Madarassy Lászlónak a Nomád pásztorkodás a kecskeméti pusztaságon című munkáját.²⁷ Ő maga is tervezett hasonló kutatásokat, és a témának a néprajzi olvasókönyvben is helyet adott.

A tiszteletpéldányt 1912. május 18-án kelt levelében köszönte meg.²⁸ „Az alföldi pásztoreletre vonatkozó kutatásait régóta érdeklődéssel figyelem, s most, mikor egész füzetre való anyagot közöl s teszi ezt teljesen objektív felfogással, nagyon nagy az örömem. Én a Duna-Tisza köznek a Halastól délre eső részeit ismerem jobban.” Röviden beszámolt a tanári munka mellett a nyári szünetben a levéltárban végzett várostörténeti kutatásáról, s arról, hogy újabban a sokacok nomád gazdálkodása érdekli. „...s

26 Uo. 1913.márc.7.

27 Megjelent: 1912-ben. Reprint: Madarassy László 1990.

28 Bellosics Bálint levele dr. Madarassy Lászlóhoz, 1912.május 18. KJM 445.87. 1-2.

ezért igazán erősen fölajzott figyelemmel olvastam át művét, és végtelenül sajnáltam, hogy vége szakadt egyelőre. Különösen a pásztornépség szláv eredete érdekelt. A bácskai régi adatok mennyit panaszkodnak, hogy a nyomásokban legeltető rácfajú népség marháival minden kultúráját tönkretesz. Zombor felől ellegeltet Szuboticáig (sic!), Bajától, Halas tájáig.”

„Akármelyik nemzetiségünk lakta tájékról több az igaz ismeretünk, mint amennyit az Alföld természeti viszonyairól, gazdasági életéről, néprajzáról tudunk. Igazán itt az ideje, hogy végre belekezdtek tanulmányozásába.” Bellosics nagy és érdekes rejtelmeket remélt a kutatástól, de ezt egyre inkább kénytelen volt visszafogni elfoglaltsága, a vizsgaidőszak, az általános leterheltség, és legfőképpen neuraszténias betegsége miatt; hiszen ekkortájt orvosa utasítása alapján este 8 órától tilos volt számára a munka...

A pusztá és a pásztorkodás kapcsán két másik jeles kortársáról is meg kell emlékeznünk, kiváltképpen azért, mert mindketten szerepeltek a Kis Ethnographia szerzői között: Herman Ottóról és Kada Elekről.²⁹ Herman Ottó mindenki számára közzismert, Kada Elek pedig 1897–1913 között Kecskemét város polgármestere, aki néprajzi érdeklődéséről és régészeti feltárásairól is ismert volt. Kecskemét és a Kiskunság néprajzi kutatása főként Prónay Gábor, Vahot Imre, Madarassy László, Herman Ottó, Kada Elek és Szabó Kálmán nevéhez fűződött. Herman Ottó főként a millenniumi kiállítás kapcsán kutatott az 1890-es években a kecskeméti pusztákon, elsősorban Bugacon. Kada országgyűlési képviselőként még budapesti éveiből ismerte Herman Ottót, jó barátok voltak. Herman Ottó 1893-ban indítványozta a pásztorelet bemutatását a millenniumi kiállításon, bár ez a téma nem volt úgy feltárva és tárgyi anyaga úgy összegyűjtve, mint pl. a halászaté. A gyűjtésre kevés idő maradt, Herman Ottó gyűjtéseit gyorsan, látványosan végezte. (Általában fogadta a polgármester, alispán stb.) „Száz jó emberem bevár azon a ponton, melyet kitűztem, röpít oda, a hova jónak látom; a nagy magyar Alföld nemes városainak négyes fogata vár virradatkor, hogy kivigyen haragos zöld legelőre, fakó szikesre, sívó homokhegyek tövébe. Hát könnyű nekem!”³⁰ A Vasárnapi Újság 1894-95. évfolyamában a pusztai élet néhány kérdésében (cserény, állófa, trágyázás, költözés) nagy vita alakult ki. Herman Ottót a jó megfigyelőképesség és a gyorsaság, Kada Eleket pedig a hosszabb, nyugodt megfigyelés

29 A velük kapcsolatos bőséges szakirodalomból: Balassa Iván 1974.

30 HO: Bugacz pásztoreletéből VU 1895. 688.

jellemezte. „Ha én pásztor ethnographiát írok, akkor nemcsak az uraktól tudakozodom a pásztorok szokásai után, hanem magukat a pásztorokat hallgatom meg. Közibük ülök, pipaszó mellett beszélgetek, és főleg többet hallgatok, mint kérdezek.”³¹

Kutatás és gyűjtési módszerek

Bellosics Bálint számos kortársa közül azzal tűnt ki, hogy kiváló gyakorlati szakember volt, sokat járt terepre és nagy rutinnal gyűjtött. Herman Ottó és Kada Elek fentebb említett gyűjtési módszerei közül Kada Eleké állt közelebb hozzá: sokat járt terepre, beszélgetett az emberekkel, és sok időt fordított megfigyelésre. Tanári munkája mellett járta a környékbeli falvakat, tanyákat. Felkészülten gyűjtött, erre az egyik legjobb példa a gyermekélet kutatásához összeállított alapos kérdőív. Jelentős magánkönyvtára és elismert néprajzkutatókkal való szakmai kapcsolatai segítettek az elméleti ismeretek szinten tartásában.

A gyűjtőmunkába tanítványait is bevonta, amiről így vallott: „Kutató útjaimon ily módon ifjainkat is megfigyelhettem kultúrküzdelmük közepette, s megláthattam, hogy az ő munkásságukon át mily mértékben tudunk kifelé hatni. Magánbeszélgetésben, előadásokban, az órák e célra kínálkozó perceiben nem késtem a tapasztalatoknak a tanítóképzés céljai szempontjából hasznosítható tanulságait növendékeimnek átadni.”³² Munkásságának fontos része volt a néprajzi tárgyak gyűjtése és a kultúráról, néphagyományokról szóló előadásai, amelyeket tanfolyamok, parasztlíceumok, népfőiskolák keretében tartott. 1914-ben fogalmazta meg egyik előadásában: „Annak az országnak, amely kulturális téren előrehaladását biztosítani akarja, amely ország a népek irtalmatlan erőlködésében, izasztó versenyében helyt akar állni, annak a nép legszélesebb rétegeire kell támaszkodnia, a parasztvárosok, tanyák provinciális világának kultúrmunkáját ép oly kevésbé nélkülözheti, akárcsak a városi polgárságét.”³³

Bellosics gyűjtési módszereihez – kiváló rajzkészsége révén – természetes módon hozzátartozott a rajzok készítése, de fontosnak tartotta azt is, hogy fényképezőgépet vásároljon, és elsjátítsa a fényképezés elméleti és gyakorlati ismereteit. Kortársai

31 Kada Elek: A bugaczi igazságok. Uo. 866., Balassa Iván: 1974. 77.

32 Kőhegyi Mihály – Sztrínkó István 1992. Bellosics Bálint levelei Herrmann Antalhoz KJM NA 481.88./1–2. (465.old.)

33 KJM 425.87.

közül példaként állhatott előtte többek között Xantus János és Madarassy László, akik úttörő munkát végeztek a néprajzi fotózás terén. Sági János – akinek gyűjtési útmutatóját Bellosics is használta – külföldi példák alapján házak lerajzolását és fényképezését, népviseletek fotózását, vándorcigányok, cigánykaravánok megörökítését ajánlotta. A műkedvelő fényképészek figyelmét is felhívta: haszontalanságok helyett néprajzi tárgyakat fotózzanak. Útmutatást készített arctípusok fotózásához, az antropológusok szempontjainak megfelelően szemből és oldalnézetből is javasolta felvételek készítését. Felhívta a figyelmet a vásárokon látható alakok, arcok megörökítésére.

A jó rajzok a fényképezés elterjedése után sem szorulhattak háttérbe. A kortárs rajzoló és kutatók (pl. Garay Ákos, Nécsey István, Jankó János) szakmai munkákban vagy pl. a Vasárnapi Újságban megjelent rajzai ma is fontos források és illusztrációk a kutatók számára. Egyik méltatója, K. Kovács Péter a páratlan rajzkészséggel rendelkező Bellosics Bálintot a gyakorlati tudós mintaképének nevezte, és hangsúlyozta, hogy egy jó szakmai rajz sok esetben többet mond egy néprajzi tárgyról, jelenségről, mint tíz oldal jegyzet.

Bellosics azonban a rajz mellett pontosan jegyzetelt is. Másoknak is gyakran rajzolt, ingyen. A vonalas rajz nyomdatechnikai szempontból szerencsésebb volt ekkor, mivel a fényképeket nem tudták olyan jó minőségben nyomtatni, és drágább is volt a fényképes oldalak nyomtatása.³⁴ Bellosics gyakorlatához hozzátartozott a fényképek színezése (pl. a viseletek színének visszaadásához), valamint a fényképek alapján részletgazdag, vonalas rajzok készítése. Kulcsár Péterné a Bellosics által alkalmazott újszerű eljárások közül a népdalok kottázására is felhívta a figyelmet.³⁵

Összegzés

Bellosics Bálint néprajzkutatói munkássága korai halála miatt torzóban maradt. Munkássága időben egybeesett a magyar néprajztudomány kibontakozásának fontos korszakával. Néprajzi gyűjtéssel és tudományos publikációk írásával tanári hivatása

34 K. Kovács Péter: Bellosics Bálint élete és néprajzi munkássága. Az első néprajzi olvasókönyv KJM 429.87.

35 Kulcsár Péterné 1971 Bellosics Bálint levelei Herrmann Antalhoz. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1971/1. 175–183. , KJM Néprajzi Adattára 422.87. 177.

mellett foglalkozott. Sokoldalúság és a teljességre törekvés jellemezte. Pedagógusként kiváló kapcsolatot tartott tanítványaival, akiket a néprajzi gyűjtésre és a társadalom megismerésére is tanított. A család, a hivatás és a tudomány kötötte le minden idejét. Gyűjtési módszereit tekintve az úttörők közé tartozott. Szemléletét a szociális érzékenység, a nemzetiségek ismerete és a Kárpát-medence egységként való kezelése jellemezte. Erkölcsi felfogását, mentalitását jól tükrözik a hagyományról megfogalmazott sorai: „A mi társadalmunknak erkölcsi megújulásra van szüksége, ennek erőforrása a család. – A hagyomány az előljáró generációk felgyülemelő s ránk öröklődő tapasztalatainak vejeje. A hagyomány tehát nem jelent konzervatív veszteglést, a hagyomány nem egyértelmű a maradisággal, mert újabb és újabb emberöltők modern, korszerű tapasztalataival újjászületik. Két évtizedes megfigyelés meggyőzött arról, hogy ez a hagyomány. E hagyomány része a szeretet, amely ebben az intézetben oktatókat, tanulókat minden viszonylatban szoros központosított munkára képesít. ...A hagyomány elemei: Isten, hazaszeretet, nem szavaló hazafiság, hanem a dolgozó hazaszeretet, erős munkaszeretet.”³⁶

Irodalom

Balassa Iván

1974 Herman Ottó és Kada Elek vitája a Kecskemét környéki pásztorokodásról. *Cumania* II. *Ethnographia* Bács-Kiskun Megyei Múzeumok közleményei, Kecskemét, 75–94.

Báldy Bellosics Flóra

1974 A torba, a bácskai bunyevácok tarisznyája. *Cumania* II. *Ethnographia* Bács-Kiskun Megyei Múzeumok közleményei, Kecskemét, 159–168.

Báldy Flóra

1978. Egy néprajztudós, Bellosics Bálint életútja és tudományos hagyatékából a „Nagybaracsikai lakodalmi szokások”. *Cumania* V. 371–374. Kecskemét

³⁶ Bellosics Bálint előadásából és beszélőiből idézetek Másolat, K. Kovács Péter jegyzete, Baja.1958. XI. KJM 425.87.

Bálint Györgyné

1991 Bellosics Bálint bibliográfia. Múzeumi Könyvespolc.
A Katona József Múzeum könyvtárának kiadványa.

Bellosics Bálint

1907 Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére. Zombor, Ki-
adja a Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat

Bellosics Bálint

1907 Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére. Zombor

Bellosics Bálint

1992 Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére. Magyar Nép-
rajzi Társaság Bp. s.a.r. Hála József

Halász Albert

2013 Hommage à Bellosics Bálint. Bellosics Bálint mell-
szobrának avatása alkalmából. Lendva

Herrmann Antal

1900 Az ipar és a néprajz. Brassó. A Brassói Nemzeti
Szövetség kiadása

Kőhegyi Mihály – Sztrinkó István

1992 Bellosics Bálint levelei Herrmann Antalhoz.
Cumania 13. Kecskemét, 463–506.

Kulcsár Péterné

1971 Bellosics Bálint levelei Herrmann Antalhoz. A Móra
Ferenc Múzeum Évkönyve 1., 175–183.

Madarassy László

1990 Nomád pásztorkodás a kecskeméti pusztaságon. Rep-
rint Bp. Sar Hála József (megj. az 1912. évi kiadás
alapján)

Sági János

1905 Néprajzi kincseink gyűjtése. Keszthely. Kiadja a
„Balaton Múzeum–Egyesület”

Szilágyi Miklós

- 1990 Szándékok és eredmények a vidéki múzeumok néprajzi gyűjteményeinek megalapozásában 1920 előtt. *Ethnographia*, A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata, 101.évf. 1.szám 1–50.

Szilágyi Miklós

- 1992 Bellosics Bálint és gyűjtési útmutatója. In: Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére. Magyar Néprajzi Társaság, s.a.r. Hála József. 35–49. Budapest

Sztrinkó István

- 1986 Bátky Zsigmond levelei Bellosics Bálinthoz. *CUMANIA* 9. Kecskemét, 405–420.

Vajkai Aurél

- 1966 Emlékezés Sági Jánosra (1874–1938). A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 5. 5–22. Veszprém

Bellosics Bálint hagyatéka a Katona József Múzeumban
Leltárkönyvi tételek. KJM Néprajzi Adattár 461.88. – 551.88.

461. Bibliográfiai feljegyzések
462. Előadás kézirata
463. Újságcikk (bunyevác házasság, bunyevácok története)
464. Irodalmi napló
465. Rajzok
466. Melléklet, a Mo. vármegyei és városai c. monográfiához kiadott kérdőívhez
467. Előadás a nőrablásról, gyűjtőfüzet, jegyzetek. Viloszky Emil jegyzete.
468. Jegyzetek
469. Családi levelek
470. Gyűjtőfüzet
471. Előadás kézirata, verselemezés, jegyzetek, idézetek Bellosics leveleiből
472. Újságcikk
473. Izraelita iskola levele B B halálakor, BB levele fiához, Báldy F.feljegyzése, B B előadásából idézetek, B B publ. jegyzetei, B B particédulája

-
474. Levelek Báldy Flórának néprajzi tárgyak ajándékozása ügyében, jegyzék BB néprajzi tárgyairól, Bellosics hagyatékából származó néprajzi tárgyak jegyzéke.
475. Virág Béla levele Báldy Flórához és válasz
476. A hetési magyarság viselete (klny.)
477. Szentmihályi Imre levele Báldy Flórához és válasz
478. Bellosics hagyatékából a zalai emlékkiállításra küldött anyagok jegyzéke
479. Bellosics B kezdeményezése c. újságcikk, Petőfi Népe, 1972. I. 23.
480. Nyakasházi levelek másolatai
481. Bellosics B önéletrajza. Akadémiai lexikon szerk. levele és válasz.
482. Meghívó, Bellosics B. szül. 100. évf. alk. rend. Emlékkiállításra (1967. okt.1.)
483. A zalaegerszegi honismereti tábor krónikája 1970.
484. Báldy Flóra és Fülöp István levelei
485. Előszó kézirata a Bellosics B – Sebestyén Gyula-féle történelemkönyvhöz
486. Bellosics Bálint levelei, Franklin Társulat levele, Gubicza Márton levele, Thirring Gusztáv levele Bellosicsshoz
487. A bajai Széchenyi Szövetség meghívója
488. Hermann Antal: Az ipar és a néprajz
489. Báldy Flóra kézirata az édesapjáról
490. Morvay Péter levele Báldy Flórához
491. Bellosics Bartsch Samuról írott megemlékezése
492. A bajai állami népiskolai gondnokság levele (Bellosics halála)
493. Jegyzetfüzet, jegyzetek
494. Jegyzetek
495. Bellosics Bálint által szerkesztett tankönyvekkel kapcsolatos jegyzetek, levelek.
496. Bajai Műsor, 1977. július.
497. Bizonyítvány, 1903. évi szünidei tanfolyamról.
498. Tanítványának levelei a zentai lakodalomról.
499. Obertlich Sándor levele Péterréről
500. Bellosics Bálint jegyzetei
501. Plakát, Bellosics B. emlékkiállítása Baján.
502. Történeti helynévtár, Bács megyei helységek eredete és története
503. Utolsó orvosi bizonyítványa.

-
504. Tanítóképezdei elbocsátó levél. Tanítóképezdei bizonyítványok.
505. Egy tanítvány levele (Óbecse, népszokások és babonák)
506. Jegyzetek (csúfnevek, babonák, articulusok)
507. Szendrei Gyula levele Bellosics Bálinthoz
508. Bajai Tanítóképző Intézet Értesítője, 1915.
509. Ismeretlen eredetű végrendelet
510. Német nyelvű okirat (töredék)
511. Jegyzetfüzet (2), vázlatfüzet.
512. Meghívó 1887-ből
513. Bellosics Bálint rajzai
514. Szombatfa község tagosított határának térképe.
515. Bellosics Bálint jegyzetei
516. Bellosics Bálint fizetési íve.
517. Bellosics Bálint orvosi okmányai, 1915.
518. Bellosics Bálint alkalmazásával kapcsolatos okmányok
519. Bellosics Bálint Bács-Bodrog vm Irodalmi Társaság tagságát igazoló okmány
- 519./II. Bellosics Bálint hagyatékából német nyelvű irat
520. Tagsági jegy – A magyarországi tanítók Eötvös-alapja, 1914. szept.
521. Vas és Zala vármegyék déli síkja – klny.
522. Sági János: Néprajzi kincseink gyűjtése (1905. A „Balatoni Múzeum–Egyesület” kiadása
523. Bellosics tanítással kapcsolatos jegyzetei
524. Jegyzetfüzet
525. Jegyzetfüzetek (Irodalomtörténet – embertan – nyelvtan) I–II.
526. Földrajzi előismeretek – Bács-Bodrogh megye rövid leírása
527. Beszédek, előadások kéziratai
528. Jegyzetfüzet
529. Kérdőív a gyermekélet kutatásához
530. Kocapuskások c. vígjáték, magyarította Bellosics Bálint
531. Bajai Tanítóképző Intézet Értesítője
532. Móricz Zsigmond levelének fotókópiája
533. Rajzos levél
534. Novella, kiadatlan
535. Jegyzék, Bellosics hagyatékából a bajai múzeumnak átadott tárgyakról.
536. Bátky Zsigmond Bellosics Bálintnak írt levelei

-
537. Bellosics Bálintnak írt levelek
538. Báldy Flóra és K. Kovács Péter levelezése Bellosiccsal kapcsolatban.
539. Bellosics levelei Sebestyén Gyulához
540. Bellosiccsal kapcsolatos levélmásolatok Sebestyén Gyula hagyatékából
541. Bellosics könyvtárával kapcsolatos iratok.
542. Bellosics hivatalos levelei
543. Bellosics nyakasházi levelei.
544. Bellosicshoz írt levelek.
545. Bellosiccsal kapcsolatos újságcikkek.
546. Bellosics Bálint: Vas és Zala megyék déli síkja (különlenyomat).
547. A M. Nemzeti Múzeum kézi szakkönyvtára 1903. évi szaporulat.
548. Szeremlei fotók
549. Jegyzetek. Halászati gyűjtés Baján, újságcikkek, jegyzetek Dávodról. Jegyzék a vásárolt hagyatékról.
550. Báldy Flóra jegyzetei – pályázat, elbeszélés, leírások, előadás.
551. Báldy Bellosics Flóra jegyzetei.

Székelyné Kőrösi Ilona

Marx Mária

Marx Mária

Mi az igazság?

Néprajzkutatók a zalai és vasi vendekről

Mindenekelőtt szeretném leszögezni, hogy néprajzkutatói munkám során eddig nem foglalkoztam nemzetiségi kutatásokkal, annak ellenére, hogy a szülőföldem, Zala megye területén többféle nemzetiség (horvát, szlovén, német), vagy annak a magyarságba már beolvadt maradványa is él.

Ennek a konferenciának a témájához mégis szorosan kapcsolódnak a kutatásaim, mivel az utóbbi időben évfordulós megemlékezések kapcsán részletesebben feldolgoztam Gönczi Ferencnek, a zalai születésű tanítónak és etnográfusnak az életét és munkásságát.¹

A 19. század végén ő volt az egyik kutató, aki a magyarországi vendésséggel² behatóbban megismerkedett, és kötelességének, hivatásának érezte, hogy a róluk szóló ismereteket másoknak is közvetítse.

A másik kutató Bellosics Bálint volt. Kettejük élete és tevékenysége között nagyon sok a hasonlóság. Természetük alapvető különbsége mellett talán éppen ez az oka annak, hogy nem kedvelték, nem értékelték egymás erőfeszítéseit, munkásságát.

Gönczi Ferenc a Zala megyei Rádon 1861-ben született nagy szegénységben, és úgy is nevelkedett. Kisiskolás korában vesztette el szüleit, és bár a hét testvér közül legkisebbként növekedett fel, valószínűleg egyik családtagjának sem jutott osztályrészéül nagy jómód, mert rokonain kívül taníttatásának költségeihez jelentősen hozzájárult a helyi plébános, Polák Ferenc. A kitűnően tanuló és egyébként rendkívül ambiciózus tizenöt éves gyermek külön engedélyt kapott arra, hogy felvételizhessen a Turóc vár-

1 „Tégladarab a magyar néprajz épülő palotájához” Gönczi Ferenc élete és munkássága. Kézirat „A tanárok e-kompetenciái a kétnyelvű iskolákban” című szlovéniai, Európai Unió projekt keretében készült, elérhető a www.e-kompetencia.si honlapon.

2 Semmiképpen sem kívánok állást foglalni a hosszú idő óta folyó vend-szlovén vitában, még távolabb áll tőlem, hogy nemzeti érzéseket sértsek. Előadásomban azért a vend kifejezést használom, mert a témával szolgáló két kutató, Gönczi és Bellosics munkáiban következetesen ehhez a megnevezéshez ragaszkodott, így én is ezt gondolom a tárgyhoz illőnek.

Gönczi Ferenc
(Göcseji Múzeum)

megyében fekvő Znióvárálján (szlovák környezetben) működő tanítóképzőbe, amelyet sikeresen el is végzett, tizenkilenc évesen képesítő vizsgát tett, és 1880. augusztus 6-án népiskolai tanítói oklevelet kapott. Tanítói pályája teljes egészében, de később tanfelügyelői működése is nagyrészt nemzetiségi: német, horvát, szlovén/vend, illetőleg román környezetben folyt. A nép iránti elkötelezettsége a lakóhelyén élő minden nemzetiséggel szemben megmutatkozott. 1883-ban két évig dolgozott szlovénok/vendek között a Zala vármegyei Nagypalinán, itt lett segédtanítóból önálló tanítóvá. Ekkor, 1883-ban jelent meg a

fiatal földrajztudós, Dr. Simonyi Jenő felhívása a Néptanítók Lapjának egyik számában, amelyben a tanítókat környezetük, és az ott lakók megismerésére, a tapasztalatok közzétételére ösztönzi.

„A zalamegyei vendek” című könyvecske bevezetőjében írtak szerint e felhívásnak eleget téve határozta el a kezdő tanító, Gönczi Ferenc is, hogy az általa tanítottak és rokonságuk, lakóhelyük körében néprajzi megfigyeléseket végez.³ Ez volt az első ilyen jellegű munkája, amelyet aztán még számos mű követett. Maga is tisztában volt vele, hogy ez az írás magán viseli a kezdő tanítónak és kezdő néprajzkutatónak minden gyengeségét, a szakértelem hiányát, valamint azt is, hogy csak kevés időt töltött megfigyelése „tárgyával”, mégis büszke arra, hogy ő az első, aki erről a témáról hosszabb lélegzetű munkát jelentetett meg.

A Kaposváron 1914-ben kinyomtatott „A zalamegyei vendek”, amelyet legnagyobb művével a Göcsej-monográfiával együtt adott nyomdába, tulajdonképpen csak könyvformába rendezett újrakiadása a korábban hetilapok tárcarovataiban megjelent ismertetéseknek. Ezek a lapok a Zalai Közlöny című, Nagykanizsán, Wajdits

3 Gönczi Ferenc 1914a, 5.

József által, valamint a Muraköz című, Csáktornyan, Fischel Fülöp könyvkiadó által megjelentetett újságok 1887-es számai voltak. Mindkettőben egyetlen szó változtatás nélkül jelent meg, és került át a későbbi könyv lapjaira a Gönczi által írott szöveg.

Ezt a módszert – sok más pályatárshoz hasonlóan – egész életében követte. A könyveiben megírtakból rendszeresen megjelentek szemelvények másutt, pl. az *Ethnographia* hasábjain is. Ezeket a cikkeket a Magyar Néprajzi Társaság alapítója és a folyóirat elindítója, Herrmann Antal kérte tőle, s általában meg is említette bennük, hogy a szemelvény egy készülő nagyobb mű, tanulmány, monográfia részlete.

Gönczi a korabeli néprajzkutatókhoz hasonlóan végezte munkáját. Elég széles műveltséggel, olvasottsággal rendelkezett, némi idegennyelv-ismerettel is minden bizonnyal, hiszen könyveihez mindig felhasznált idegen nyelvű forrásokat is.⁴ Nem tudjuk, hogy ez a nyelvismeret elegendő volt-e ahhoz, hogy az általa megfigyelt nemzetiségiek körében egymaga tudjon gyűjtőmunkát végezni, valamint ahhoz, hogy folklorisztikai kutatásokat a magyaron kívül más népcsoportok körében is végezzen. Erre a feladatra ugyanis, azonkívül gyűjtőmunkája előkészítésére helyi értelmiségieket kért fel. Ők szervezték meg gyűjtőútjait, keresték meg a leendő adatközlőket, fordították le időnként a lejegyzett folklór-szövegeket, adatgyűjtőként és adatközlőként is részt vettek munkájában. Nevüket, foglalkozásukat a szerző minden művében tisztességgel felsorolja, munkájukért köszönetét fejezi ki.⁵ A vendekről szóló leírás esetében ez a segéderő Terenta János állami iskolai igazgató–tanító volt.⁶

Gönczi mindent, amit csinált, hihetetlen fegyelmezettséggel, alaposággal és nagyon kiváló eredménnyel végzett. Ez elmondható mind pedagógusi, mind tanfelügyelői munkájáról, mind pedig néprajzi gyűjtő, később pedig múzeumszervező tevékenységéről. Nem maradt utána feldolgozatlan, megíratlan anyag. Egyik utolsó munkáját a „Göcsej népköltészetét” már a Zalai Táj- és Népkutató Munkaközösség adta ki, de még ő végezte a korrektúráját, és a végső pillanatig figyelemmel kísérte a megjelenését. Hogy mindent, amihez az anyag összegyűlt, azonnal megírt és kiadott – noha természetének eléggé negatív vonásaiból, a nagyfokú becsvágyból és maximalizmusból eredt –, a tudománynak

4 Gönczi Ferenc 1985, III.

5 Például: Gönczi Ferenc 1985, III. és Gönczi 1914b, 11.

6 Gönczi Ferenc 1914a. 1.

Hajdina- s kölestörő törzsök (sztopa).

Gönczi Ferenc: *A zalamegyei vendek.*
Kaposvár, 1914. 20.

Ettől kezdve polgári iskolai, majd tanítóképző intézeti tanári tanfolyamot is végzett, és 1892-től haláláig a Bajai Állami Tanítóképző Intézetben dolgozott tanárként, az utolsó három évben pedig igazgatóként.

Még budai diákként került Herrmann Antal tanítványai közé, és tőle kapott életre szóló feladatot, lelkesedést és ösztönzést a néprajzi gyűjtésre, a népismeret előmozdítására. Fájdalommal vette tudomásul, hogy a falusi tanítók nem látják ennek szépségét és jelentőségét, s jó, ha nem akadályozzák a gyűjtőmunkát. Céljának és feladatának tekintette, hogy az ő tanítványai, a majdani pedagógusok fogékonyak legyenek a szociológiai és néprajzi kérdésekre.

Mint Gönczi, Bellosics is kitűnően rajzolt. Míg azonban az előbbi csak saját munkáihoz (gyűjtőnaplóihoz, könyveihez és múzeumi kartonokhoz, leltárakhoz) készített pontos és szép illusztrációkat, utóbbi – részben anyagi megfontolásból (így megkapta a folyóirat számait), részben az ügy iránti lelkesedésből – az Ethnographiába⁸ és egyéb néprajzi munkákba is rajzolt. Fényképezőgépe is volt, és maga is fotografált.

Gyakorló tanárként és később intézetigazgatóként egyre kevesebb ideje jutott az általa olyan fontosnak tartott és szenvedélyesen szeretett néprajzi gyűjtésre. Ezért, ha csak tehetett,

kifejezetten javára szolgált. Viszont – s ez szintén természetéből fakadt – nem dolgozott közösen senkivel. Adatközlőit említi könyveiben, a fotográfust pedig pénzért fogadta meg. „Göcsej...” könyvéhez pl. Csáktornyáról vitte magával. Az illusztrációkat maga készítette.

Bellosics Bálint is Zalában, Rédicsen született, hat évvel volt fiatalabb Gönczinél.⁷ Szülei jómódúak voltak, rokonságában sok tanult embert találhatunk. Ő Budán végezte a tanítóképzőt, de betegsége miatt csak 1887-ben tett képesítő vizsgát Csáktornyán.

7 Életrajzi adatai Kulcsár Péterné MFME 1971/1 175–177.

8 Kőhegyi Mihály – Sztrinkó István 1992, 490.

inkább terepen töltötte az időt, későbbre halasztva az anyag feldolgozását. Így is több mint száz cikke jelent meg különböző folyóiratokban, lapokban. Zala megyében is sok publikációja olvasható a Muraköz, a Muraszombat és Vidéke, az Alsó-Lendvai Hiradó című újságokban, de zalai témájú (vendek és hetésiek) cikkeket publikált tőle az Ethnographia és elődje, a Herrmann Antal által alapított Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn, a Néprajzi Értesítő, a Vasárnapi Újság, a Magyar Hírlap és más lapok.⁹ Cikkei mellett megírta a Kis ethnographia című, tankönyv-szerű olvasókönyvet, amely azonban sajnos kiadatlan maradt. (NB ez Gönczivel valószínűleg nem fordult volna elő.)

A tanári munka mind Bellosics, mind Gönczi tevékenységére erősen rányomta a bélyegét. A gyermekek helyzetére, lélektanára, az oktatás elméleti kérdéseire, szociológiai vonatkozásokra mindketten érzékenyek voltak. Mindkét kutató írt is külön néprajzi tanulmányt, illetve könyvet a gyermekekről „A gyermek a magyar néphagyományban”, illetőleg „A somogyi gyermek” valamint „Somogyi gyermekjátékok” címmel.

Érdekes, hogy pályája alakulása közben mindkét kutató úgy érezte, nincsen igazi helyén. Szerettek volna szülőföldjükön, vagy legalább is annak közelében tevékenykedni, s ezért mindketten kérvényezték áthelyezésüket. Bellosics még álláscsereivel is próbálkozott. Sajnos, kívánságuk egyik esetben sem teljesült. Gönczi is csak az 1930-as években talált újra kapcsolatot Zala megyével a zalaegerszegi Göcseji hét és a leendő múzeum szervezőivel, Zalaegerszeg város vezetőin, valamint a Zalai Táj- és Népkutató Egyesületen keresztül. Mindkettőjükre igaz azonban, hogy belenyugodva a szülőföldjüktől való nagy távolság elkerülhetetlenségébe, új lakóhelyük kultúrájával is lelkesen és magas színvonalon foglalkoztak, előkelő helyet vívtak ki a néprajztudomány nagyjai között.

A magyarság és benne a népi kultúra ügye nagyon fontos volt mindkettejük számára. – Érdekes, hogy mindkét nevet magyarosították: Göncz Ferenc még 25 évesen maga változtatta meg nevét,¹⁰ míg a Bellosics nevet a következő generáció cserélte Báldyra.¹¹ – Álljon itt egy-egy idézet annak bizonyítékául, hogy az ismeretátadás mellett mindkét pedagógus rendkívül fontos-

9 Bálint Györgyné 1991

10 Marx Mária 2013.

11 http://jelesnapok.oszk.hu/prod/unnep/baldy_balint_szuletesnapja__1896 (letöltve 2013. 10. 07.)

Régies ház, udvar felől.

Gönczi Ferenc: *A zalamegyei vendek. Kaposvár, 1914. 21.*

nak találta a falusi emberek műveltségének emelkedését és a magyar kultúra részévé válását. Az iskolahelyiség szűk voltának kellemetlenségét ... „bőven kárpótolták és nagyban elfeledteték a kis horvát gyermekeknek szép magyar nyelven adott biztos és értelmes feleleteik. Különösen dicséretre méltó azon könnyűség, tisztaság, helyes magyar kiejtés és kellő hangsúlyozás, mellyel a magyar nyelvben tett szép haladásukat mind az olvasás- mind a szavatoknál fényesen igazolták. Nagyon jó hatással volt a jelenlevő, magyarul nem értő szülőkre, hogy a gyermekek feleleteik tartalmát saját anyanyelvükön is elmondogatták.”¹² A vizsga után a körükből távozó Gönczi Ferenc tanítót méltatták és búcsúztatták a Muraköz című újság hasábjain.

A másik idézet Bellosics egyik, Sebestyén Gyulához intézett leveléből való: „Kutató útjaimon mindig megfigyeltem ifjainkat kulturküzdelmük közepette s megláthattam, hogy az ő munkásságukon át mily mértékben tudunk mi tanítóképzők hatni. Tapasztalataimat nem késtem növendékeimnek kínáló alkalmakkor átadni. ... Fiaink nem ismerik a környezetet, amelyben applikálniok kellene a tanítóképzőben tanultakat, ahová át kellene ömlesztzeniök községük egyéni szükségletei

¹² A kursaneci zárvizsgálat. Muraköz, 1887. július 10.

szerint azt a kulturkincset, amelyet ezért és semmi másért kaptak útravalóul.”¹³

A sok hasonlóságból következhetne akár egy életen át tartó mély barátság, közös kutatások, vagy akár egymás műveinek építő kritikája, de legalább is egymás tisztelete, megbecsülése. Nagy, és viszonyukat meghatározó különbség mutatkozott azonban a két kutató alaptermészetében, amely – elsősorban Gönczi részéről – akadálya volt a barátságnak.

Többször is említettem, hogy Gönczi Ferenc kiváló képességei mellett már nagyon fiatalon, szinte gyermekként rendkívüli ambíciókkal rendelkezett. Erre szüksége is volt, mert sem anyagi, sem társadalmi helyzete nem predesztinálta nagy ívű pályára. Hogy mégis ilyet futott be, azt egyéb tulajdonságai mellett éppen ennek a becsvágynak köszönhetette. Persze kellett emellé a tehetség, a nagyfokú munkabírás, precizitás és bizony az a kíméletlenség, amellyel mind magától, mind másoktól a lehető legtöbbet követelte. Tipikus hivatalnok volt, a szabályok követése számára magától értetődő volt, ahhoz minden körülmények között ragaszkodott, lazaságot vagy akár csak némi rugalmasságot valószínűleg soha nem engedett meg magának. Ezek a tulajdonságok tiszteletre, de nem szeretetre méltóvá teszik hordozójukat. Munkáját egész élete során tisztelet és elismerés övezte, de sehol sem volt népszerű, noha a jóakarátát ritkán vonták kétségbe. Konzervatív erkölcsi értékrendje, nagyfokú antikommunista beállítottsága máig megakadályozta azt, hogy elfoglalja az őt megillető helyet a néprajztudományban. Sőt a felülről jövő utasítások minden körülmények között való betartásával még a nácibarátság vádját is magára vonta.

Ezzel szemben Bellosicsot kedvelték, kiterjedt levelezése bizonyítja, hogy nagyon sok kollégával ápolt jó viszonyt, míg Gönczi magánlevelei – szemben a gondosan eltett hivatalos és szakmai megnyilvánulásokkal – nem maradtak meg, valószínűleg ő maga semmisített meg őket. Bellosicsot szimpatikus, jó humorú embernek mutatják be, akit tanítványok és tanártársak egyaránt szeretnek, Gönczi saját családjának tagjaival sem volt bensőséges viszonyban.

Nem csoda, ha az egymás munkájával való első „találkozásuknak” rossz ízű kritika és életen át tartó sértődés lett a következménye. 1894-ben Gönczi éles hangú kritikát írt a Rudolf trón-

13 Sebestyén Gyulának 1913. április 6-án írott levél. Közli Sztrinkó István 1986, 406–407.

örökös által támogatott Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képből című sokkötetes sorozat Zala megyét leíró részéhez¹⁴. A kritika nemcsak Bellosicsot, hanem nagyobb részben a másik szerző, Eötvös Károly írását és Hány Gyula illusztrációit érintette. Ami a tényeket illeti, a cikk sok igaz állítást vagy megvitatható nézeteltérést tartalmaz. Személyessé az a sérelem tette, hogy a szerző nem hivatkozott Gönczinek a korábban (1887-ben) a Muraköz hasábjain megjelent cikksorozatára, noha nyilvánvalóan felhasználta azt. Ezt Gönczi több, párhuzamba állított szemelvényvel eléggé meggyőzően bizonyítja,¹⁵ sőt tulajdonképpen az érintett is elismeri, amikor az idézőjel elhagyását a korrektorra hárítja. A személyeskedő, Bellosicsot hozzá nem értéssel vádoló szakaszok már nyilvánvalóan a fenti sértettségéből erednek. Emberi dolog a magunk igazságát mindenki másénál igazabbnak tartani, s csak kevesen tudnak felülemelkedni egy ilyen vagy ehhez hasonló „sérelemen”. Bellosics a Göncziéhez hasonló, maró stílusú magyarázattal reagál a kritikára¹⁶, sajnos azonban nem a szerzőhöz, esetleg a cikket közzé tevő laphoz intézi a magyarázatot, hanem csak magánlevélben küldi el mecénásának, Herrmann Antalnak. A levél egy része valóban a kritikára válaszol, másik része azonban ugyanolyan személyeskedő, gúnyos rosszindulattal utal Gönczi személyének népszerűtlenségére, kívülálló voltára („valahol Tótországban – onnan került le – boldogította az embereket”), mint amelyet ő tulajdonít Gönczinek a kritika kapcsán.

Mint a kritikából és a rá adott válaszból kiderül, a két kutató a vendég más-más csoportjait vizsgálta és írta le a maga helyén teljesen tisztességesen és a kornak megfelelően dokumentálva kutatását. Bellosics közben, az 1890-es években rengeteg publikációt tett közzé, amelyben tanúságot tesz a Zala megyében, és annak határain túl élő vend/szlovén népesség alapos ismeretéről. Esetenként sokkal alaposabbról, mint azt a mindössze két esztendeig hasonló környezetben élt Gönczi, saját bevallása szerint is „hézagos és tökéletlen” ismeretei voltak,¹⁷ és amelyeket Gönczinek nem volt alkalma tovább bővíteni. Ez azonban már nem változtatott a kettejük között kialakult viszony végleges megromlásán. A vita további folytatásáról nincs tudomásom. Szerencsére a mindkettejük tollából ránk maradt cikkek és tanul-

14 Gönczi Ferenc 1894, 2–3.

15 ugyanott 2.

16 Kulcsár Péterné 1971, 181.

17 Gönczi Ferenc 1914a, 1.

mányok egyaránt hasznos adalékok Magyarország e kis etnikai csoportjának tanulmányozásához. Herrmann Antalt pedig, aki a magyar etnográfia egyik nagy szervező egyénisége volt, ez az incidens nem akadályozta meg abban, hogy szerzőinket bevonja a Néprajzi Társaság aktív és jeles tagjai közé.

Irodalom

Bálint Györgyné

1991 Bellosics Bálint bibliográfia. Múzeumi Könyvespolc.
2. Kecskemét

Bellosics Bálint

1896 A Zala- és Vas-megyei vendek. Az Osztrák-Magyar
Monarchia írásban és képben. Magyarország IV.
kötet 251–262. Budapest

1903 A gyermek a magyar néphagyományban. Bajai M.Kir.
Áll. Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet Értesítője,
1–29. Baja

Gönczi Ferenc

1885 Muraköz és népe. Budapest

1894 Zalamegye „írásban és képben”. Zalamegye 1894.
november 11. 2–3.

1914a A zalamegyei vendek. Kaposvár

1914b Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének
összevontabb ismertetése. Kaposvár

1946 A somogyi gyermek. Kaposvár

Kőhegyi Mihály – Sztinkó István

1992 Bellosics Bálint levelei Herrmann Antalhoz.
Cumania 13., Kecskemét

Kulcsár Péterné

1971 Bellosics Bálint levelei Herrmann Antalhoz. A Móra
Ferenc Múzeum Évkönyve (MFME), 1971/1. 175–183.
Szeged

Marx Mária

2013 „Tégladarab a magyar néprajz épülő palotájához”
Gönczi Ferenc élete és munkássága. Kézirat leadva
„A tanárok e-kompetenciái a kétnyelvű iskolákban”
című szlovéniai, Európai Unió projekthez. www.e-kompetencia.si

Sztrinkó István

1986 Bátky Zsigmond levelei Bellosics Bálinthoz. Cumania
9., 405–418. Kecskemét

Simon András

Simon András

„Szeretett tanár úr!” – „Kedves barátom!”

Adatok Bellosics Bálint etnográfusi és emberi portréjához
Herrmann Antalhoz írott leveleinek tükrében

A Szegedi Tudományegyetem központi könyvtárában (Klebelsberg Könyvtár) őrzik a néprajz első magyarországi egyetemi magántanára, Herrmann Antal hagyatékát. A kéziratos anyagban 42, Bellosics Bálint által Herrmann Antalhoz írott levél lelhető fel, 1 ugyancsak általa írt levél Borovszky Samuhoz, valamint néhány Herrmann által Bellosicsnak címzett levél és levelezőlap másolata, melyek Bellosics Bálint lányától, Báldy Flórától kerültek a hagyatékba 1969-ben.¹ A Bellosics levelekből először 1971-ben 4, majd 1992-ben a teljes anyag megjelent nyomtatásban.² Mindkét publikáció tulajdonképpen forrásközlésnek tekinthető, néhány oldalas életrajzi bevezetővel, a levelek szövegének behatóbb elemzése nélkül. A két személyiség levelezése 1887 és 1898 között mondható rendszeresnek (39 db levél), aztán majd egy évtized után 1 levél 1907-ből, 2 pedig 1913-ból datálódik a hagyaték anyagában.³

A következőkben ennek a gazdag és érdekes kéziratos anyagnak a részletesebb bemutatására vállalkozom az alábbi szempontok, kérdéskörök mentén: Herrmann Antal szerepe Bellosics Bálint néprajzi pályájának elindulásában és kiteljesedésében; néprajzi (szakmai) kérdések a levelekben; Bellosics néprajzi tevékenysége: terep, szakirodalom, munkakörülmények; Bellosics és Herrmann személyes (emberi) kapcsolatának jellege, alakulása: tanítványból kolléga.

Herrmann Antal (1851–1926) a 19. század végi és 20. század eleji magyar néprajztudomány meghatározó és szervező egyénisége volt. Brassói német családban született, kolozsvári gimnáziumi és egyetemi tanulmányai után több helyütt tanárként dolgozik, majd 1883 őszén – mint a német nyelv és irodalom tanára – ki-

1 A levelek digitális hozzáféréseért ezúton mondunk köszönetet Varga Andrásnak, az SZTE Klebelsberg Könyvtár Régi Könyvek Tára vezetőjének.

2 Kulcsár 1971.; Kóhegyi – Sztrinkó 1992.

3 A levelek időrendi táblázatát a tanulmány mellékleteként közlöm.

nevezést kap a budai állami tanítóképzőbe (Paedagogium), innen kerül 1921-ben állami nyugdíjba. A néprajz iránti érdeklődését a kolozsvári egyetem német tanszékének professzora s egyben az összehasonlító folklórkutatások kezdeményezője, Meltzl Hugó szemléletének hatása alapozza meg. Herrmann Erdély népeinek, a magyarországi nemzetiségeknek, elsősorban pedig a cigányságnak jeles kutatója lesz, 1887-ben szerkesztőként és kiadóként elindítja az első magyarországi néprajzi folyóiratot, a német nyelvű *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn-t*. A 19. század vége és a századforduló nagyívú, 1887-ben induló 21 kötetes *Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben* című sorozatának néprajzi szerkesztője, néhány fejezet szerzője. Az 1889-ben megalakuló Magyar(országi) Néprajzi Társaság egyik alapítója, első titkára, az *Ethnographia* folyóirat korai évfolyamainak egyik szerkesztője. Kolozsvárott, a Ferenc József Tudományegyetemen 1898-ban a néprajz magántanárává nevezik ki, s e cím birtokában folytatja – immár a 70 esztendőskort átlépeve – egyetemi oktatói munkáját a trianoni békediktátum következményeként Kolozsvárról Szegedre áttelepülő egyetemen 1921-től haláláig.⁴

A rédicsei (Zala vm.) születésű Bellosics Bálint (1867–1916)⁵ 16 évesen, 1883 őszén kezdi meg tanulmányait a budai állami tanítóképző intézetben, ahol – mint fentebb utaltam rá – épp ekkortól kezd tanítani Herrmann Antal. Bellosics a negyedik év felénél betegsége miatt kénytelen megszakítani tanulmányait, s 1887-ben Csáktornyán tesz tanítóképesítő vizsgát. E néhány év alatt Herrmann néprajzi szemlélete, az etnográfiai munka fontosságának hangsúlyozása és a gyűjtésre való buzdítás részéről termékeny táptalajra talált érdeklődő és fogékony tanítványa, Bellosics Bálint személyében. Mint a levelek tükrében Kulcsár Péterné is írja: „Hatása alól Bellosics sem vonhatta ki magát, s tanárának tett diákkori ígérete élete programjává lett.”⁶

Még tanítójelöltként írja Herrmann Antalnak 1887-ben Csáktornyáról: „Mikor még szerencsés valék szeretett tanár úr tanítványának lenni, tanár úrnak azt az ígéretet tettem, hogy amire megkért – a vend népdalok érdekében – minden lehető meg fogok

4 Herrmann Antal életrajzához, munkásságához ld. Pozsony (szerk.) 1999. (utalva a róla megjelent korábbi irodalomra), valamint Barna–Juhász–Pusztai 2004: 9–12., 56., 120–121.

5 Bellosics Bálint életrajzának és néprajzi munkásságának legújabb összefoglalása, értékelése (hivatkozva a korábbi irodalomra): Halász 2013.

6 Kulcsár 1971: 175.

tenni.”⁷ Már ebben a levelében – amely a vizsgált anyagban a legkorábbi – hírt ad néhány általa gyűjtött „vend népénekről”, s egyben jelzi tanárának, hogy ha ezek várakozásának megfelelnek, örömmel folytatja a munkát. Az „ígéret beváltását” bizonyítják Bellosicsnak e témakörben közölt írásai, szövegközlései, melyek egyrészt az *Ethnologische Mitteilungen* 1887–1889 közötti, másrészt pedig az *Ethnographia* 1891–1892. évfolyamaiban kaptak nyilvánosságot, Herrmann közbenjárásával.

1887-ben – az imént hivatkozott levelében – még kéri (volt) tanára támogatását („...legyen szíves jóakarattal ezután is iránnyomban...”), mely nem is maradt el, hisz az 1890-es évek első felében több ízben is köszönettel utal Herrmann szakmai értelembe vett támogató szerepére. 1890. július 6-án kelt levelében írja: „Szeretett Tanár Úr! Levelező-lapjával kimondhatatlan örömet szerzett nekem... [...] ...mert tanúja annak az igazán atyai jóindulatnak, melylyel fejlődésemet kíséri, a melyet nem tudom mivel érdemeltem meg, de a melyet megérdemelni törekvésem célja lesz. Köszönöm, nagyon szépen köszönöm.”⁸ Herrmann támogató viszonyulására újabb szép példa a Vasárnapi Újság 1891. július 12-i számában megjelent Az alsó-lendvai vásár című írás elhelyezésében való közreműködése, amit köszönő sorokkal viszonzoz mesterének Bellosics, mindjárt a megjelenést követően, július 21-én írott levelében: „Még egyszer nagyon szépen köszönöm tanár úrnak, hogy becses ajánlatával bejuttatott a nagy lapba is.”⁹

Fővárosi tanulmányai után hazatérve, az ország nyugati peremén éppen állás nélkül élő, de idejéhez, erejéhez és főként anyagi lehetőségeihez mérten néprajzi gyűjtéseket is végző, ugyanakkor már figyelemreméltó tudományos közleményeket maga mögött tudó fiatalember egy 1892 januárjában fogalmazott levelében – beszámolván a vendek és a Lendva-vidéki magyarok körében folytatott terepmunkáinak eredményeiről és nehézségeiről is – ismét jóleső érzéssel ad hangot annak, hogy tanára figyelemmel viseltetik iránta, ami munkájában is inspirálja: „Levelével igazán nagy örömet okozott tanár úr. Az én helyzetemben végtelenül biztató néhány rövidke sor is azoktól, kiknek vezető kezétől nyolcz év után elszakadtam, mert látom, hogy valahol mégis csak számon tartanak. Újabb munkára ingerel akkor, mikor a munka

7 1887. ápr. 20. Közli: Kulcsár 1971: 178.; Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 466–467.

8 Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 468–469.

9 Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 470.

jutalma még csak halovány remény.”¹⁰ Elsősorban e munka addigi elismerésének tulajdonítja később önéletírásában maga Bellosics azt, hogy Herrmann Antal mint néprajzi szerkesztő felkérte őt a Monarchiát s azon belül Magyarországot is bemutató reprezentatív sorozat Dunántúl kötetében a Zala- és Vas-megyei vendek című fejezet megírására.¹¹ Levelezésükben aktuálisan is nyomát leljük ennek. 1890. július 6-án röviden ír a felkérés vállalásáról: „Szeretett tanár úr által a Monarchiánál tett ajánlatának pedig erőimtől s tehetségemtől kitelhetően fogok eleget tenni.”¹² Fél év múlva hosszabban ír, s instrukciókat is kér a munkához: „Ami az O. M. M. számára készítendő cikket illeti, én össze fogom állítani úgy, ahogy én tudom, bár érzem, hogy az én tudásommal, az én szellemi és anyagi eszközeimmel vakmerőség olyan kiváló mű tudósai közé kívánkozni. Megírom, mert tanár úr kívánja, s mert munkám, ha nem válik is be, nem vész kárba, mert míg velem dolgozom – tanulok. – Kérem azonban tanár urat, legyen szíves néhány szóval útba igazítani: mekkora lehet terjedelme, mekkora tér jusson benne a történelmi, geográfiai, ethnographiai stb. résznek; rajz milyen (toll-, tusfestés?) és mennyi kell?”¹³ Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben sorozat Magyarország IV. kötetében 1896-ban megjelent írás szövege már 1894-re elkészült (érte a honoráriumot is kézhez kapta), hiszen ez év december 19-én kelt terjedelmes levelében Bellosics – rá egyébként nem jellemző indulattal – a kéziratról Gönczi Ferenc által tett bírálatra reflektál Herrmann Antalnak: „Gönczi hiába akarja dolgozatomra sütni a teljes légbőlkapottságot, mert a mikor ő még valahol Tótországban – onnan került le – boldogította az embereket, én már akkor vend dajka ölében gögicséltem s vend tejet szívtam...” – írja, majd példákat is felsorakoztat a Gönczi által felrótt hibákra, s cáfolja ezeket, meg hártja a plágium vádját is. Hogy a levél indulattal s némi gúnnal átítatott, személyes(kedő) utalásokat sem nélkülöző hangvételét még hívebben érzékeltessük, íme egy kiragadott példa a kritikára és az arra adott válaszra, melynek idézését a benne megjelenő családi, életrajzi adatok okán is érdekesnek és tanulságosnak gondoljuk: „Azt írja, én a vendet hibásan jellemezem, midőn azt mondom, »izmos faj«. Ennek is megvan az oka. Gönczi úr Palinán, a testi-

10 Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 475–476.

11 Vö.: Bálint 1991: 8.

12 Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 468–469.

13 1892. jan. 14. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 475–476.

leg legfejletlenebb, legnyomorultabb vendek által lakott faluban tanítóskodott, midőn világra szóló tanulmányát megírta, de én midőn a »zala- és vasmegyei vendekről« írtam, nem indulhatok utána, mert a vend sovány száraz ugyan, de izmos, ha az összes Vendséget veszem. Erre nekem bő alkalmam volt tapasztalást szereznem öreg atyám gazdaságában, egy sógoromnál, ki a bellatinczi Zichy-féle uradalmon volt ispán, egy főerdész nagybátyámnál, ki szintén a fiumei kormányzót, Zichyt szolgálja a zalai vendség vidékén, a vasmegyei lutheranus-vend Puczinczon (ma Battyánd), hol egy nagybátyám lutheranus pap, s kitől sok szép adatot kaptam. De alkalmam volt odahaza is gyűjteni. Atyámnak bérlete van. Rétjeit 2/3ad részben zalai vendek takarják, s gyerek s diák koromban én »feleztem« (polovinati) a száraz szénát; gabonáját a vasmegyei vend »goričanec« aratja le mióta élek mindig s épen a vakatióban egy hónapig velük vagyok otthon. A cséplést, kapálást vend napszámosok végzik s én minden nyáron naponként 20–25 vasmegyei és 60–70 zalai (lippai, renkoczi etc.) vendekkel érintkezhetem. Ha valaki nem hiszi, meghívom a jövő nyárra atyám bérletére, hadd lássa. Hallgathatja őket egész napon és este munka után dalolva, tréfálva. Gönczi úr szegény palinai emberei után indult, onnan is megférhetlen természete eltávolította.”¹⁴ Göcsej, Hetés és a somogyi nép jeles kutatója, Bellosics kor- és pályatársa, a tanítóként is tevékenykedő Gönczi Ferenc (1861–1948) – mint arra a fentebbi idézetben is találunk utalást – maga is foglalkozott a Zala megyei vendekkel (nyilván ez okból véleményeztették vele Bellosics kéziratát). 1887-ben a Muraköz hasábjain több részben jelent meg leírása, amelyet aztán 1914-ben, egyes részeket bővítve, egy 70 oldalas füzetben adott közre. E kiadás előszavában megjegyzi, hogy a 27 évvel korábban, „egészen tapasztalatlan fiatal emberként” (ekkor 26 éves volt) írt munkája „csak hézagos, tökéletlen lehet”, majd a leírás záró szakaszában ugyancsak önkritikus hangon „futólagos, hiányos” jelzőkkel illeti ismertetését. Értékét, s a kiadás értelmét a nagy mennyiségű „összehordott anyag” nyilvánosságra hozásában látja.¹⁵ Bellosics Monarchia-fejezetére egy helyütt, a Bevezetés végén egy lábjegyzetben utal az írás eredeti idejében tett kijelentése kapcsán, miszerint „a zalai vendekről ismertető közlemény vagy könyv mindezideig nem jelent meg”. A hivatkozás így szól: „Ezt 1887-ben írtam. Azóta a vendekről általában Bellosits Bálint

14 Közli: Kulcsár 1971: 181–182.; Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 488–491.

15 Gönczi 1914b: 4., 69–70.

Nyárásházi postára.

Alsó-Lendva, 1891. szept. 18.

Igen tisztelt tanár úr!

Tudom hogy már Budán tanít tanár úr, oda céluzsem tehát le-
velemet, s kétem, legyen szives, szenteljen nekem any második részét az
itt következőnek. —

Az ideig bővebb időm jutott, s jut talán ezután is, — gyűjtöttem
egyétmenést. Több új vend dal birtokába jutottam. Nem Bellatinor
vidékiéret valók, hanem Baranya és Pücsin (magyarosítva:
Battyánd. Vasm. Lutheranus vend.) köznévkéek. Érdekesek
arét is, mert a bellatinoritól — esdij onnan valókat körül
tanár úr tölem — ellérő tájrolásutak. A bellatinoriak nyelv
körel lévén a Hájz katarhoz, folyékonyabb, mig amarekén
a magyar romsósáig erősen mejezik. Bellatinor vidéki
leányoktól több dal le is kataritam kiserlethépen, egyet
könylik felkuldve Sztauksó úrnak biráls megjett. A baranya
énekek körött van egy érdekes. Mintán mig nem rendszerem
jegyeteimet, csak egy részt körölm részerinti fordításal.

Ti hotvat, —

Te hotvat,

Kaj bi rad,

Mit akarsz,

Bellosics Bálint levele Herrmann Antalhoz
(Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár)

írt elég hosszú s bő ismertetést az Osztrák-Magyar monarchia írásban és képben cz. műben.”¹⁶

A szakmai segítség, együttműködés már e korai években sem csupán Herrmann Antaltól Bellosics felé irányult, hanem a tanítvány is – tudván és ismervén tanára érdeklődési területeit – igyekezett saját gyűjtésű néprajzi adatokkal hozzájárulni mestere kutatásaihoz. „Tudván, hogy tanár úr a cigányok költészetével is foglalkozik, a vidékünkön kódorgóktól jegyeztem le néhány darabot, én nem értem, majd tanár úr megfejt.” – írja 1889. aug. 29-én kelt levelében¹⁷. A következő év nyarán újabb gyűjtéseket ígér: „Ha pedig az átadott két cigány népdal feljegyzési módja megjárja, én – nagyon sokszor lesz hozzá alkalmam! – jegyzek fel azok közül is.”¹⁸ Újabb egy esztendő múltán, megint utalva korábbi adatgyűjtésére is, így tudósít a cigányok közötti adatfelvétel lehetőségeiről: „Pusztán lakunk most szülőimmal s a közeli erdőben nagyon gyakori vendégeink a cigányok. Gyakrabban ellátogattam hozzájuk. Két év előtt egy öreg asszony mondott egy pár dalt s azokat át is adtam tanár úrnak. Az öreg a télen meghalt s a fiatalok azt mondják nem tudnak, – én azt hiszem csak nem akarnak.”¹⁹ Szűk fél esztendő múlva írott levelében egy „kézirati lapon néhány a cigányokra vonatkozó” adatot küld, amelyeket Borosnyai Lukács János erdélyi református püspök naplójából jegyzetelt ki – nyilván Herrmannak szánva – egyéb más, öt érdeklő adat mellett. „A cigányokra vonatkozókra a napokban akadtam jegyzeteim rendezése közben, s úgyhiszem tanár úr veheti némi hasznukat.”²⁰

Herrmann Antal nemcsak a szájhagyomány, a szellemi kultúra elemeinek rögzítésére, hanem tárgyak gyűjtésére is bízta Bellosics Bálintot. E feladat különös aktualitását adták az 1896. évi millenniumi falu és néprajzi kiállítás előkészítő munkálatai. Herrmann 1891-ben, a Néprajzi Társaság XVIII. felolvasó ülésén A néprajz a millenniumi országos kiállításon címmel előadást tartott²¹, melyről a Pesti Hírlap is tudósított. Bellosics innen értesült a tervekről, s ez év december 1-i rövid levelében bővebb

16 Gönczi 1914b: 7.

17 Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 476.

18 1890. júl. 6. Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 468–469.

19 1891. szept. 18. Közli: Kulcsár 1971: 178–180.; Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 471–474.

20 1892. febr. 15. Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 468.

21 Ethnographia 1892. (III. évf.) 287. (Társasági ügyek – Herrmann Antal titkári jelentése)

tájékoztatást kért a témában.²² Másfél hónap múlva pedig felfedi kérésének indítékát: „Néprajzi tárgyak gyűjtésére buzdít tanár úr levelében. Múlt levelemben kértem a kiállításra vonatkozólag kiadandó füzetből, de nem írtam meg – miért. Szándékom a vendvidéki Muraszombat és Vidéké-ben elmondani egyet-mást arról, mennyire érdekli a Vendvidéket és magukat a vendeket a Millenium és szólnék a kiállításra szerkesztendő gyűjteményről is. De hogy olyan módon tegyem, hogy tanár úr nézeteivel – s így a néprajzi kiállítás remélhető tervével – ne ellenkezzék, szeretném a füzetet elolvasni.”²³ A helyi folyóiratban két ízben is (1892-ben²⁴ és 1893-ban) szólt és gyűjtésre buzdított az ügy kapcsán. Az 1896-ban megnyílt „millenniumi faluban” Vas vármegye vend házzal képviseltette magát. Valószínűsíthető, hogy Bellosics ügybuzgalma nagyban hozzájárult ennek megvalósulásához.²⁵ Minderről – a tőle megszokott szerénységgel – maga is vall egy 1894-ben írott levelében: „A milleniumra vend házról tudni sem akartak, most azonban a megye vette kezébe az ügyet és szándéka a kiállításon a vend házat felállítani. Nem tudom én tettem e ez ügyben szolgálatot, írni írtam róla a Muraszombat és Vidékében.”²⁶ A tárgygyűjtés néprajzi munkásságát végig kísérte, a bajai tanítóképző intézetben maga is bízta erre diákjait, ugyanezen években tevékenyen gyarapította az intézeti múzeum gyűjteményét²⁷, s 1907-ben – a múzeum felkérésére²⁸ – gyakorlati-művészeti könyvet írt Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére (Zombor: Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat) címmel.

Bellosics Bálint néprajzi érdeklődésének (ki)alakulására más jeles személyiségek is hatással voltak²⁹, mégis a Herrmannhoz írt levelek tartalma és hangvétele alapján talán nem túlzás azt állí-

22 Közli. Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 474.

23 1892. jan. 14. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 475–476.

24 Erről az 1892 áprilisában (nap megjelölése nélkül) datált levelében Herrmannak is ír: „A Muraszombat és Vidéke két márcziusi számában jelent meg A millennium és a vendek czimen cikkem melyben a néprajzi kiállításra való gyűjtést ajánlom. A lap szerkesztője írt levelet, hogy lesz sikere az ügynek, a maga részéről minden lehető támogatást megígért.” Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 478.

25 Vö.: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 475. (33. lábjegyzet); Halász 2013: 41.; A vend ház leírása és rajza: Jankó 1989: 123–127.

26 1894. szept. 7. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 485–486.

27 Halász 2013: 25.

28 1907. június 16-án kelt levelében utal erre. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 501–502.

29 Vö.: Halász 2013: 13–19.

tani, hogy leghosszabban, legtartalmasabban és példát mutatóan is egykori mestere, későbbi barátja határozta meg etnográfusi elhivatottságát.³⁰ E tényt erősíti meg az állás nélküli esztendő után végre révbé ért s bajai állásában már csaknem egy esztendőt eltöltött, a vidéken néprajzi gyűjtéseket is végző Bellosics egy 1893-ban írott levelében megfogalmazott szép vallomása: „... ott látom újra tanár urat régi, kipróbált fegyverével annak a szép tudománynak szolgálatában, amelyet én is akarok több kedvvel, mint tehetséggel valamicskét használni, a mely tudomány nevét – őszinte a szó, mit tollam papírra vet – a tanár úr működése, neve nélkül nem tudom elképzelni. Egy nagy kertbe vezetett tanár úr, mikor figyelmemet reá irányozta. Lehet, hogy a kert útainak tervét, hálóját nem fogom megismerni, botorkálni, tévelyegni fogok jobbra-balra, de amit így bolyongva nyújt, rendszertelenül, az is gyönyörködtet s telíti lelkemet. Mikor ebben a kertben járok-kelek, akkor csodálkozom, hogyan tud valaki unatkozni, s hogyan teremhetett meg a kártya, hogyan épülhet korcsma korcsma után, s hogyan tud sok ember, ki ezt a gyönyört megszerezhetné magának, unatkozni, kártyázni és korcsmázni.”³¹

Amellett, hogy gyűjtött, és eredményeit rendszeresen publikálta a helyi lapokban csakúgy, mint szaktudományunk magyar és német nyelvű országos szakfolyóirataiban, mindig törekedett arra Bellosics, hogy mielőbb megismerje a néprajz hazai és európai új eredményeit, hogy ezeket saját témafeldolgozásai során is hasznosítsa.³² A vizsgált levelezésben is több adatot találunk erre. Folyamatosan kéri, s nehéz anyagi helyzete mellett is megfizetését ígéri a Herrmann által szerkesztett és kiadott első magyarországi néprajzi folyóiratnak, a német nyelvű *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn*-nak, amit mestere küldött is neki, hiszen több levelét is a köszönet szavaival kezdi. Az így megszerzett tudományos ismeretek nemcsak saját gyarapodására szolgáltak, hanem igyekezett azokat kollégái, diákjai számára is közreadni: „Az *Ethnologische Mitteilungen* legújabb két számát nagyon köszönöm. Kiváló élvezettel olvastam *Die ethnographische*

30 Bellosics Bálint több idősebb vagy fiatalabb pályatársával is szakmai kapcsolatban állott, közülük, a Bellosics-hagyatéék Kecskeméten őrzött anyagában fennmaradt levelek alapján Bátky Zsigmonddal (1874–1939) való, elsősorban szakmai síkon mozgó együttműködése adathozható, s részletesebb elemzésre érdemes. Az 1903. és 1915. között Bátky által Bellosicsnak írott 7 levelet közli: Sztrinkó 1986.

31 1893. jún. 16. Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 483–485.

32 Vö.: Halász 2013: 45.

Gestaltung der Bevölkerung Ungarns című cikkedet. Megfelelő rövidítéssel befogom mutatni Önképző-körünk egyik ülésén.”³³ Mint a Magyar(országi) Néprajzi Társaság tagja, a tagdíj fejében küldik neki a társaság folyóiratát, az Ethnographiát. Egy 1892 márciusában írt levelében, egyéb dolgokról szólva szúr be egy rövid mondatot: „Az Ethnographiát alig várom.”³⁴ Ezekben a hónapokban állás nélkül otthon, Alsólendván, illetve apja birtokán, Nyakasházán él. 1892. április 5-én Borovszky Samunak, a társaság akkori pénztárnokának ír levelet, melyben a folyóirat legújabb számának megküldését kéri, jelezve, hogy az előző évről elmaradt tagdíjának felét még aznap postázza, másik felét pedig a következő hónap végéig rendezi.³⁵ Ugyanilyen kérést tartalmazó levelet ír ezzel egy időben Herrmann Antalnak is.³⁶ Mindig lelkesen várja a folyóirat újonnan megjelenő számait, s hogy hozzájusson, Herrmann közbenjárását is élvezi. Már Bajáról, nem sokkal a tanítóképző intézetbe való segédtanári kinevezése után írja mesterének címzett egyik levelében: „Az Ethnographiát nagyon nélkülözöm és nagyon megörültem Jankó úr levelének, melyben tudatja, hogy deczemb. elején megjelenik egy szám. Tanár úrnak köszönöm szíves ajánlását.”³⁷ Alsólendváról, a Nyakasházi-pusztáról, de Bajáról is a vidéki lét szellemi szempontból legsúlyosabb hátrányaként az ismeretszerzés nehézségét panaszolja: „A lapok hiánya a legnagyobb szegénysége a vidéki embernek.”³⁸ Ugyanez a gondolat cseng vissza egy évekkel későbbi levelében is, ahol Herrmann Antalnak a svájci néprajzi folyóiratról (Schweizerisches Archiv für Volkskunde) az Ethnographiában közölt ismertetése kapcsán jegyzi meg: „... az ilyen ismertetés ránk vidékiekre nézve nagyon ránk fér, mert csak onnan vehetünk tudomást egy-egy nevezetesebb néprajzi érdekű dologról.”³⁹ Bellosics fontosnak tartotta az ismeretek másik irányú „továbbítását” is, vagyis a helyi fórumok megismertetést, bekapcsolását az országos szakmai vérkeringésbe. Ennek szelle-

33 1894. nov. 30. Közli: Kulcsár 1971: 180–181.; Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 486–487.

34 1892. márc. 19. Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 477.

35 A levél ugyancsak a Szegeden őrzött Herrmann-hagyatékban található, valószínűleg Borovszky adta át Herrmann Antalnak, aki akkor a társaság titkára, s az *Ethnographia* egyik szerkesztője volt.

36 1892. ápr. Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 478.

37 Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 482.

38 1891. szept. 18. Közli: Kulcsár 1971: 178–180.; Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 471–474.

39 1897. máj. 14. Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 496.

mében kéri Herrmanntól a Muraszombat és Vidéke felvételét az *Ethnographia* lapszemléjébe.⁴⁰

Herrmann Antal európai kapcsolatai révén számos idegen nyelvű néprajzi kötethez hozzájutott, s nagy szerepe volt a Néprajzi Társaság könyvtárának létrehozásában és gyarapításában.⁴¹ Bizalommal fordult hozzá Bellosics, akár ha konkrét könyvre, akár ha egy adott témához tanácsra volt szüksége. Az 1892. november 23-án kelt levélben mindkét esetre találunk példát. „Egy kérésre bátorít fel tanár úrnak velem szemben tanúsított jósága. Nagyon szeretném olvasni Dr. H. Ploss *Das Weib in der Natur- und Völkerkunde* című könyvét. Az árát nem tudom, ha nagyon drága, nem is hozathatom meg. Ha meg van tanár úrnak, s nélkülözheti egy ideig, az én költésemen, küldje el kérem szépen. Én olvasás után hiba nélkül vissza fogom állítani.”⁴² A kötethez hozzájutott – valószínűsíthetjük, hogy Herrmann által –, hiszen az egy évtizeddel később (1902-ben) megjelent *A gyermek a magyar néphagyományban*. Adatok a magyar gyermek néprajzához c. tanulmányában használja, hivatkozza. Ugyanezen levelében egy érdekes, etnológiai, (szociál)antropológiai téma vizsgálatához kér további szakirodalmi javaslatokat volt tanáratól: „Én meglehetősen anyagot gyűjtöttem össze arra vonatkozólag, hogy a CSÓK-nak milyen szerepe van a legkülönbözőbb népek társadalmi érintkezései közt a köszöntéseiben, de szeretném, ha még többre tehetnék szert. Ha tud forrást tanár úr, közlésével nagy örömet okozna nekem.”⁴³ Következő levelében két német nyelvű füzet és egy kérdőív megküldését köszöni Bellosics, melyek témája a parasztházak kutatásához kapcsolódik. A levélben utal arra is, hogy a bajai és a környékbeli falvak házaira, telkeire vonatkozóan adatgyűjtést végez, valamint hogy a hetési házzal kapcsolatos kutatásait összegzi.⁴⁴ Szakirodalmi ismereteinek frissen tartása és elmélyítése mellett különféle előadásokon, kurzusokon, tanfolyamokon vett részt bajai éve alatt idehaza és külföldön,

40 1892. márc. 19. Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 477.

41 Jól tükrözi ezt pl. Dr. Patrubány Lukács könyvtárőr jelentése (*Ethnographia* 1892. /III. évf./ 289–291.)

42 Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 482.

43 Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 482.

44 1893. jan. 14. Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 483. Tanulmánya *A hetési faház / Der Hetéser Holzbau* címmel 1897-ben az *Ethnographia* (VIII. évf. 88–103.) illetve ennek német nyelvű kivonataként az *Ethnologische Mitteilungen...* (280.) hasábjain látott napvilágot.

hogy pedagógiai és néprajzi ismereteit egyaránt gyarapítsa.⁴⁵

Bellosics Bálint megalakulásától fogva (1889.) tagja volt a Magyar(országi) Néprajzi Társaságnak. Aktivitása nemcsak gyűjtő- és publikációs tevékenységében mutatkozott meg, hanem részt vett a néprajzi közéletben, időnként a társasági programokon, felolvasó üléseken is.⁴⁶ Fontosnak tartotta, hogy a társaság alapítására vonatkozó felhívást, a néprajzi gyűjtések fontosságának gondolatát, a néprajz mint tudomány, és a megalakult társaság bemutatását az Alsó-Lendvai Híradóban közlétegye.⁴⁷ Igyekezett tagokat is toborozni a társaságba, ami nem bizonyult könnyű feladatnak. „Taggyűjtő ívet szintén kaptam; nehezen tellik!” – írja 1889. aug. 29-én.⁴⁸ Figyelemmel kíséri a társaság működését, reflektál pl. a vezetőség négy tagjának (köztük Herrmann Antalnak) 1892 őszén történt lemondására: „Én őszintén sajnálom egyrészt, hogy tanár úr vezetését nélküli a Társaság, nélküli annak a vezetését, aki a legnehezebb időben, a születés óráiban bírta vezetni, másrészt örülök neki, mert már most jut ideje mindannak a sok szép dolognak a kidolgozására, mit tervbe vett; a Társaság ügyeibe pedig, mint választmányi tag ezután is bele fog szólni.”⁴⁹ 1896-ban – mint önéletrajzában írja: néprajzi munkásságának jutalmazásaként – a társaság Bellosics Bálintot a választmányi tagok sorába iktatta.⁵⁰ Bő egy évtizeddel később, hallva azt a felvetést, hogy a társaság vidéken tartaná közgyűléseit, mindjárt felajánlja Baját mint helyszínt és segítségét a rendezvény megszervezésében: „Ha a Néprajzi Társaság indítványa értelmében határozna, nagyon szeretném, ha a városok közül Baját is megtisztelné. Intelligens középpontból a legrovidebb úton érnének a közgyűlésre rándulók németet, többféle magyart, bunyevácot, szerbet, sokacot és én szívesen vállalkoznám arra, hogy az utakat előkészítsem és a társaság vezetőinek itt helyben mindenben segédkezet nyújtsak.”⁵¹

A vizsgált levelekben – mint eddigi példáinkból is több helyütt kitűnt – Bellosics rendszeresen beszámol Herrmann

45 Vö.: Halász 2013:25.

46 *Alsó-Lendva népéletéből* címmel tartott például előadást a társaság 1891. május 30-án megrendezett XVI. felolvasó ülésén. (*Ethnographia* 1892. /III. évf./ 287. Herrmann Antal titkári jelentése a M. Néprajzi Társaság IV. közgyűlésén, 1892. május 7.)

47 Három írása jelenik meg ez ügyben 1889-ben. Halász 1994: 22–25., 31–37.

48 Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 468.

49 1892. nov. 23. Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 482.

50 Bálint 1991: 8.

51 1907. jún. 16. Közli: Kóhegyi–Sztrinkó 1992: 501–502.

Antalnak azokról a témákról, amelyek éppen foglalkoztatják, amelyeken aktuálisan dolgozik, vagy amelyek feldolgozását a jövőben tervezi, de ezen tudósítások adatgyűjtési technikáiról, módszereiről is képet adnak. Amikor tehetette, s munkája megengedte, terepre ment, jegyzetelt, rajzolt, megfigyelt. Volt, hogy mennie sem kellett sokat, hisz „kéznél”, pontosabban fogalmazva: „háznál” voltak adatközlői. Szép példákat olvashatunk erre vonatkozóan a fentebb már idézett, Gönczi kritikája feletti kifakadásában, csakúgy, mint a cigányok körében végzett gyűjtései említésekor. A muravidéki vendek és magyarok körében – még 1892. évi bajai kinevezését megelőzően – a tanulmányai közötti nyári szünidőkben, illetve álláskereső időszakában tudott sok időt gyűjtésre szánni. „Éppen ezelőtt három napja jöttem haza a vendektől; érdekes dolgokat szereztem.” – írja 1889 nyárutóján Nyakasházáról.⁵² Pár évvel később – éppen mikor állás nélkül van – panaszolja, hogy ha közel is vannak a vendek, pénzbe kerül közjük eljutnia, így tanító ismerősei útján igyekszik folytatni a gyűjtést. Rögtön hozzáteszi azonban: „Annál több és szebb adatom van a lendva-vidéki magyarságra vonatkozó, kik közé mindennap elmehetek gyalog.” A gyűjtött anyag feldolgozására és közlésére vonatkozó nézeteit is megfogalmazza ugyanitt: „Mind a vendekről, mind a magyarokról állítanék össze cikket, de én – tanár úr is igazat ad – nem szeretem az adatokat apránként és talán hiányosan közölni, inkább bevárom míg hosszabb közleményben összeszerkesztve talán sikerül képét adnom valamelyik vidéknek.”⁵³

A korszakban gyakorta alkalmazott módszernek számított – amit fentebb a vendek közötti gyűjtésről írva Bellosics is említett –, hogy a néprajzi gyűjtők terepmunkájuk során a falu értelmiségének (tanító, pap, jegyző) segítségéhez folyamodtak, akár az adatszerzés, akár az adatközlők kiválasztása céljából. Az viszont már változó volt, hogy ezek az emberek – műveltségük, szemléletük alapján – tudtak-e, akartak-e együttműködni, az ügyet segíteni.⁵⁴ Az adatszerzés ilyenén módjáról Bellosicsnak

52 1889. aug. 29. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 468.

53 1892. jan. 14. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 475–476.

54 Párhuzamként a tanulmány főszövegében már emlegetett pályatársat, Gönczi Ferencet említem, aki Göcsejről és Hetésről írott tájmonográfiájának terjedelmes bevezetőjében utal arra, hogy egy-egy faluba érkezvén mindjárt a lelkészhez vagy a tanítóhoz fordult az adatközlők kiválasztása végett, illetve hogy bizonyos jellegű adatok írásos rögzítésében is az ő segítségükre, néhol pedig egyszerű, írni-olvasni tudó „értelmesebb parasztemberek” együttmű-

is – aki főként anyagi okok miatt kényszerült időnként ezt alkalmazni – eltérő tapasztalatai voltak. Korai levelében eléggé felemás, de sokban lesújtó képet fest a vendvidéki helyzetről: „Az idevaló tanítóktól – habár igen jó viszonyban vagyok is velük –, a legszorgosabb utánjárással sem kaphattam semmit. Sok nélkülozi is a kellő műveltséget, hogy ezen népdalok gyűjtésének fontosságát beismerje, és a nép eme kincseiben lenézni való badar ostobaságokat lát, melyek meghalgattatásukat sem érdemlik, nem hogy gyűjtésbe veendők lehetnének. – Ezen az úton tehát semmi eredményt sem remélheték és új módot kellett keresnem, hogy legalább néhánynak birtokába juthassak. – Betegségem alatt – mely miatt a budai Pädagogiumtól is válnom kellett, – különösen, mikor már annyira javult, hogy miatta apróbb kirándulások[at] is tettem, meglátogathattam egy-két józanabbul gondolkodó tanítót és jegyzőt és most már ígéretüket bírom, hogy a gyűjtésben segíteni fognak és így abban a szerencsés helyzetben leszek, hogy tanár úrnak időnként egy-egy vend népdalt küldhetek.”⁵⁵ Bizakodóbb hangot üt meg a néhány évvel későbbi, s talán jobban megtervezett gyűjtőútjára készülve: „Csütörtökön indulok a vendek közé, ezúttal a vasmegyeiek körébe. Az idei útam talán többet érő lesz a tavalyinál, mert tavaly nem akadhattam két olyan emberre az egész vindus területen, a kik méltányolni tudták volna törekvéseimet. Egy-két plébános nyújtott segédkezet a zala megyei területen. Az idén szélesebb körben lett ismeretessé az én járásom-kelésem célja, s több helyről kaptam igazán bátorító, ösztönző meghívást, épen a vasmegyei papság és tanítóság részéről.”⁵⁶

Mint Bellosics maga is utalt rá, 1891–1892-ben a rendszeres jövedelem hiánya némiképp gátolta néprajzi terepmunkáit, az viszont, hogy idejének hivatásszerű munka nem szabott kereteket, kedvező tényezőnek mondható mind a gyűjtések, mind pedig az anyagfeldolgozás és publikálás szempontjából. Érezhetően rosszul viselte azonban a munkanélküliséget, nemcsak anyagi, de lelki síkon is, ami egy idő után munkájában is visszavetette.⁵⁷ 1892-

ködésére számíthatott. Megjegyzi, hogy ha a faluban tanítót, lelkészt nem talált, nehezen vagy egyáltalán nem tudott nekifogni a gyűjtéshez. Gönczi 1914a: 3–6.

55 1887. ápr. 20. Közli: Kulcsár 1971: 178.; Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 466–467.

56 1890. júl. 6. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 468–469.

57 A néprajz ügyéért mindig lelkesedő Bellosicstól 1892. május 10-én elkeseredett sorokat olvashatunk: „Helybe jutnom már ideje. Ez az egy év hála Isten’ meggyógyított, aztán végtelen sokat tanultam, nemcsak könyvekből, hanem

ben – amikor egyébként évenkénti összehasonlításban a legtöbb levelet írja Herrmann-nak – többször is kéri mesterét, segítsen, ha teheti, képzettségének megfelelő tanítói állást szerezni neki szülőföldjén. Leginkább áhított vágya, hogy a csáktornyai tanítóképző intézetbe kerülhessen, ahol 1887-ben elemi népiskolai tanítói oklevelét is szerezte.⁵⁸ Azért is szeretne helyben maradni, hogy néprajzi gyűjtéseit folytathassa. 1892 márciusában írja: „A csáktornyai és csurgói képezdéknél vannak a legidősebb segéd-tanárok, s talán az Isten megsegít jövőre, s valahová bejutok; ezen a vidéken szeretnék maradni, hogy embereimtől ne kelljen megválnom.”⁵⁹ A következő levelekben mindig szóba hozza állás-keresését, s kéri Herrmann Antalt segítségét. Végül álláshoz jut, ha nem is szülőföldjén. A bajai állami tanítóképző intézetbe kap kinevezést 1892 júliusától.⁶⁰

Első Herrmannak Bajáról írott leveléből (1892. szept. 23.) kitűnik, hogy a számára új városban, új közegben és a tantestületben is hamar megtalálta a helyét, és rögtön meglátta a néprajzi gyűjtések lehetőségét is. Immár megnyugodva és örömmel, saját szülőföldjével párhuzamot vonva ír Bellosics Baja környékéről: „A másik, mi Baját és vidékét vonzóvá teszi előttem, az a körülmény, hogy nemcsak Lendván volt alkalmam három nemzetiség életét megfigyelhetni, Hanem Baján is. Van itt magyar, német, bunyeváczt sőt nem messze sokaczt is elég. A magyarok is szétválának községenként. A gyűjtést már megkezdtem, a legutóbbi bajai vásáron 8 fényképet vétettem fel. [...] Hacsak lehet vasárnapra kimegyek Kunbajára búcsúra, ott is szeretnék zsákmányul ejteni egyet mást.”⁶¹ Hamar megtalálja Baján élete társát is, az intézet igazgatójának leányát veszi feleségül. Élete nagy fordulatáról – mely kapcsán a néprajz iránti elhivatottságának további erősödését is reméli – e szavakkal számol be mesterének: „...áp-

az életből. [...] De szükségem van »egy talpalatnyi földre« – kenyérre. Egész éven át nyugodt voltam, mert dolgoztam, tanultam, de most idegbeteg vagyok. Vendjeim, magyarjaim, a rajzolás máskor gyönyörködtettek, felüdültem, míg velök foglalkoztam. Most egy félórai nyugodt munkát nem végezhetek, örökkön fejemben van, izgat, nyugtalanít jövőm bizonytalansága, s majd megbolondít az a gondolat, hogy hátha újra hoppon maradok. Amily várvárom az elhatározó idôt, oly mértékben nő nyugtalanúságom.” 1892. máj. 10. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 478–479.

58 Bálint 1991: 5.

59 Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 477.

60 A kinevezéséről szóló levél a **kecskeméti múzeumban őrzött hagyatéki anyag**-ban található, közli. Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 481. 47. lábjegyzet

61 Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 481–482.

rilis 2-án eljegyeztem Bartsch Flóra kis asszonyt, igazgatónak, dr. Bartsch Samunak leányát. Esküvőnk folyó június hó 27-én lesz, ha reá ér s felénk veheti útját, látogasson meg bennünket e napon tanár úr, nagyon megtisztel vele. – Jegyesem új híve a néprajznak, s mint tudom, hogy ez új élet, melynek küszöbén állok, általában megedzi munkakedvemet, tudom azt is, hogy azt a lelkesedést is éleszteni fogja, melylyel a néprajz érdekében dolgozom.”⁶² Bajáról, a nyári szünidőkben hazautazik családjával, s az idő jó részét itt is igyekszik néprajzi gyűjtésre fordítani.⁶³ A levelekben jól nyomon követhető, hogy a bácskai adatok mellett a muravidéki gyűjtéseit is megszerezni s kisebb-nagyobb közleményekben közreadni igyekszik.

A bajai intézet segédtanáráként, 1897-től rendes tanáráként, 1913-tól pedig igazgatójaként pedagógusi munkáját is nagy aktivitással, alaposággal, lelkiismeretességgel, magas színvonalon végzi.⁶⁴ Gondolkodásában a néprajz és a pedagógia sok szálon kapcsolódik egymáshoz. Fontosnak tartja – mert véleménye szerint a tanítóképzésben érezhető hiány ez – a tanító-növendékeknek a falusi életre való előkészítését, s ebben legeredményesebb eszköznek a néprajz iránti érdeklődés megalapozását tartja.⁶⁵ Maga is sokat tesz ezért: eredménnyel biztatja hallgatóit – mint egykor őt Herrmann – a nép körében való gyűjtésre: „E vakációon két III. éves növendékem tesz nagyobb utat, s miután kértem rá, adtam nekik utasítást a gyűjtésre; az egyik rajzoló és muzsikus. Növendékeimmel megrajzoltattam Magyarország és Európa néprajzi térképét.”⁶⁶ Intézeti munkája, iskolai teendői nagyon sok idejét lekötik. 1894-től egyre gyakrabban panaszkodik mesterének, hogy – bár munkáját kedvvel végzi – igen elfoglalt, s a néprajz művelésére is egyre kevesebb ideje jut: „70 nebuló már bent lakik s a beteg direktor mellett iroda, köztartás, internatus, tanítás az én dolgom a legnagyobbrészt. Csak bírjam, munkakedvem van. Reggel ½ 6-tól esti 10 óráig alig van egy szabad perczem; már van 2 hete, hogy alig voltam kívül az intézet kapuján. Esti 10 kor fáradt vagyok: én is nyugszom, az ethnographia is, mert éjjel van.

62 1893. jún. 16. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 483–485.

63 1893. jún. 16-án kelt levelének záró soraiban utal erre. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 483–485.; ugyancsak erről ír 1897. júl. 30-án Nyakasházán papírra vetett rövid levelében. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 496.

64 Pedagógusi munkájának összegzését ld.: Halász 2013: 23–29. és saját önéletrajzában: Bálint 1991: 5.

65 Bálint 1991: 6.

66 1893. jún. 16. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 483–485.

Mindkettőre várom a virradatot!”⁶⁷ Egy következő levelében – amit, míg növendékei dolgozatot írnak, vet papírra – részletezően is leírja egész napi teendőinek sorát, majd a néprajz műveléséről is szól: „Az ethnographizálás most csak úgy lehetséges, ha éjjeleimet rabolom meg. [...] De azért ethnographizálok, gyűjtök. Növendékeim szeretnek és kedvvel irogatnak. Van is egész halommal, de csak adat.”⁶⁸ Ha terepre nem tud annyit menni, tanítványaitól igyekszik néprajzi adatokhoz jutni: „Növendékeimtől – magyar, tolnai, torontáli bácskai német; bunyevác, szerb – egész éven át gyűjtöttem. Húsvéti tojásom van vagy 60 drb.; többet Molnár Viktor módjára lerajzoltam. – Több érdekes Dodola-ének került birtokomba.”⁶⁹ „Növendékeim útján gyűjtöm a tavaszi marhahajtásra és a beteleltetésre vonatkozó szokásokat.”⁷⁰ A vármegye területén végzett néprajzi gyűjtéseinek fontos, áttekintő jellegű, összegző írásai a Borovszky Samu szerkesztette Magyarország vármegyéi és városai sorozat Bács-Bodrog vármegye I. (Bp. 1909.) kötetében megjelent, a bunyevácokról és a magyarokról írott fejezetek.⁷¹

Bellosics Bálint néprajzi érdeklődésének, kutatott témáinak, szemléletének és módszereinek bemutatásakor feltétlenül szólnunk kell a gyűjtései során, illetve a saját és mások írásaihoz készített illusztrációkról, képekről. Tehetséges, ügyes kezű rajzoló volt, s mint a levelekben több helyütt is találunk rá utalást, terepen is rajzolt, saját cikkeit maga látta el rajzokkal, fénykép után festett, de szívesen készített mások megbízásából is ilyeneket, különös örömmel ajánlotta fel ezt pl. mesterének, Herrmann-nak. Minderre a következőkben két példát hozunk; az idézetekben egyszersmind jól érzékelhető Bellosics Herrmann iránti tiszteletteljes szeretete és hálája is. „Nagyon, de nagyon és őszinte szívességgel rajzolok lapod számára, csak arra kérek, hogy – ha lehet – a lapot küldd, mert én szeretem, de elfizetni nem bírok reá...”⁷² „Ha a cigányokra vonatkozó könyved írásakor (mert tudom hogy készül s nagy érdekléssel várom) különösen tárgyak rajzaira lenne szükséged, én a legnagyobb örömmel és

67 1894. szept. 7. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 485–486.

68 Közli: Kulcsár 1971: 181–182.; Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 488–491.

69 1893. jún. 16. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 483–485.

70 1898. márc. 10. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 497–499.

71 1907. jún. 16-án írott levelében utal a magyarokról szóló fejezet összeállítására. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 501–502.

72 1894. dec. 19. Közli: Kulcsár 1971: 181–182.; Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 488–491.

úgy készítem el, hogy meg leszel velük elégedve. A hetési házra vonatkozólag sokat gyűjtöttem az elmúlt nyár rövid szüneti idejében; sok szép rajz vázlata áll rendelkezésemre, de az idő szűk nagyon.”⁷³ Nagyon érdekelte, foglalkoztatta a – kor néprajzi gyűjtőinek körében ekkor még újdonságként megjelenő – fényképezőgép használata az etnográfiai dokumentálásban. A vizsgált levelekben először 1890-ben, a vendek közti gyűjtéseiről írva szól e témáról: „Egyet kellett volna megtanulnom: a fényképezést! Egy-két eredetibb, tipikusabb vendet egy épen itt tartózkodó fényképésszel kapattam le.”⁷⁴ Hasonló módszerhez folyamodott, amikor az 500 éves fennállását ünneplő Vas megyei vend mártonhelyi („matiancsi” – ma: Martjanci, Szlovénia) templomról és benne az Aquila János által festett freskókról Mellini muraszombati fényképésztől jut fotókhoz.⁷⁵ Bajai állásának betöltése után két esztendővel, 1894 nyárelőn végre fényképezőgépet vásárolt, amit a nyári gyűjtései során már használt is. 1894. november 30-án írja: „Két fényképet is küldök, talán be is mutathatnád. Fényképkészüléket a múlt tanév végén vettem, s a nyáron már dolgoztam vele elég tisztességes eredménnyel.”⁷⁶ 1896. dec. 19-én egy rövid levélben érdeklődik Herrmanntól, hogy a hónap elején a hetési házról megküldött kéziratát „egy-két rajz és fénykép kíséretében” megkapta-e. Használta tehát a gépet, maga készítette e fotókat, s megint büszkén újságolta: „Nekem fényképező készülékem van...”⁷⁷ Néhány hónappal későbbi levélben a fotózással való próbálkozásainak újabb tapasztalatait osztja meg mesterével: „Rajzokról lévén szó, mellékelve küldök egy fényképet. Nem valami különösen sikerült, nem is kész egészen, s egy helyen alaposan el is rontottam. Első kísérletem az úgynevezett »Korn. Platin-Papier«-ral. Fénykép, melyet jól lehet festeni. Ugyanennek a hetési faháznak a celloidin-papirosra másolt képét az Ethnographia közölte. Az a szándékom, hogy készítésébe jól begyakorolom magam, s aztán viseleti képeknél is alkalmazni fogom.”⁷⁸ A következő év tavaszán írott levélben több néprajzi téma kutatásával kapcsolatban is említi, hogy az

73 1896. jan. 16. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 493–494.

74 1890. júl. 6. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 468–469.

75 1892. jan. 14. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 483., 1893. jún. 16. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 483–485.

76 Közli: Kulcsár 1971: 180–181.; Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 486–487.

77 Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 495.

78 1897. máj. 14. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 496.

adott jelenséget rajzzal és fényképpel is dokumentálja: „A bajai czehek szokásai közül a farsangi lakozásra vonatkozólag sok az anyagom. Vagy tíz képhez van vázlatom és fényképem... [...] A húsvéti szünidő alatt – ha lesz időm az áprilisi ünnepre készülés miatt – a közeli szeremlei házat akarom úgy felvenni, mint a hetésit, persze fotografálva és rajzolva.”⁷⁹

A személyes és szakmai dolgok nehezen választhatók el ket-tejük viszonyában, így végezetül Bellosics Bálint és Herrmann Antal kapcsolatának néhány személyes, emberi vonatkozására szeretnék utalni a vizsgált levelek alapján. A „Szeretett / tisztelt tanár úr!” megszólítás és a levelek szövegében a magázó forma az 1894. szeptember 7-én kelt levéllel vált a „Kedves Barátom / Mesterem!” megszólításra és a – természetesen továbbra is a legnagyobb tisztelettel és hálával párosuló – tegező hangnemre.⁸⁰ Ettől kezdve változik a levelek elkészítő formulája is: előtte magát tanára „becses figyelmébe ajánlva” hálás, szerető, őszinte tanítványként búcsúzik Bellosics, míg azután – e kifejezéseket is megtartva – már gyakrabban zárja írását Herrmann családjának szóló üdvözléssel, (ünnepi) jókívánsággal, nemcsak saját szemé-lyében, hanem felesége, családja nevében is. A tanár-tanítványi viszony tehát a bajai évek elején válik igazán kollegiális, sőt baráti kapcsolattá. Ekkor Bellosics Bálint már családós (nős, sőt nemsokára gyermekes), állandó hivatásában lelkiismeretesen tevékenykedő pedagógus, a néprajzot nagy elhivatottsággal mű-velő, rendszeresen gyűjtő és publikáló kutató, aki tehetségénél és lehetőségeinél fogva nemcsak kér és kap egykori tanárától, hanem maga is szolgál, segít mesterének, barátjának. A kölcsönösen gyümölcsöző szakmai kapcsolatuk mellett Bellosics valóban bi-zalmas viszonyt feltételező kérésekkel bátorodik Herrmannhoz fordulni. Ezt látjuk, amikor – mint korábban utaltunk rá – 1892-ben megfelelő állásba kerüléshez kér személyes közbenjárást, de hasonló óhajjal jelentkezik többször is az 1890-es évek második felében, az akkor már barátjának tekinthető pártfogójánál. A szinte minden idejét felemésztő, mégis szeretettel viselt bajai segédtanárságból – egy 1896-ban írott hosszabb levele tanúsága szerint – elvagyódott, de legalábbis megfordult a fejében áthelye-zésének gondolata, amit talán Herrmann befolyásában is bízva, megosztott mesterével: „Egy vágyam van, rendes tanárrá lenni vagy Pápán, vagy Csurgón, vagy Csáktornyan. Akkor megteszem

79 1898. márc. 10. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 497–499.

80 Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 485–486.

az iskolával szemben kötelességemet, de internatusra nem lesz gondom, s szabad időm az enyém lesz egészen.”⁸¹ Más, családi okok vezérlik néhány évvel később, amikor Csáktornyára próbálja áthelyezését kieszközölni, s ebben Herrmann közvetítését kérni. Hosszasan ecseteli levelében, hogy a zalai Eszterházy hercegi uradalom bérelt majorját – melyet az utóbbi években egyik öccse vezetett, ám ő meghalt – idős atyja nem bírja megdolgozni, de leszámolni sem akar vele, ragaszkodik hozzá. A másik két testvér katonai pályára lépve, ugyancsak távol van az otthoniaktól. Ha ő, a legidősebb gyermek Csáktornyára kerülhetne, szülei közelében lehetne. Újra felhossa – immár három gyermekére, a szűkös lakhatási viszonyokra és egészségi állapotára is hivatkozva – hogy a 15 éves bajai internátusban nem szeretne maradni. Személycserével lát reményt célja megvalósítására, de mint következő levelében ezt is taglalja, Csáktornyán elutasítják.⁸² Jóllehet ezek a szakmát is érintő, mégis inkább személyes, családi vonatkozású ügyek, illetve ezekkel összefüggő bizalmas kérések.

Bellosics Bálint és Herrmann Antal baráti, bensőséges kapcsolatára utal, hogy Bellosics a számára fontos családi eseményekről is örömmel tudósítja mesterét: így első, majd második fia megszületéséről is hírt ad neki. Szép szavakkal ecseteli az első utód érkezését: „Legutoljára hagytam, pedig nagy örömet jelent e néhány szavam. Még szeptember 22-én kis fiam született, egy egészséges erős lurkó, kihez üdülni járok, ha elfáraszt a munka. Megírom, mert tudom hogy részt veszel örömünkben és én is ha valakivel, veled megosztom örömeimet.”⁸³ A volt tanítvány figyelemmel van mindig mestere iránt. Meleg szavakkal, s Herrmann szakmai, tudományszervező érdemeit méltatva köszönti a kolozsvári egyetemre történt magántanári kinevezése alkalmából. Érdemes idéznünk ehhez fűzött gondolatait! „Úgy is van az rendén, hogy a ki a gyermeket keresztvíz fölé tartja, járni tanítja, az nagy korában is gyámola legyen. Nem hiszed, milyen örömet gerjesztett bennem a Hivatalos Közlöny, midőn olvastam belőle, hogy te, ki első voltál azok között, kik nálunk az ethnographiának honosságot szereztek; csíráztattad, ápolgattad,

81 1896. jan. 16. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 493–494.

82 Az erről szóló levelek: 1898. márc. 10. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 497–499.; 1898. jún. 24. Közli: **Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 500–501. További, ezzel kapcsolatos életrajzi adatokat hoz: Halász 2013: 9–11.**

83 1894. dec. 19. Közli: Kulcsár 1971: 181–182.; Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 488–491., 1896. márc. 4. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 494–495.

fáradtál érdekében: Te lettél első egyetemi tanítója. Kívánom, adjon az Isten neked gondtalan életet, tartós egészséget! Isten élteszen!”⁸⁴

Erősítendő és személyes közelségbe hozandó szakmai és baráti kapcsolatukat, több ízben invitálja magához Bellosics Bajára, szakmai kirándulásokkal egybekötött baráti látogatásra Herrmann. 1895 húsvétjára egy Hajós–Nádudvar irányú vagy egy apatini utat helyez kilátásba.⁸⁵ Ez nem valósulhatott meg, mert karácsony tájára újra hívja mesterét a „baja-vidéki német pudárok”, vagyis szőlőcsőszök meglátogatását felkínálva.⁸⁶ A személyes találkozás Bácska földjén minden bizonnyal tovább váratott magára, hiszen több, mint egy évtized múltán újra efféle invitálást küld Bellosics: „...együttesen látogassunk el egy-két szomszédos német községbe. Dialektusa miatt főként a pest-megyei Hajós és Nádudvar meglátogatását ajánlom. Jól esnék, ha mesterünkkel hosszabb idő után újra falura kerülhetnénk. Bizony úgy áll a dolog, hogy a néprajzra egyre kevesebb időm jut.”⁸⁷ A vizsgált anyagban fellelhető két, 1913-ban íródott utolsó levél azt valószínűsíti, hogy Herrmann talán eljuthatott Bajára. Októberben egy előadás megtartásának részleteiről érdeklődik Bellosics, jelezve idősebb barátjának, hogy ittléte alatt családjának lenne „nagyon szívesen látott vendége”.⁸⁸ November derekán már konkrét decemberi időpont-javaslatokat küld Bellosics, s elköszönő mondata előtt így zárja rövid küldeményét: „Előre is örülök annak, hogy hallani foglak s hogy viszontlátlak.”⁸⁹

A vizsgált levelek – mint e műfaj darabjai általában – a személyes megnyilatkozás termékei, távlati tervek, élethelyzetek, tünődések s pillanatnyi érzelmek, lelkiállapotok szubjektív tükröi. Vélhetőleg árnyaltabb képet adnak írójának életéről, mindennapjairól, mint egy évek távlatából visszatekintő, hivatalos életrajz. Bellosics Bálint levelei olyan források, amelyek – töredékesen s időben szaggatottságot mutatva – felfedik a több mint egy évszázaddal ezelőtt munkálkodó tudós és pedagógus egyes életrajzi állomásainak, mozzanatainak hátterét, mozgatórugóit. Plasztikus képet rajzolnak két ember kapcsolatának alakulá-

84 1898. márc. 10. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 497–499.

85 1895. ápr. 11. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 491–492.

86 1895. nov. 24. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 493.

87 1907. jún. 16. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 501–502.

88 1913. okt. 27. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 502–503.

89 1913. nov. 14. Közli: Kőhegyi–Sztrinkó 1992: 503.

sáról, s nemcsak Bellosics életpályájának mozaikjait adják, de némiképp hozzájárulnak Herrmann Antal munkásságának és a magyar néprajz intézményesülése korának jobb megismeréséhez és értékeléséhez. Mint építőkövek, a hagyaték más forrásaival együtt és összevetve, segítenek minél teljesebbé tenni a magyar néprajztudomány „hőskora” egy jeles, ám méltatlanul keveset emlegetett személyiségének most kiteljesedő portróját.

év	hó, nap	hely	év	hó, nap	hely
1887.	ápr. 20.	Csáktornya	1894.	szept. 7.	Baja
1888.	dec. 31.	Alsó-Lendva		nov. 30.	Baja
1889.	aug. 29.	Nyakasház (Alsó-Lendva)		dec. 11.	Baja
1890.	júl. 6.	Alsó-Lendva		dec. 15.	Baja
	aug. 6.	Nyakasház (Alsó-Lendva)	dec. 19.	Baja	
1891.	júl. 21.	Alsó-Lendva	1895.	ápr. 11.	Baja
	szept. 18.	Nyakasházi puszta (Alsó-Lendva)		szept. 12.	Baja
	dec. 1.	Alsó-Lendva	1896.	nov. 24.	Baja
	dec. 13.	Alsó-Lendva		jan. 16.	Baja
	dec. 30.	Alsó-Lendva	márc. 4.	Baja	
1892.	jan. 14.	Alsó-Lendva	1897.	dec. 19.	Baja
	febr. 15.	Alsó-Lendva		máj. 14.	Baja
	márc. 19.	Alsó-Lendva	júl. 30.	Nyakasház	
	ápr.	Alsó-Lendva	okt. 10.	Baja	
	máj. 10.	Alsó-Lendva	1898.	jan. 27.	Baja
	jún. 20.	Alsó-Lendva		márc. 10.	Baja
	júl. 6.	Alsó-Lendva		jún. 24.	Baja
		szept. 23.	Baja	nov. 25.	Baja
	nov. 23.	Baja	1907.	jún 16	Baja
1893.	jan. 14.	Baja	1913.	okt. 27.	Baja
	jún. 16.	Baja		nov. 14.	Baja

Bellosics Bálint Herrmann Antalhoz írt leveleinek időrendi táblázata

Irodalom

Bálint Györgyné

1991 Bellosics Bálint bibliográfia. Kecskemét: Katona József Múzeum

Barna Gábor – Juhász Antal – Pusztai Bertalan

2004 A néprajz szegedi műhelye. Szeged: SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék

Gönczi Ferencz

1914a Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése. Kaposvár: Szabó Lipót könyvnyomdája.

1914b A zalamegyei vendek. Kaposvár: Szabó Lipót könyvnyomdája.

Halász Albert

1994 Az alsólendvai sajtó és a néprajz 1889–1919. Lendva–Budapest: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet

2013 Hommage à Bellosics Bálint. Lendva/Lendava: LKMNÖK/MSNSOL

Jankó János

1989 A millenniumi falu. Budapest: Néprajzi Múzeum.

Köhegyi Mihály – Sztrinkó István

1992 Bellosics Bálint levelei Herrmann Antalhoz. Cumania 13. 463–504.

Kulcsár Péterné

1971 Bellosics Bálint levelei Herrmann Antalhoz. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1971/1. 175–183.

Pozsony Ferenc (szerk.)

1999 A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője IX. 1–2. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság

Sztrinkó István

1986 Bátky Zsigmond levelei Bellosics Bálinthoz. Cumania 9. 405–418.

Silling István

Silling István

Bellosics Bálint dél-alföldi néprajzi kutatásai

A dél-alföldi nemzetiségi folklór és tárgyi néprajz kutatója, gyűjtésszervező

Bellosics Bálint 1892-ben már folklórpublikációk szerzőjeként érkezett a bajai tanítóképző intézetbe, hogy ott a bácskai, illetve a dél-magyarországi tanítójelölteket oktassa. Életrajzából tudjuk, elszánt célja volt, hogy tanítványait megnyerje a népelet jelenségeinek megfigyelésére, lejegyzésére, dokumentálására. Vonatkozott ez különösen a nemzetiségek néprajzi anyagára, ugyanis Bellosics tudta, hiszen vendvidéki gyökerű gyűjtőként maga is megtapasztalta, hogy az ilyen anyag mennyire veszendő. Ő már addigra, mint a Magyar Néprajzi Társaság alapító tagja, a legrangosabb magyar néprajzi preiodikában, az Ethnographiában, annak 1. évfolyamától publikált a vend népballadákról és népdalokról, hetési népmesét, vend népmondát közölt, Mátyás király szerepét vizsgálta a szlovén népmondákban, a népeletből fakadó s az onomasztika szakterületébe is beletartozó Zala megyei községek neveinek, illetve gúnyneveinek vizsgálatával, gazdaságnéprajzi kutatásokba is belekóstolt az alsó-lendvai vásárról tudósítva stb. Később is leginkább zalai, göcseji, hetési folklórananyagot tett közzé az Ethnographia mellett jobbra a Muraszombat és Vidékében.

A saját maga által összeállított bibliográfia alapján tudjuk, hogy első bácskai közleménye Húsvéti szokások címen jelent meg a Bajai Közlöny 1892. évi húsvéti számában. Tehát a frissen érkezett tanár már az első bajai iskolaév vége felé a bácskai folklórból publikál. Igen ám, de a Bácskai Közlöny 1892. évi húsvéti számában ilyen című cikk nincs. A lapszámban szerepel egy A piros tojások című írás, a szerző megjelölése nélkül, s egy régi húsvétokra emlékező, személyes hangú, nosztalgikus írást olvashatunk. Sem hely, sem idő nincs jelölve, hogy a húsvéti pirost tojást osztogató dolgok hol történtek, csak annyi, hogy a nagynéni-keresztanya éléskamrájában húsvétkor egy teknő telisteli volt megrakva piros tojásokkal. Csupán a szerbek körében ma is elterjedt „tucanje jaja”, azaz ahogy a cikk írja: ticcselés

szokása, vagyis a húsvéti tojásösszezerési verseny utal régi, s tegyük hozzá, máig élő hagyományra.

Baja városa címen 1894-ben jelent meg a Vasárnapi Újságban egy érdekes, sokrétű cikke a városról, ahova nemrég érkezett. A helytörténetnek, kereskedelemnek, iparnak, tanügynek, közlekedésnek hírlapi tudósítás szintjén történő bemutatása után sorra veszi a város magyar, német, bunyevác és sokác lakosságánál még élő népszokásokat: a céhek ünnepeinek néhány maradványát, a Nepomuki Szent János ünnepéhez fűződő vízi felvonulást és a Pandúr szigeti mulatozást, a Szent Iván napi tűzgrást és virágkoszorú-készítést, a bunyevácok karácsony előtti *materica* és *oci* ünnepét, a *kraljicák* járásának pünkösdi szokását, a sokácok (és bunyevácok) tarka népcsoportjának Szent Antal napi búcsúját, és szól a város melletti Vodica (ma Máriakönyve) kisasszony napi búcsújáról (Bellosics 1894). A cikket Tóth Kálmán, bajai születésű költő szobrának leleplezése alkalmából írta, és ott tartózkodásának második évében már kellő ismeretekkel hívja fel a figyelmet a város néprajzi jellegzetességeire.

Az *Ethnographia* 1899. évi 10. évfolyamában Bellosics az újonnan megismert Duna menti Dél-Alföld magyar és német folklórhagyományából, azaz a magyarok babonáiból és a németek babonáiból és szokásaiból publikál anyagközlést (Bellosics 1899a, 1899b). A magyar babonákról szóló közleményben legtöbbször Bezdán, majd Szabadka, Baja, Felső-Szent-Iván, Zombor, Halas, Dautova-Dávod, Siklós, Darázs települések, illetve Alsó-Baranya régió nevét említi lelőhelyként, majd annak végén szontai és darázi hiedelemtörténetet tesz közzé, s ezzel már a sokác népcsoport folklórányagát is érinti. Dél-Baranyába is csak a sokác anyag miatt tekint ki. A garabonciás diákról, a lidércről az alsó-baranyai Darázs faluból kapott adatokat, a Holdban lakó emberről Szabadka és vidékéről, Dautováról (Dávod), Kalocsáról vannak gyűjtései. A cikk alatt lábjegyzetben a következő olvasható: „Az e cím alatt közlött anyagot tanítványaim gyűjtötték” (Bellosics 1899a:304).

A németek a Monarchiában nem, de Magyarországon a XIX. század végén nemzetiségként szerepelnek. Bellosics is, mint a magyarországi nemzetiségek hivatott kutatója, ezért érdeklődik irántuk. A délvidéki német babonák és szokások című közleményében zömmel Apatin városkából származó adatokat hoz, és csupán két adata van Hajósról. Érdemes megemlíteni, hogy Apatinból dallammal lejegyzett írást ad az ott honos farsangi

apáca-táncról. Arról is szól, hogy Apatinban „Bőved-estén a család minden tagjának okvetlenül kilencféle ételt kell ennie, mert Jézusnak a három napkeleti bölcs kilencféle virágból kötött koszorút” (Bellosics 1899b:394).

Bellosics Bálint életművében rangos hely illeti meg a Magyarországi adatok a nyári napforduló ünnepéhez című tanulmányát (Bellosics 1902), amelyben európai párhuzamokkal veti össze a Szent Iván napi honi népszokásokat. Német, szlovén, cseh, moldovai, oláh, horvát, sziléziai, palóc, somogyi, szatmári, honti, vend, Szeged vidéki, kalotaszegi adatok mellé sorakoztatja fel a bácskai Bikity (ma Bácsbokod), Szabadka, Óbecse, Baja, Felső-Szent-Iván, Felsőhegy, Adorján, Orom településeken, Zenta környéki tanyákon élő magyar, bunyevác, szerb, német hagyományt. (Személyes megjegyzésem, hogy néhány közülük máig él az említett falvakban. Silling 2009)

Bellosics Bajára érkezése után hamarosan, 1896-ban már pártoló tagja lett az 1883-ban alakult, zombori székhelyű Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulatnak. Egy évtized múlva, 1905-ben a Társulat működő tagjává választotta.

Ha azt vizsgáljuk, hogy Bellosics mit gyűjtött s közölt a Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat tagjaként annak Évkönyveiben, akkor először a Dodola (Adatok az esőcsináláshoz) című közleményét találjuk 1905-ben, azaz működő taggá választásának évében (Bellosics 1905. 59–71). Az esővarázslás szakirodalmának ismeretéről vall a dolgozat első, bevezető része, azonban fontosabb számunkra az, amelyben az Orlovát, Mosorin, Dolova, Sztárcsova, Bavaniste, Pancsova, azaz a ma is a vajdasági Bánát településein gyűjtött szerb dodola-énekek olvashatók. Bellosics tanulmányában közli, hogy a dodolával Székács József, ismert író és fordító már foglalkozott a Szerb népdalok és hősrégék című munkájában, s közöl is hármat magyarul, valamint hogy Résó Ensel Sándor is közöl egyet szerb és magyar nyelven a Magyarországi népszokások könyvében (Bellosics 1992:419). Ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy az általa most közölt dodola-énekeket növendékei, a bajai tanítónövendékek gyűjtötték (Drndarszky Kálmán, Markovics Nedelyko, Sztojkovics Mladen, Nikolics Zsigmond és Pérics Lázár), és a szerb szövegeket a bajai görögkeleti pópa, Nedelykovity Velimir nézte át. Itt már a bajai tanár néprajzi nevelőmunkájának eredménye mutatkozik meg. Szilágyi Miklós, Bellosics egyik biográfusa az Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére című Bellosics-mű hasonmás kiadásának utószavában meg is jegyzi

a következőket: „Nagyobb tanulmányainak megszületéséhez növendékeinek gyűjtései is jelentősen hozzájárultak.” (Szilágyi 1992:39). Az eredményes tanári útmutatást, buzgólkodást akkor is meg kell erősítenünk, ha ezt a közölt cikket már korábban megtalálhatjuk az *Ethnographia* 1895. évi 6. évfolyamának 418–422. oldalain. Hogy másodközlésről van szó, az nem vitás, de az első közlés is már Bellosics bácskai tartózkodásának és tevékenységének eredménye. Különben ez a Bellosics-tanulmány Dodola címen németül is megjelent 1896-ban az *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* című első magyarországi néprajzi folyóiratban (Barcsai 1916:7–8).

Bellosics Bálintnak a magyarországi szerb nemzetiség folklórhagyományára iránti érdeklődése nem itt nyilvánul meg elsőként. Ugyanis a bajai tanár 1904-ben, az *Ethnographia* 15. évfolyamában megjelentette két részben az Adalékok hazai szerbjeink néphitéhez című, gyűjtéseken alapuló anyagközlését. Eleinte még közli a dél-bánáti települések nevét: Orlovát, Pancsova, illetve a dél-bácskai Zsablyát, ahonnan az adatokat kapta, később azonban már csak Temes vm. déli részét jelöli az adat származási helyeként (Bellosics 1904: 275–278., 316–318). Közleményének két fejezete van: a) Babonák, b) Szokások. Ez utóbbiban a polazsenik karácsonyi szokása, valamint a karácsonyi kergetés Temes vármegye déli részén, Jaszenovo (Karaszjeszenő) környékén élő szokása nyer bemutatást (Bellosics 1904:317–318).

A másik jól ismert szerb, illetve délszláv népszokás, a karácsonyi polazsenik fogadásának hagyományáról már szólt Bellosics az Adalékok hazai szerbjeink néphitéhez című írásának Szokások alfejezetében. Ezt az ősi szláv tradíciót jóval részletesebben megörökítette Bellosics Polazsenik címmel a Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat 1907. évi Évkönyvében közölt önálló tanulmányában (Bellosics 1907a). Már tanulmánya elején megemlíti, hogy e szokás „a délszlávok (szerbek, hercegócok, dalmaták, montenegróiak) karácsonyi szokása”, s adatait a Bácskából (Ada, a Csajkás-kerület közséjei) és a Bánságból (Jaszenovó, Paulis, Szrediscse) egyaránt veszi (Bellosics 1907:132). A karácsony reggelén érkező első férfi vendég tisztét és tiszteletét őrző szokás a termékenységvarázslással, az egészséggel, a gyarapodással kapcsolatos. Köszönésében ez szerepel: egészséget, örömet és békességet hozok. A háziak búzát, más gabonát szórnak rá, hogy a gyarapodás el ne maradjon. A polazsenik a szenteste meggyűjtött badnyákat (tölgytuskót) is megütögeti, hogy a szikrák is a

szaporodást segítsék. Mindenütt nagy becsben tartják ezt a férfi vendéget, több helyen napokig a házuknál tartják, majd gazdagon megvendégelve engedik útjára. Bellosics szerint „nemszak a szerbség, a bácskai bunyevác is ismeri az első látogatót, s e szokás kétségtelenül a szerbség, sokacság és bunyevácság vitathatatlan szokásbeli közösségének legrégebbi, még a vallási különválást megelőző korszakból származó, elemei közé való” (Bellosics 1907:136), s szabadkai és vaskúti bunyevác példákat hoz fel állítására. Megemlíti még, hogy a katolikus és protestáns szláv-ságnál (morvák, szlovének, tótok) is fellelhetők a nyomai ennek a szokásnak, csak a naptáreltolódás miatt ezt a szerepet a lucázók vették át. Meg kell említenünk, hogy Bellosics az új naptár szerint említi a napokat, s így történhetett meg, hogy amikor a háromszori polazsenik-járást említi, akkor az elsőt, a Szent Ignác napit december 20-ára teszi (Bellosics 1907:135). Azonban az ortodox szerbek máig a Julián naptár szerint tartják ünnepeiket, s így az Ignác napi tűzünnepe (Szent Ignác a tűz védszentje náluk) náluk január 2-án van. Több helyen is említést tesz arról, hogy a gazda vagy a gazdaasszony bizonyos rítusalkalmakkor imádkozik is, azonban, sajnálatunkra, egyetlen imaszöveget sem közöl. Bellosics jól ismerte az *Osztrák-Magyar Monarchia* írásban és képen című sorozatot, hiszen maga írt a XIII., azaz a Magyarország IV. kötetébe a vend népcsoportról (Bellosics 1896). Jócskán használja is ezt a kiadványt a polazsenikkal kapcsolatos adatok gyűjtésére. Ugyanakkor a Borovszky Samu nevével fémjelzett Magyarország vármegyei és városai című sorozat könyveiből is idéz.

Egy Bács-Bodrog megyei múzeumalapítás ügyében a XIX. század végén nagy ügybuzgalommal tevékenykedett a már említett vármegyei Történelmi Társulat. A kiemelten fontosnak tartott archeológiai és numizmatikai részleg mellett a majdani néprajzi gyűjteményt megalapozandó is gondolta el Gubitza Kálmán (1870–1916), a bezdáni születésű monostorszegi tanító, hogy a társulat tagjai közé kellene invitálni a megyében élő s itteni dolgokról szóló néprajzi közleményeket publikáló bajai tanárt, Bellosics Bálintot. Bellosics neve az *Ethnographiát* olvasó emberek előtt akkor már nem volt ismeretlen, s a Vasárnapi Újság cikkei is rá irányíthatták a figyelmet. Hogy mi végre is jött létre a kapcsolat a zombori székhelyű társulat és Bellosics Bálint között, azt Bellosicsnak a néprajzkutatás melletti elkötelezettségében és tanári munkálkodásában kell keresni. Gubitza, a Történelmi Társulat múzeumőreként olyan felterjesztést tett a választmány-

nak, mely szerint Bellosics Bálint, akinek az egész megyéből vannak tanítványai, segíthetné a néprajzi tárgyak begyűjtését, sőt arra kérte a választmányt, hogy Bellosiccsal írasson a társulat egy gyűjtési kalauzt, útmutatót, amelyet eljuttatnának a vidéki papoknak, tanítóknak, többek között Bellosics mostani és volt tanítványainak is. Erről pozitívan döntött a választmány, és meg is kérték a bajai néprajzkutató tanárt egy Útmutató összeállítására. Bellosics vállalta ennek megírását, s 1906-ban el is készítette a kért füzetet. Ezt a Történelmi Társulat 1907-ben Zomborban ki is adta. Az a feltevés, hogy Bellosics konzultálta a nála tekintélyesebb Bátky Zsigmondot az Útmutató elkészítésében, talán igaz, hiszen kettejük ismeretségéről levelek tanúskodnak. A Bátky tollából származó Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére is a Bellosiccséval azonos (1906) évben született. Az Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére (Bellosics 1907b) lett a dél-alföldi iskolák könyvtárának egyik segédkönyve, s Bellosics vidékünkön zajlott tevékenységének alapműve. Az Útmutató megszületésének körülményeiről, Bellosics és a Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat kapcsolatáról korábban részletesen szóltam már Az első bácskai néprajzi kalauz című tanulmányomban (Silling 1993).

Bellosics Bálintnak a népismereti, a néprajzi csoportokkal foglalkozó tanulmányai közül dél-alföldi vonatkozású a magyarokról és a bunyevácokról szóló fejezet Borovszky Samu Bács-Bodrog vármegyét bemutató könyvében (Bellosics 1909a, 1909b). A fejezetek néprajzi ismertetései gazdagok. A sokácokról is írt egy rövid, hevenyészett cikket 1911-ben, tehát a vármegyei monográfia megjelenése után. A sokacok című fényképekkel illusztrált írás a Vasárnapi Újságban jelent meg, s a lap olvasói rétegének igényeit elégítette ki (Bellosics 1911a). Azonban a Bácsmegeyi sokacz fejes guzsalyok című dolgozata (Bellosics 1907c) jóval részletesebben mutatja be az etnikai csoport szálláshelyét, a Duna menti nádasok, erdők, nagy legelők tájékát, s a sokácok gazdálkodását: „E nép területe a múlt század közepéig (XIX. század – betoldás tőlem, S. I.) nagyobb részben a kincstárral közösen bírt nagy kiterjedésű erdők, nádas rétság volt, amelynek állattenyésztése és halászata biztosította megélhetését. Földet csak annyit művelt, amennyit ruházkodása, kenyere, abrakja megkívánt... A régi életmód mindent megadott: állattenyésztése, halászata, primitív gazdálkodása bőségben nyújtotta az ételmet, földművelése ruházatának anyagát, sőt viseletének díszét is jórésztben ez egyszerű életmódú nép határában gyűjtötte össze, a fonás-szövés szerszámaint pedig nagyrésztben a nyája mellett pipáló,

furulyázó pásztorsága teremtette ki...” (Bellosics 1907c:269–270).. Innen már a népviselet darabjairól szól, azok alapanyagáról, s a szövés-fonásban használt guzsalyokról. „A sokacsnak két- sőt három-féle guzsalya is van. Valamennyi fejes. Az egyik, lándzsa-alakú fejfel ellátott, a legelterjedtebb délszláv forma... Egy rokonalakjának feje kúpalakúan esztergályozott és színes (drelya)... Tőlük eltérő alakú és rendeltetésű guzsalyok a négyszögletes fejű prelyicák... a női és férfiingek hullámos vászonszövetéhez... sodorják róla a kizárólagosan bolti pamutfonalat” (Bellosics 1907c: 270–271). Szép illusztrációkat közöl Bellosics ezekről a guzsalyokról, s felhívja a figyelmet arra is, hogy Bátky Zsigmond a zágrábi Zbornik za narodni život i običaje južnih slavena 1897. évfolyamában hasonló eszközt mutat be. (Bellosics 1907c:271).

Bellosics már az Útmutató írása közben nagy érdeklődést mutatott a Bácskában élő sokácok és szerbek tárgyi néprajzi különlegességei iránt. Gubitza és Bellosics levelezéséből kiderül, hogy a társulati múzeumőrrel, Gubitzával közösen tettek gyűjtő utat Kishegyesen, illetve a Bács környéki sokác falvakat kívánták meglátogatni. A Bács-Bodrog Megyei Történelmi Társulat választmánya kérte is a Könyvtárak és Múzeumok Országos Felügyelőségét, hogy anyagilag támogassa a bácskai sokác népelet tárgyainak begyűjtését a zombori múzeum részére. A tagság tett is néhány gyűjtési akciót a megyében. Bellosicsot a Sajkás vidék szerbjeinek, tehát a Bácskában a legdélebben fekvő falvakban élő szerbeknek a népelete kimondottan érdekelte, oda ajánlott gyűjtő utat. Tehát a folklórkutatások után, illetve talán azokkal párhuzamosan a tárgyi néprajz sem került el figyelmét. Közölt ő idevágó anyagot a már említett monográfiákban, főleg a népviseletre vonatkozót, illetve a hetési faházról az Ethnographiában már 1897-ben. A Bácskában vizsgált tárgyi világról szóló legjelentősebb dolgozata Adatok a bácsbodrogmegyei sokácok tárgyi néprajzához című, amely a Néprajzi Értesítő 14. évfolyamában jelent meg 1913-ban sok szép illusztrációval, s amelynek digitalizált változatát a Hercegszántó település honlapján olvashatjuk. (internetes forrás) Ebben a bevezető részben a sokácok bácskai településeiről szól, s az északi csoportba a Baja–Zombor–Szond–vasút menti sokácokat sorolja, – ide pedig Hercegszántó, Béreg, Monostorszeg, Szond települések tartoznak –, míg a déli sokácok központjaként Bács városát említi (a környező falvak még Palona, Vajszka és Bogyán).

Bellosics dolgozatát négy fejezetre osztotta. Az elsőben a népi épületkészítés egyik fajtájáról, a hombárokról szól. Nem

első dolgozata ez Bellosicsnak a népi építkezésről, hiszen az Ethnographiában (Bellosics 1897) már jóval korábban közzölt ilyen témájú tanulmányt A hetési faház címmel. (Meg kell jegyezni, hogy az Ethnographia 1916. évi évfolyamában, Bellosics halála után megjelent Néprajzi hírek rovatban tévesen szerepel e dolgozat címe A zalai Hetés népies építkezéséről címmel. Ethnographia, 1916:249). De ezt a bemutatást tartja a szakirodalom a legjobb addigi hombárleírásnak. Füzes Endre néprajzkutató 1964-ben A magyarországi szántalpas hombár című írásában (Füzes 1964) a következőket jegyzi meg a Bellosics-tanulmányról: „A legrészletesebb ismertetést Bellosics Bálintnak köszönhetjük. Ugyancsak a Bács-Bodrog megyei sokacok tárgyi kultúráját vizsgálva, felkeltették érdeklődését a más vidéken ismeretlen formájú és szerkezetű gabonatartó építmények: »Sajátos jelenségei a sokác udvaroknak (dvor, ovlja) a szántalpakra épített hambárok (sokác: ,ámbár'). Az utczai kerítés közelében, a házzal szemben, homlokzatukkal a főépület felé fordulva állnak, vagy egymagukban, vagy kettesével.»” – idézi Bellosicsot (Füzes 1964:1). Leírta anyagát, építését, a részek nevét, díszítését, nagyságát, majd a használatával is foglalkozott: „A nép ezekben a hambárokban gabonaneműit (búza, rozs, kukorica, bab) tartja s emiatt rekesztékekre van felosztva. Lisztet is tartanak benne. Cséplés után megőröl a sokác s egész esztendei lisztkészletét is a hambárban őrzi. Egy közepes nagyságú épületben 50—60 métermázsányi elfér s a sározottfalú hambárban pompásan eláll.” (Füzes 1964:1–2). Az épület szántalpa gondolkodóba ejtette és észrevette, hogy ez a konstrukciós sajátosság az épület mozgathatóságával függ össze: „A szántalpu hambárokat a zadruga osztozkodása alkalmával, költözködéskor talpaikon csúsztatják egyik udvarból a másikba; száraz időben hengereken, a homokban, esős időben a sárban, télen a havon. Befognak a szükség szerint 4—8 lovat is.” (Füzes 1964:2). Füzes felhívja a figyelmet Bellosics írásában a következőkre: „Külön figyelemre méltóak azok a megjegyzései, amelyeket a szántalpas hombár elterjedésével kapcsolatban tett. Megállapította, hogy a bácskai sokac községeken kívül Szlavónia keleti felében, a baranyai sokac falvakban — és szórványosan a magyaroknál is — ilyen épületben tárolták a gabonát. Nem kevésbé fontos az a megfigyelése, hogy ezen a vidéken itt-ott az ólakat, sőt a lakóházakat is szántalpra építették. Ezekből a tényekből azt a következtetést vonta le, hogy a pásztorkodó sokacok korábban

szántalpas házban lakhattak.” (Füzes 1964:2–3). Bellosics írását szép rajzai teszik hitelesebbé.

Az ismertetett dolgozat második fejezetének Pásztor- és halászkészség a címe, s ebben „egy tűzszerszámok őrzésére használt bőrzacskót, sokáczul hálát” ismertet. Bellosics két ilyen zacskóról tud, egy hercegszántóiról és egy monostorszegiről. Az első egy pásztorkodó öregé volt, a másik egy kishalászé. „Gyökeres pusztulásuk szoros összefüggésben van a régi tűzgyújtó technika elhanyagolásával. E bőrzacskóban őrizte a sokác tűzkövet (krëmen), aczélát (kresiló), taplóját (mászat). A zacskó nagyságra és zárószíjszerkezetére, valamint pillangós bőrdíszére nézve, a lényegyet tekintve, hasonlít a magyar, alföldi pásztorkészségek taplózacskójához... A sokác e zacskót nem a gatyakötésre erősítette, mint a magyar pásztortársa. Egyéb utenziliumát [használati eszközök, kellékek – betoldás tőlem, S. I.], élelmét ebben a tarisznyában hordta.” (Bellosics 2013:5). Szép illusztrációt, rajzot is közöl a sallangos díszítésű bőrzacskóról. Gubitzához írt leveléből tudjuk, hogy Bellosics maga is begyűjtött egy ilyet, s a sokác-magyar hasonlóságot, rokonságot szeretné vizsgálni. Levelében írja: „... a szíjgyártó mesterség ősi magyar mesterség s az alföldi pásztorság még ma is nagy mestere” (Silling 1995:52). Hogy minden népnek, népcsoportnak, amelynek köze volt az állattartáshoz, illetve vadászathoz, bizony mestersége az állati bőr s az abból készült szíj felhasználása, azt Bellosics jelen esetben figyelmen kívül hagyta.

A harmadik részben a sokác fejes guzsalyokról (prelyica) és a kúpalakúra esztergályozott fejű guzsalyról (prelya) szól, immár összevetve ezeket a mezőkövesdi és a bogyzslói tükkel. Természetesen most sem mond le a tükhöz fűződő szokások említéséről: „A legény készítette a leánynak, akit a fonóba kísért. Öreg anyókák egy-egy szép példányt semmi áron ki nem adnának a kezükből, mert elhalt öregjük legénykori ajándéka. A sokac guzsalytű, blipák fából, szaruból, csontból és ólomból készül.”. Ezt a témát behatóbban elemezte már a Bácsmezei sokác fejes guzsalyok című tanulmányában is (Bellosics 1907c). Hogy mennyire felkeltették érdeklődését a házi gyapjú-, illetve kenderszövésnél használt guzsalyok, arról egy, a Gubitza Kálmánhoz küldött leveléből értesülünk: „Ha duplumokat szerezhetsz fatárgyakból (szép guzsalyokból) vastárgyakból (fogazott élű sarló, acél – Vepródról még kettőt vittem el), szerezd meg.” (Silling 1995:51). Hogy magángyűjteményébe, avagy a múzeumnak szánta-e őket,

azt már nem tudjuk kideríteni, bár az 1907-ben megjelent cikkének illusztrációiról megjegyzi: „Az itt bemutatottak egy része a zombori múzeum néprajzi osztályáé, a többi az én gyűjteményemben van” (Bellosics 1907c:271). Ebből következtethetünk Bellosics szép kollekciójára is ezekből az ethnographikumokból.

A levélben említett fogazott élű sarlóról másutt is szól, ahol elmondja, hogy a néprajzi szakirodalomban eddig ismert hegyes vidékek és Erdély után ő Baranya vármegyében és a Bácska nyugati felén talált ilyet. „bajai bunyevác földműves kamrájából való. A negyvenkétéves gazda dédapja még aratott vele...”, majd így folytatja „a sokac patriarchális családok házaiban, padláson, a nádba vágva még gyakori...” (Bellosics 1911b). A néprajzi lexikonban Takács Lajos közli, hogy a fogazott élű sarló „mint a helyi kovácsok vagy hámorok készítménye a hagyományos helyi formát szívósabban őrizte” (Takács 1981:422), mintegy bizonyítékul a Bellosics által megtalált nyugat-bácskai változatú sarló archaikusabb voltának.

Végül a negyedik, Gyűrűk című részben az öntött ólomgyűrűkről, azok készítéséről, öntőmintáiról, a kiöntött gyűrű reszelővel, késsel történő idomításáról, recés vonalkázású díszítéséről szól, amelyet az északi sokácoknál figyelt meg, s amelyet ugyancsak a legények ajándékoztak kedvesüknek.

Tárgyi-néprajzi adalékok címen ad közre Bellosics 1911-ben több tárgyleírást (Bellosics 1911b), méghozzá a baltafokosról, a fogazott élű sarlókról, a cserepulyáról, a villaág-szoktatóról, a tűzcsiholó acélokról, a löportartókról, a kézi kukoricamorzsolókról, a vízmerítő szilkékről. Ez az írása már nemcsak Bács-Bodrog vármegyei, avagy dél-alföldi néprajzi tárgyakat mutat be, hanem zalai, gömöri, háromszéki, más megyébeli példányokról is szól, sőt régészeti ásatásokon fellelt, népvándorlás kori tárgyakról is. Cikke tehát nem tekinthető kimondottan alföldinek, de sok oda-váló hivatkozása miatt dolgozatomba ezt is felvettem. A folklór Bellosics Bálintot egész pályáján fokozottan érdekelte, s ebben a cikkében is jelen van a tűzcsiholó acélokról szóló részben, ahol lejegyzí, hogy a bácskai sokácok „nem válnak meg tőlük, különösen kuruzslóik. Régi sokac babona, írja Kostovics János ... az ún. kresovi (szikrák). Ezek valami rosszindulatú felsőbb lények, egyaránt ártnak az embernek lónak, vetésnek. Ez ellen csak acélpatkóból és kovából a vízben kicsalt szikrákkal lehet védekezni és a pünkösdi utáni szerdán, a szentmise hallgatással. A kovás, tüzes vízzel kimossák a fájós testrészt is. A kresovi ellen Szent

Antal (jan. 17.) és Szent János pártfogásával is lehet harcolni” (Bellosics 1911:264). Bellosics ennél a leírásnál valóban idézi a Borovszky-féle monográfiát, de az abban megjelent és a sokác etnikai csoportról nem Kostovics János, hanem a bácsalmási születésű Evetovics János, a bajai káplán, később ismert bácsi plébános, a püspöki uradalom igazgatója, országgyűlési képviselő, költő írt ismertetőt.

Bellosics Bálint dél-alföldi kutatásainak eredményeként egyaránt találunk a népi hiedelemvilággal, népszokásokkal, illetve társadalomnéprajzzal, vagy a tárgyi néprajzzal foglalkozó írásokat. A Bács-Bodrog vármegyei néprajzi kutatások első jeles művelője volt, és a dél-alföldi kutatások, gyűjtések terén is eredményei elévülhetetlenek.

Irodalom

Barcsai József

1916 Bellosics Bálint 1867–1916. A Bajai Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet Értesítője az 1915/1916. iskolai évről. 1–10.

Bátky Zsigmond

1906 Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére. Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelősége, Budapest

Bellosics Bálint

1892 A piros tojások. Bajai Közlöny, 1892. ápr. 17. 17. sz. 2–3. [a szerzőség nincs bizonyítva – megjegyzés tőlem, S. I.]

Bellosics Bálint

1894 Baja városa. Vasárnapi Újság, 41. évf. 22. sz., 1894. június 3. 367–368.

Bellosics Bálint

1896 A zala- és vas megyei vendek. In: Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen. XIII. Magyarország IV. kötete. Budapest Magyar Királyi Államnyomda kiadása

Bellosics Bálint

1897 A hetési faház. *Ethnographia*, 8. évf. 88–103.

Bellosics Bálint

1899a Délvidéki magyar babonák. *Ethnographia*, 10. évf., 304–313.

Bellosics Bálint

1899b Délvidéki német babonák és szokások. *Ethnographia*, 10. évf. 392–395.

Bellosics Bálint

1902 Magyarországi adatok a nyári napforduló ünnepéhez. *Ethnographia*, 13. évf. 25–31, 70–78, 117–127.

Bellosics Bálint

1904 Adalékok hazai szerbjeink néphitéhez. *Ethnographia*, 15. évf. 275–278.

Bellosics Bálint

1907a Polazsenik. A Bács-Bodrog Megyei Történelmi Társulat Évkönyve, 23. évf. 132–138.

Bellosics Bálint

1907b Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére. Bács-Bodrog Megyei Történelmi Társulat, Zombor

Bellosics Bálint

1907c Bácsmegyei sokác fejes guzsalyok. *Néprajzi Értesítő*, 8. évf. 268–274.

Bellosics Bálint

1909a Magyarok. In: Borovszky Samu dr. szerk. Bács-Bodrog vármegye I. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 320–354.

Bellosics Bálint

1909b Bunyevácok. In: Borovszky Samu dr. szerk. Bács-Bodrog vármegye I. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 395–407.

Bellosics Bálint

1911a A sokacok. Vasárnapi Újság, 7. 127–128.

Bellosics Bálint

1911b Tárgyi-néprajzi adalékok. Néprajzi Értesítő. 12. évf. (Új sorozat 7.) 4. sz. 1. füzet, 259–267.

Bellosics Bálint

1913 Adatok a bácsbodrogmegyei sokácok tárgyi néprajzához. Néprajzi Értesítő XIV. évf. 297–300. Internetes forrás: <https://google.com/site/hercegszantotortenete//home/helytortenet>. Letöltés ideje: 2013. 07. 18.

Borovszky Samu dr. szerk.

1909 Bács-Bodrog vármegye I–II. Országos Monográfia Társaság, Budapest

Füzes Endre

1964 A magyarországi szántalpas hombár. Ethnographia, 75. évf. 1–35.

Silling István

1993 Az első bácskai néprajzi kalauz. Néprajzi Látóhatár, 3. sz. 208–219.

Silling István

2009 Szent Iván napi hagyományok a soknemzetiségű Bácskában. Bácsország (Szabadka), 3. 53–56.

Szilágyi Miklós

1992 Bellosics Bálint és gyűjtési útmutatója. In: Bellosics Bálint 1992. Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 35–49.

Takács Lajos

1981 Sarló címszó in: Ortutay Gyula főszerk. Magyar Néprajzi Lexikon 4. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 422–424.

Majdán János

Majdán János

Bellosics Bálint bajai tevékenysége

A középiskolai tanulmányokat folytató Bellosics Bálint a gimnázium VI. osztálya után tanítóképzőbe jelentkezett át. A korabeli szabályok szerint ez annyit jelentett, hogy nem tett érettségi vizsgát, így egyetemen nem tanulhatott tovább. Egy ilyen döntés következtében abban a korszakban az egyik nem nagy jövedelemmel bíró, de viszonylag biztosnak tűnő állás, a tanítói foglalkozás felé mehetett a jelölt. Ilyen módon folytatta tanulmányait a tizenhat éves fiatalember a Budai Tanítóképzőben. A képző első három évét Budán, a negyedik évfolyamot Csáktornyan fejezte be (1887). Az évfolyamtársainak legtöbbször elhelyezkedett, Bellosics azonban továbbtanult, beiratkozott a polgári iskolai tanárképzőbe. Az abban a korban egyre népszerűbb, a kisvárosokban is sokhelyütt akkortájt nyíló polgári iskolában a négyéves képzési idő alatt már szaktanári rendszerben folyt az oktatás. Ez az iskolatípus nem nyújtott azonos képzést a gimnáziumok alsó négy évfolyamával, mivel ókori nyelveket (latin, ógörög) nem tanítottak, helyette élő nyelvből tartottak órákat. Elsősorban a közigazgatás és a gyorsan növekvő magángazdaságok hivatalnoki karát látta el a polgári iskola. Az új iskolatípus kezdetben fiúk számára nyitott továbbtanulási és ebből eredően legtöbbször felemelkedési lehetőséget, s a megyék központjaiban, a nagyobb járásszékhelyeken nyíltak meg. A századfordulón egyre több helyen lányok számára is lehetővé vált a polgári iskolába járás. A pedagógusok oldaláról előírás volt, hogy minden tárgyat szaktanár oktasson, s erre külön képzés folyt. A Budán folyó tanárképzésre érettségi nélkül is jelentkezhetek a tanítói képesítéssel rendelkezők. Így tett Bellosics Bálint is, s a magyar nyelv és a történettudomány oktatására szerzett képesítést (1887–1890).

A Tanítóképzőben szerzett tapasztalatok, az elhelyezkedési lehetőségek és a szaktanári diploma birtokában a polgári iskolák mellett a képzőkben is vállalhatott tanári állást. A szülőhelye környékén Nagykanizsán működött ekkor polgári, Csáktornyan pedig az általa is ismert Tanítóképző. A lehetőségek és a tanítói képzés személyes ismerete arra ösztönözte, hogy elvégezze a képző-intézeti munkavállalást biztosító tanfolyamot is (1890–1891).

A tizenkét évi tanulás után három különböző pedagógiai feladatra és eltérő iskolatípusokra jogosító képesítéssel rendelkező fiatalember rövid pihenőre hazatért a szülői házba. Különböző városok után az ismét faluban lakó pedagógus – későbbi visszaemlékezései alapján tudjuk – sokat foglalkozott a helyi hagyományok megfigyelésével. A családi körben töltött esztendő alatt bejelentkezett a Vallás- és Közoktatási Minisztériumba, és várta az állások kiírását. Nagy örömmel vette a segédtanári kinevezést Bajára.

Város a Duna partján

Az 1892 augusztusában Bajára érkező Bellosics Bálint egy nagy határral rendelkező, gazdag várost ismert meg. A századfordulón 22 126 lakója volt a városnak, melynek döntő többsége (89%) magyarnak vallotta magát, a bunyevác volt a második legnépesebb nemzetiség (6%), németek is nagy számban éltek itt (4%).¹

Bács-Bodrog vármegye és Baja elhelyezkedése a Magyar Királyságon belül

1 Majdán 2004, 12–26.

A vallási megoszlás szerint
17 200 római katolikus,
220 görögkeleti – elsősorban szerbek,
164 ágostai hitvallású evangélikus – a felvidéki fakereskedők
helyi képviselői,
217 református – elsősorban magyarok,
4325 izraelita élt Baján.

A nagyszámú zsidó lakos magyarnak vallotta magát, és a bácskai mezőgazdasági termékek begyűjtésével és továbbításával, valamint a városi életmódot kiszolgáló üzletek működtetésével foglalkozott.

Baja belvárosa a századfordulón

A város nagyságát és gazdasági, kulturális fontosságát mutatta, hogy Bács-Bodrog vármegye négy szabad királyi, majd törvényhatósági jogú városa között található. Baján a házak száma kerekén 3000 volt.

Bár a város már kisebb jelentőséggel bírt, mint a XIX. század közepén, mivel a balkáni vasúti fővonal elkerülte, de a vonzaskörzete száz kilométer körüli volt. A Szabadka és Baja közötti szárnyvonal mellett déli irányba is kiépült két helyi érdekű vasút a megyeszékhelyig (Zomborig). A dunai híd és a dunántúli kapcsolat vasúti hiánya csökkentette a város országos és nemzetközi

jelentőségét. A századfordulón megindult a vasúti híd építésének előkészítése, és 1908-ban át is adták a forgalomnak. Baja rövid időre újból fontos közlekedési csomóponttá vált az 1913-ban megindult fiumei gyorsvonat révén, amely Budapestet kikerülve az ország keleti és déli városait kapcsolta össze a tengerparttal. (Nagyvárad – Békéscsaba – Szeged – Szabadka – Baja – Bátaszék – Dombóvár – Kaposvár – Gyékényes – Zágráb – Fiume).² Az első világháború előtt a város gazdasági jelentősége mellett kiemelkedő volt a kulturális hatása, melyhez a ciszterci rend nagyhirű főgimnáziumán kívül az állami tanítóképző is hozzájárult.

Tanítóképző Baján

Baján 1870-ben Eötvös József báró miniszterként személyesen alapította a Tanítóképzőt.³

A budai képző megnyitása után (1869) a miniszter tudatosan jelölte ki a második hullámban engedélyezett intézeteket. Nem véletlenül került a Tanítóképző a Duna-parti városba. Egyrészt Czirfusz Ferenc gimnáziumi tanár személyében helyi pártfogóra talált az új iskolatípus. Meg tudta győzni a helyi vezetőket az intézmény fontosságáról, illetve a város polgármesterével közösen sikeresen járt kérésével a tárcánál. Másrészt Baja tökéletesen megfelelt Eötvös elvárásainak, aki többször hangoztatta: kis és közepes nagyságú városban kell képzőt nyitni! A jelöltek ott megismerik a kulturális élet előnyeit, tanulmányaik alatt föltöltődnek élményekkel és tudással, de nem válnak a település adta előnyök rabjaivá, és hajlandók kis falvakban, tanyákon is dolgozni. A tárcavezető a képzők helyszínének kijelölésekor fontos szempontnak tartotta a nyelvhatáron fekvést, mivel véleménye szerint a magyar nyelv és kultúra terjesztése feladata minden állami tanítóképzőben végzett szakembernek. Ezt leghatékonyabban az iskolai oktatás elemi szintjén keresztül képzelte el megvalósítani. A nyelvhatár peremére telepített képzőkben ugyanakkor a magyaron kívül a környezetben élő más etnikumok számára is képeztek tanítókat. A cél egyértelmű volt: egyfelől az írás-olvasás és egyéb alapvető tudások továbbadásával az ország modernizációjához szükséges műveltség nagy tömegekhez történő eljuttatása, másfelől ennek átadása a hatékonyság érdekében történjen

2 Majdán 2009, 35–41

3 A BAJAI MAGY. KIR. ÁLLAMI TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZET ÉRTESTŐI

anyanyelven. Így a Baján megnyitott tanítóképző intézetben első évfolyamtól fogva a tárgyakat magyar nyelven tanulták, de németül és bunyevácul (horvátul) is tartottak anyanyelvi órákat. Az itt végzett tanítók a környéken élő német és horvát közösségek gyerekeihez saját nyelvükön szóltak, az elemi oktatás teljes mértékben érthető volt a tanulóknak. A törvény által előírtak az oktatás alsó fokán maradéktalanul megvalósultak. Nem felelte a tanítóképzés azt a célt sem, hogy a nem magyarul beszélő közösségekben dolgozó pedagógusok – idővel, amikor a körülmények engedték – esetenként elkezdtek a magyar szó használatát is. Ezeket az elveket fektette le Eötvös József, és miniszterként a törvényi szabályozásban és a gyakorlatban sikeresen meg is valósította. A bajai képző sikeresen működött a magyar nyelvhatár bácskai területén.

Első lépésként 1870 szeptemberében megindult az akkor három évfolyamos képzés.⁴ A tanári kar fokozatosan növekedett 12 főre Czirfusz Ferenc igazgatása alatt. Az első osztályba beiratkozottak száma kezdetben viszonylag csekély volt (15–20 fő). A tanévet még ideiglenes helyen – a csendőrlaktanyában – kezdték meg, mivel a városi támogatással is épülő intézmény nem készült el. A következő évek az évfolyamok folyamatos föltöltésével és az ígért épület megépítésével teltek el. A minisztériumi és a helyi támogatás (ingyen telek, 300 000 darab téglá és 3 kat. hold kert) eredményeként 1873 őszén elkészült a Tanítóképző oktatási épülete.

A tanári szobán, a könyvtáron és a tantermeken kívül szertárakat is berendeztek. Eötvös József alapelveinek megfelelően gyakorlóiskolát is működtettek az intézményen belül. A tanítójelöltek szinte oktatásuk első percétől kezdve közvetlen napi kapcsolatban voltak a gyakorlóba járó diákokkal, minden iskolai feladatot személyesen láthattak.

Szintén a miniszter elképzelései szerint a jelölteket nemcsak az iskolai feladatokra, hanem a környezetük gazdálkodásának, életvitelének átalakítására is felkészítették. A vidéki lakosságnak a tanítók segítségével kívánták az új növény- és állatfajtákat bemutatni. Ezen a területen a zöldségek, a gyümölcsfák terjesztését a képzőben tanították, melyhez külön gyakorlókertet csatoltak. Az állatok esetében a méhészkedést a gyakorlatban is megtanulták, s későbbi állomáshelyeiken példát mutattak a méztermelésben. Hasonlóan nagy változást hozott vidéken a

4 Dr. Sztanáné

selyemhernyó tenyésztése és a hozzá kapcsolódó eperfák ültetése, melyet szintén elsajátítottak a tanítójelöltek. A nagyállatok tartásáról (mangalica, magyar tarka tehén, parlagi tyúkok stb.) az iskolai padokban tanultak, és a képző későbbi működése során a környékbeli gazdákhöz szervezett tanulmányi látogatások alkalmával szereztek gyakorlati tapasztalatokat. A gazdasági felkészítésüket a gazdálkodás pénzügyi hátterének tervezése és papíron történő rögzítése fejezte be, melynek során a könyvelés alapelemeit is megtanulták.

A különböző tárgyak elsajátítása és a gazdasági tanácsadói – megvalósítói szerepük mellett a helyi kulturális élet megszervezésére is kaptak felkészítést. Nagyon fontosnak tekintették a helyi hagyományok megismerését és továbbvitelét. Mivel az állami anatóképzőkben nem volt kötelező a kántorképzés, de igény szerint a minden jelölt számára előírt zenei alapot ki lehetett egészíteni az egyházi események követésével (Baján 1891-től), ezért a tanítóktól nem volt idegen a különböző rendezvények szervezése. A képzőkben kiváló könyvtárat is kialakítottak, ezért a legtöbb pedagógus állomáshelyén szintén törekedett nagyobb könyvállomány létrehozására, és az olvasás felnőttkori fenntartására. Az időközben országos döntés alapján négy évesre emelt tanítóképzésben (1881) a jelölteket szövezteti tudással is felvértezték, illetve tűzoltási feladatokra is kiképezték.

A tanításon kívül a gazdasági és kulturális élet szervezése mellett a képzőben ízelítőt kaptak a testedzésből, melyet Baján a századfordulón épült tornateremben gyakoroltak (1892). A helyi hagyományos vetélkedések mellett a tanítók ismertették meg a modern sportokkal a vidéki lakosságot, szerveztek csapatokat, versenyeket, bajnokságokat.

A miniszteri elképzelések szerint a már dolgozó tanítókat is célszerű valamilyen továbbképzésbe bevonni, illetve képesítő vizsgán tudásukat felmérni. Nem volt kötelező képesítő vizsgára jelentkezni, de aki állami iskolában akart tanítani, annak alkalmazási feltétel volt a végzettség igazolása. A megnyílt képzőkben ilyen pályán dolgozó kollégák számára szerveztek vizsgákat, s ez történt Baján is. Az első tanév végén 18 tanító állt a frissen felállított bizottság elé, és tett bizonyosságot tudásáról, módszertani felkészüléséről.

Ugyancsak Bellosics Bálint tanári tevékenységének időszakában nyitották meg az internátust, amely ugrásszerűen megnövelte a Tanítóképzőbe jelentkezők vonzáskörzetét. A bentlakás

hiánya miatt a napi bejárást vállalni nem tudó jelöltek a városban bérelt lakásokban éltek. A lakbér, az étkezés komoly összegekbe került, s ezért a vártnál kevesebb diák járt az internátussal nem rendelkező képzőkbe szerte az országban. A minisztérium fölismerte ezt a problémát, és folyamatos ütemben bővítették a képzők bentlakási lehetőségét. Így került sor 1904-ben Scherer Sándor igazgatói működése alatt az új épületszárny megnyitására. Az oktatási épülethez a „sóhajok hídjával” kapcsolt új háromszintes szárnyban 120 diák kapott elhelyezést. A hálókat, a tanulószobákat, a könyvtárat korszerű gázvilágítással látták el, vaskályhával fűtöttek, és illemhelyek, mosdótermek voltak emeletenként. A földszinten konyhát és menzát nyitottak, s ezzel teljessé vált a Tanítóképző. A délutáni-esti felügyeletet és segítséget a két nevelőtanár, szolgálati lakásban élő pedagógus adta. A hallgatói létszám gyors növekedése jelezte, hogy helyesen döntöttek az illetékesek az internátus megnyitásával, a bentlakás hatékonyabb tanulást tett lehetővé. A tanári bentlakás egyfajta szigort is eredményezett, melyet az addig külső bérleményben élők az elején nehezen szoktak meg. Az internátus ugyanakkor lehetővé tette a szegény sorsú gyerekek tanulását, mivel a teljes ellátás és az oktatás díját jó tanulással ki lehetett váltani. A századfordulótól kezdve teljes kapacitással és igen hatékonyan működött Baján az Állami Tanítóképző. Ebben az intézményben dolgozott Bellosics Bálint.

Bajai tevékenysége

A. Pedagógusi és néprajzkutatói munkássága⁵

A segédtanári kinevezéssel Bajára érkező Bellosics Bálint 1892 őszén munkába állt. A nőtlen és kezdő fiatalemberre a magyar nyelv és irodalom oktatását osztották ki. Az intézet igazgatója akkor Dr. Bartsch Samu volt 1875-től. A természettudományok területén országosan jegyzett szakember, tudományos fokozatot szerzett kiváló botanikus volt. Sokat tett a képző szertárainak fejlesztéséért, saját gyűjteményeit is az intézmény diákjai használták. Vezetői feladatát kiválóan oldotta meg, és a Bajai Tanítóképző nemcsak pedagógusokat bocsájtott ki, hanem tudományos műhelyként is működött.

5 Dankó 1999, 93–95

A Tanítóképző a frissen átadott internátussal

A rendszeresen megjelenő évkönyvben legalább egy tudományos cikk is napvilágot látott a tanárok tollából. Ilyen oktatási és szellemi műhelybe könnyen be tudott illeszkedni a fiatal kolléga.

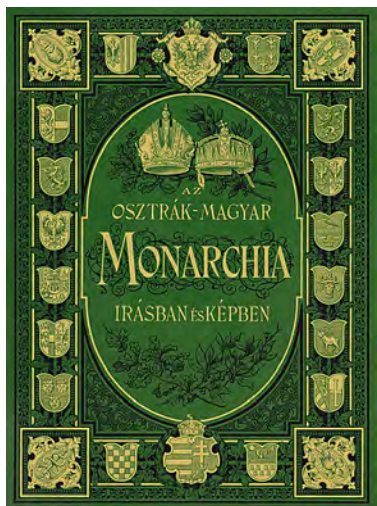
Alapszakjából eredően természetes volt, hogy mind a tanári, mind a diákkönyvtár anyagát Bellosics kezelte, végezte a kölcsönzést és folytatta a bővítést. Az internátus megnyitása után az oda átköltöző diákkönyvtárban segítőkét tanított be, megismertette a diákokkal az ottani feladatokat, és egyúttal gyakorlatot biztosított az ilyen jellegű későbbi tevékenységükhöz.

A szorgalmas és szerény fiatalember felkeltette az igazgató lányának figyelmét, és hamarosan eljegyzésre került sor. Bartsch Flórával 1893. április másodikán jegygyűrűt váltottak, és ugyanazon esztendő nyarán (június 27.) össze is házasodtak. Az ifjú pár a nászutat a férj kedves szülőföldjén, a Vendvidéken töltötte. Szülei mellett a vidék szokásaival, a bácskai tájtól eltérő környezetével megismerkedő feleséget nagy szeretettel fogadták.

Dr. Bartsch Samut két év múlva Scherer Sándor váltotta az igazgatói székben, de ez nem befolyásolta a kinevezett tanár (1897) munkáját. Folytatta a tanítást, a könyvtárosi munkát, és a korabeli szokásoknak megfelelően szorgalmasan hospitált

a felsőbb évesek gyakorló iskolai óráin. A képzőben továbbra is fennmaradt a meghonosított tudományos szellemi központ, s ennek keretében Bellosics saját érdeklődési körének megfelelően néprajzzal kezdett foglalkozni.

A kiválóan rajzoló tanárt már szülőhelyének épületei is rögzítésre készítették, de a bácskai tájon tapasztalt eltérő építkezési és egyéb szokások ösztönözték a látottak képi ábrázolására. Fényképezőgép híján maga készítette rajzokkal illusztrálta a néprajzi feldolgozásait. Szabadidejében tudatosan látogatta a Baja környéki falvakat, rögzítette az ott látottakat. A századfordulón lendületet kapott a vidéki lakosság életének, szokásainak, környezetének feltárása, s ezt Bellosics tudatosan vállalta és végezte. Először a szülőföldön tapasztaltakat foglalta írásba, s vált a vendek ismertetőjévé, a korabeli szakfolyóirat (Ethnographia) szerzőjévé. Országos elismertséget a Rudolf trónörökös vezetésével készült Osztrák – Magyar Monarchia írásban és képekben sorozat IV. kötetében a Zalában és Vasban élő vendekről készült összegzése hozott neki.

ulduletet kapott a vidéki lakosság életének, szokásainak, környezetének feltárása, s ezt Bellosics tudatosan vállalta és végezte. Először a szülőföldön tapasztaltakat foglalta írásba, s vált a vendek ismertetőjévé, a korabeli szakfolyóirat (Ethnographia) szerzőjévé. Országos elismertséget a Rudolf trónörökös vezetésével készült Osztrák – Magyar Monarchia írásban és képekben sorozat IV. kötetében a Zalában és Vasban élő vendekről készült összegzése hozott neki.

A Rudolf trónörökös vezetésével szerkesztett sorozat

Kísérletet tett a szülőföldhöz közeli és általa is ismert Csáktornyára történő áthelyezésére, de az ottani Tanítóképzőben akkor nem volt szabad állás, így maradt Bácskában. Házassága és munkahelye révén egyre jobban megismerte Baját és a környező településeket. Nyelvtudása segítette a Bácskában élő bunyevácok megismerésében, s tudatosan kezdte feltárni az ottani szokásokat. A német nyelvet is beszélte, így ezzel a népcsoporttal is foglalkozni kezdett. A Baja környéki népviseletekről, a házakról, a méhkasokról készült leírásai különböző helyeken jelentek meg. Mint minden tanár, ő is szeretett területét próbálta becsempészni a jövődi tanítók képzésébe. Sokat és sokszor mesélt diákjainak a nép meglévő tudásáról, s arra ösztönözte

őket, hogy nyáron a környezetüket hasonló szemlélettel nézzék. A törekvését elfogadtatta tanár kollégáival is, és 1913 nyarán a város környékére szervezte a szokásos tanulmányutat. Az intézet minden diákját érintő terepmunka során alapos betekintést nyertek a jövőben tanítók a néprajzi gyűjtés különböző területeibe, nagy gyakorlatra tettek szert a feltárásban. Mind a nappali tagozatos jelöltek, mind a pályán működő pedagógusok, mind az értelmiségi körökben egyre szaporodó népkutatásokba bekapcsolódók számára módszertani útmutatót szerkesztett és adott ki nyomtatásban. Az egységesülő hazai néprajzi kutatások szempontjából fontos kis kézikönyv a továbbiakban sokat segített a térség kutatásában. Sajnos a Baja környékének feltáratlan néprajzi kincseit dokumentáló összegzést elfoglaltsága, majd betegsége miatt nem tudta elkészíteni, de a kutatások személyes megkezdésével és módszertani ösztönzésével sokat tett a térség feldolgozásáért. Módszertani útmutatója eljutott Csáktornyára is, s egy ottani diák fennmaradt gyűjtése jelzi munkájának hasznosságát.

Különleges kapcsolatot talált néprajzi feltárásai során a pedagógiai munkásság és a helyi hagyományok kutatása között. Először ő foglalkozott Magyarországon a gyermekjátékokkal, s ebből a témakörből 1913-ban tanulmányt is megjelentetett a Tanítóképző Értesítőjében.

A bajai képzőben hasznos újításként bevezették, hogy minden tanév végén legalább egyhetes országjárást szerveztek. A tanárok és diákok közösen látogattak meg városokat, utaztak el fontos rendezvényekre. Az idők során jártak többször a fővárosban, Szabadkán, Pécsen, Mohácson. Az utak előkészítését több évben Bellosics intézte, melynek során a látogatott helyről felkészült előadók ismertették a tudnivalókat. Ezen utak közé illesztette be a szokatlan – és már említett – környékbéli falujárást. Sajnos egy téli falulátogatása során megfázott és tüdőbetegséget kapott, amely majd halálát is okozta 1916-ban.

A megnyílt internátusban rövid időre a nevelőtanári munkát is vállalta, hogy minél több időt tölthessen diákjaival. Az intézményi elfogadottságát és országos ismertségét jól jelezte, hogy a nagy fejlesztő Scherer Sándor után 1913-ban Bellosics Bálintot nevezték ki a képző igazgatójává. Az intézményvezetői feladatok mellett a hét gyermek nevelését vállaló család ügyeire is nagyon nagy hangsúlyt helyezett. Sokat fordított, német nyelven publikált, és kiterjedt levelezéssel igyekezett minden adatát pontosítani.

A tanítóképzés és az iskolai oktatás számára néprajzi olvasókönyvet szerkesztett, megírta új földrajzi tankönyvét, de ezek az időközben kitört világháború miatt nyomdai, de nem végleges állapotban elvesztek.

B. Helyi és országos közéleti ténykedése

Egy Baja nagyságú városban oktató tanár nem térhet ki a helyi közélet különböző szervezeteiből érkező meghívások elől. Különösen igaz ez a megállapítás egy olyan személyre, akinek szakterülete abban a korban nagyon felértékelődött, s így maga is – gyakran akaratán kívül – középpontba került. Így járt Bellosics Bálint is, aki Bajára telepedése után tanártársainál tartott összejövetelek mellett először a Bács-Bodrog vármegyei Történeti Társulat tagjaként kezdett el kutatni és az éves közgyűléseken előadásokat tartani. A Magyar Néprajzi Társaság tagjaként rendszeresen kapott híreket az országos eseményekről, melyekre időnként Budapestre is látogatott. Az Ethnographia folyóirat olvasójaként és szerzőjeként pontos képe volt a szakmai kérdésekről. Bár írásai szakcikkek voltak, ettől függetlenül meghívták őt 1906-ban a Bács-Bodrog vármegyei Irodalmi Társaságba, ahol rendszeres résztvevője volt az üléseknek.

Tagja volt szakmája legfontosabb civil szerveződésének, a Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesületének. Mivel a Tanítóképző igen fontos intézménye Baja városának, az ott dolgozó pedagógusokat sok különböző bizottság munkájába vonták be. Szakértőként, előterjesztések véleményezőjeként, esetenként döntéshozatali jogkörrel rendelkező bizottságok tagjaként dolgozott. Tagja volt Baja törvényhatósági bizottságának, amely a település legmagasabb választott testületeként a gyakorlatban vezette – a polgármesterrel együtt – a várost. A városban működő állami népiskolai gondnokság alelnökéként teljes rálátása és egyúttal fontos döntési jogköre volt a működő intézményekre. Pedagógiai munkásságát – a korban éppen megjelent nézetek szerint – az iskoláskorú gyermekek mellett a felnőttekre is ki akarta terjeszteni. Ezt a feladatot városi támogatás nélkül nem lehetett végezni, ezért szívesen vállalt szerepet a törvényhatósági bizottság népnevelési albizottságában.

A népszerű és országosan ismert szakembert meghívták a korszakban fontos szerepet játszó Bajai Széchenyi Szövetségbe, ahol elnöknek választották. Bár nem volt vagyonos, de értelmiségi volta

és az intézményben betöltött szerepe oly befolyásossá tette, hogy a Bajai Kaszinó nemcsak tagjai sorába invitálta, hanem választmányi tagjává is választotta.

A magyar nyelvhatár peremén élő és munkálkodó Tanítóképző intézeti tanára az országos szakmai szervezetek mellett így vált a helyi civil és hivatali egységek tagjává, munkálkodott a város fejlődésén.

Baja – városháza

C. A felnőttképzés egyik hazai kezdeményezője

Bár a tanítóképzők alapításuk óta foglalkoztak a pályán lévő, de képesítéssel nem rendelkező kollégák képzésével, ez a feladat a századfordulóra megváltozott. Eötvös József miniszter munkássága, a törvényi szabályozás és a képzőhelyek növelése következtében a XIX. század végén állami elemi iskolában már nem tanított képzésben nem részesült szakember. Az egyházi és önkormányzati fenntartású elemi iskolákban előfordultak képzőbe nem járt iskolamesterek, kiknek száma folyamatosan csökkent. Baján korábban is nagy számban tettek képesítő vizsgát a pályán lévő idősebb mesterek – ahogyan már szó volt róla. Ezt a feladatot az idő elsodorta, hiszen a környéken már mindenhol képzőben végzett tanító foglalkozott a gyerekekkel. A több évtizedes szakember-kibocsájtás alatt szerzett tapasztalatok, a volt hallgatókkal tartott szoros kapcsolat alapján két új feladatot is felvállalt a bajai képző.

A képzésben és a tanításban törvényi előírás volt az elemi oktatás anyanyelvi szinten történő megtartása. A magyar állam ezeréves fennállását ünneplő 1896. évi sorozat alatt és után fölerősödött a nemzeti érzés, melynek az oktatásra is hatása volt. A minisztériumban és a politikusok körében egyre többször elhangzott az elemi oktatás magyarosításának igénye. A soknemzetiségű Baján és környékén ezt a kérdést mindig nagyon körültekintően kezelték, a különböző nyelvűek és kultúrájúak kifejezetten jó kapcsolatban éltek a városban. Igaz volt ez az elemi oktatási hálózatban működő tanítókra és a képzőre is, ahol első perctől kezdve németül és bunyevácul is tartottak órákat a

jövendő pedagógusoknak. A Tanítóképző tanárai érzékelték a társadalmi elvárások változását, és segítséget kívántak nyújtani a magyarul nem, vagy kevéssé beszélő kollégáiknak. Így került sor nyaranta a magyarul nem beszélő tanítók bajai továbbképzésére, melyet minisztériumi ösztöndíj segítségével bonyolítottak le. Bellosics Bálint kulcsszerepet kapott ezen a kurzuson, hiszen a tárgyak fő előadója volt, másrészt szláv és német nyelvtudása révén kiváló példakkal és soknyelvű magyarázatokkal tudta ötvenzni előadásait. A bajai képzőben zajló magyar kurzusok nem az erőszakos magyarosítás, hanem a soknyelvű szakemberképzés sikeres helyszínévé váltak ismertek az egész országban.

Ugyancsak országos jelentőségű volt a képző másik újdonsága: a tanítók szünidei továbbképzése. A változó tudás és az új ismeretek megszerzése a tanári kar számára is kihívást jelentett, s ez még jobban érződött a falusi-kisvárosi környezetben dolgozó pedagógusok esetében. A bajai képző 1907-ben hirdette meg először a 10 napos nyári továbbképzést, melynek fennmaradt programja alapján látszik, hogy valóban a legújabb ismeretek átadására és a módszertani képzésre helyezték a hangsúlyt. Az első – saját kezdeményezésre és intézeti finanszírozással megtartott – nyári kurzus sikere felkeltette a szaktárca figyelmét, és a következő évtől kezdve pályázati formában minden gyakorló tanító számára rendelkezésre állt a szünidei továbbképzés. A szakmai rendezvényeken túl szabadidős és kulturális programokat is szerveztek a bajai tanárok, akik között Bellosics vezető szerepet játszott a kurzus lebonyolításában. A résztvevők névsorának ismeretében kijelenthető, hogy Baján az ország minden sarkából megfordultak gyakorló tanítók, akik biztosan nagy élménnyel és sok új tudással felvértezve tértek haza.

A századfordulón több európai országban a pedagógia, kulturális szervezés és terjesztés területén tevékenykedő szakemberek foglalkozni kezdtek a felnőttek képzésével. A polgárosodás és iparosodás gazdasági és életmódbeli változásai, az új eszközök mezőgazdasági elterjedése, az alapfokú oktatás eredményeként növekvő írni-olvasni tudás, az országos és helyi sajtó megjelenése mind-mind megkívánta az iskolán túli tudás átadását. Első lépésként Dániában alakultak népfőiskolák, melyeken a mezőgazdasági újdonságokkal ismertették meg a helyi lakosokat. A kevesebb munkát kívánó téli időszakban rendszeres heti időpontokban vagy a néhány hetes bentlakásos tanfolyamokon az új eszközök, módszerek elsajátítása mellett kulturális eseményekkel színesí-

tették a résztvevők programját. Ez a XIX. század második felében egyre terebélyesedő mozgalom komoly gazdasági haszonnal is járt Dániában. A termelésben kimutatható eredmények mellett a korábban meglévő helyi alkalmakon túl az érintett lakosság újabb, saját szervezésű kulturális eseményeken vehetett részt. A felnőttekkel történő foglalkozás tért nyert, és különböző német tartományokban terjedt tovább.

Erről a gyakorlatról olvasott Bellosics Bálint is, és német tanulmányútja során személyesen tájékozódott a gyakorlati lebonyolításról. Mivel a falusi lakosság tudását, ismereteit tárta föl és rögzítette, ezért a módszer megismerése után lelkes hívévé vált a népszerűsítő előadásoknak.

Először a városban szervezett – a korban úgynevezett – líceumi előadások tartásába kapcsolódott be. Az önkéntes szabadművelődés eme formája különböző új vagy kevésbé ismert témák előadássorozatba illesztését jelentette, melyet kaszinókban, különféle egyesületek, ipartestületek nagyobb helyiségeiben, olykor vendéglők nagytermében tartottak meg. Baján a Főgimnázium és a Tanítóképző sokszínű tanári kara – esetenként orvosokkal bővítve – vállalt ilyen feladatot. Bellosics ebben a sorozatban is elsősorban a néprajzi hagyományokról, a bácskai különlegességekről adott elő szívesen.

A sikeres városi előadások híre és a mezőgazdaságban megjelenő egyre több új eszköz, módszer érdeklődést váltott ki a városok északra szorosan kapcsolódó, de Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegyéhez tartozó Szentistván gazdáiban, s megkeresték a Tanítóképző igazgatóját egy hasonló kurzus elindítása ügyében. A dán és német példa alapján parasztlíceumnak nevezett sorozatot 1914 nyarán, az aratás után és a kukorica-krumpli betakarítás megkezdése előtt tartották meg. Ezzel elindult a magyarországi népfőiskolai mozgalom, melynek lelkes híve és mozgatója Bellosics Bálint volt. Sajnos a parasztlíceum előadásainak címe nem ismert, de a kéttucatnyi szentistváni gazda biztosan nem csalódott az igazgató úr által szervezett tanfolyamban.

Bellosics Bálint a Tanítóképző-intézet tanáráként Baján kiváló szakmai munkát végzett saját területén, sokat tett a magyar nyelv és irodalom tanítása érdekében. Szívesen foglalkozott a pedagógusi pályáján a kapcsolódó területekkel, így a gyermekjátékokkal is. Nagy jelentőséget tulajdonított a felnőttek képzésének és továbbképzésének, melynek néhány területen országos jelentőségű kezdeményezője volt. A korban szokásos

városi értelmiségi élet és feladatkör mellett hatalmas energiákat fordított kedvenc néprajzi kutatásaira. Az akkortájt kibontakozó néprajz több ágában alkotott maradandó tudományos eredményeket. Mindeközben tanított, könyvtárat, majd intézményt vezetett, és nagy családjának működéséhez biztosította az anyagi hátteret, részt vett gyerekei nevelésében. Az országosan addig nem vizsgált térségekkel foglalkozó tudós tanár fiatalon kapott betegségét még a minisztériumban is ismerték, és mindent elkövettek gyógyulásáért. Sajnos a Magas-Tátrába, majd Budapestre kapott beutalók és orvosi segítségek nem tudták a tüdőbajt megszüntetni, s fiatalon, 1916 januárjában elhunyt. Személyében a családon kívül a pedagógus szakma, a néprajztudomány és a felnőttképzés is nagy munkabírású és eredményes munkatársát veszítette el, akire szerencsére az évszázaddal későbbi utódok példaképként tekintenek.

Irodalom

A BAJAI MAGY. KIR. ÁLLAMI TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZET ÉRTESEITŐI 1893–1916

Dr. Sztanáné Dr. Babits Edit (szerk.)

2011 A Bajai Magy. kir. Állami Tanítóképző-intézet értesítőiből. Tanulmányok a múltból. Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja

Dankó Imre

1999 Baja tudós tanára. Forrás, 4. 93–95

Majdán János

2004 Egy város válasza a kihívásokra a XIX. században. In: Kutatások az Eötvös József Főiskolán (szerkesztette.: Dr. Steinerné Dr. Molnár Judit–Dr. Simon Miklós), Baja

Majdán János

2009 Száz éves a bajai vasúti híd. In: Kutatások az Eötvös József Főiskolán 2008. (szerkesztette.: Dr. Steinerné Dr. Molnár Judit–Dr. Tóth Sándor), Baja

Mohos Mária

Mohos Mária

A táj szerepe Bellosics Bálint munkásságában

Bevezetés

A táj és az ember kapcsolata, a földrajzi környezet és a társadalom egymásra hatásának problematikája már a filozófiai gondolkodás kialakulásának kezdetén megjelent a legfontosabb gondolatok sorában. Attól függően, hogy a leíró vagy az oknyomozó földrajzot művelték, az ókori tudósok is foglalkoztak a társadalom és a földrajzi környezet kapcsolatával. Ez egyesek munkásságában helyhez és időhöz kötöttek, másoknál általánosan jelent meg. Hérodotosz műveiben a lakóhely és az ember vonatkozásában merült fel, hogy mennyiben, milyen hatást gyakorolnak egymásra. Strabón – az ókori görög földrajztudomány nagy alakja – véleményében az embernek a környezethez való alkalmazkodása tükröződött.¹ A tudományos kutatásokban a földrajzi környezet és a társadalom kapcsolatának vizsgálata során a filozófiai gondolkodás fejlődésével párhuzamosan többféle nézet kristályosodott ki. Annak következményeként, hogy a földrajzi adottságok vagy a társadalom szerepét tartották meghatározónak, vagy a két tényező kölcsönhatását hangsúlyozták, három irányzat különült el: a földrajzi determinizmus, a földrajzi nihilizmus és a földrajzi possibilizmus.

A földrajzi determinizmus a földrajzi adottságok meghatározó szerepét tartja elsődlegesnek a társadalom és a gazdaság fejlődésében. Ezzel szemben a földrajzi nihilizmus szerint a társadalom fejlődése nem függ a természeti tényezőktől, azok csak keretül szolgálnak a társadalom működésének, amelyben az önálló törvényszerűségek szerint fejlődik. A két nézet a klasszikus görög filozófia kialakulásától kezdve egymás mellett létezett, sokszor egymást váltva egy tudós gondolkodásában is.

A középkorban a keresztény filozófia legfontosabb kérdése az Isten és az ember kapcsolata volt, amelyen csak a reneszánsz gondolkodás lépett túl a természet megismerésének jelentőségét hangsúlyozva. Ezután vált az empirikus gondolkodás fontos szemléleti elvvé és módszertani kérdéssé, amely a racionalizmusban a tudatosan cselekvő ember és társadalom vonatkozásában is

1 Strabón 1977

megjelent. A következő fejlődési fázisban, a francia felvilágosodás eszméiben ismét a földrajzi determinizmus vált hangsúlyosabbá. Montesquieu az éghajlat szerepének tulajdonított különös jelentőséget a társadalom fejlődésében. A következő váltás Hegel munkásságában jelent meg, aki a földrajzi környezetet a világtörténet földrajzi alapjának tekintette. Az éghajlatnak szerinte is nagy jelentősége volt a társadalom fejlődésében, és a mérsékelt éghajlati öv az, amelyben a legkedvezőbbek a feltételek az emberi tevékenység kibontakozásához.

A modern földrajztudomány kialakulása a 18. században kezdődött, melyben fontos szerepe volt Immanuel Kant munkásságának. Filozófusként és természettudósként a világegyetem kialakulásának és fejlődésének problematikáján túl a természeti földrajzi jelenségek fejlődési problémáival is foglalkozott. Ritter gondolkodásában a földrajzi determinizmus dominált, de munkásságában megjelent a természet és a társadalom összefüggésének elemzése is. Alexander von Humboldt analitikus vizsgálatok után – melyekben a jelenségek térbeli eloszlása és összefüggései váltak elsődlegessé – törekedett a szintézis megalkotására. Míg Ritter inkább a regionális földrajz, Humboldt a tájföldrajz megteremtőjének tekinthető. Ratzel 19. század végi munkásságában főként a determinisztikus gondolkodás jelent meg a természeti tényezők vonatkozásában. Ugyanakkor ő volt az a tudós, aki kidolgozta az antropogeográfia, az emberföldrajz alapjait.

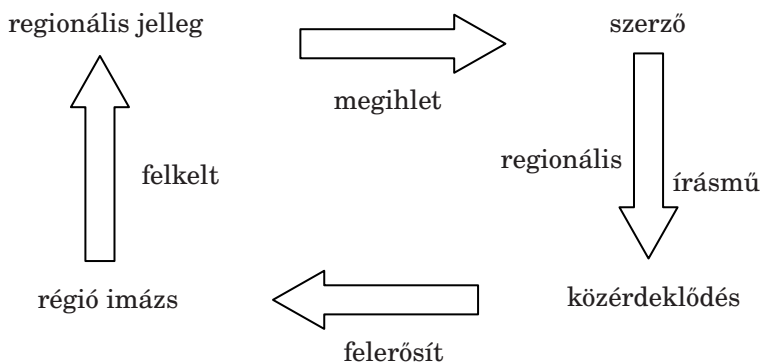
A gazdasági fejlődés eredményeként alakult ki az a nézet – a földrajzi nihilizmus –, amely szerint a civilizáció már olyan fejlett, hogy bármit megvalósíthat. Ez a nézet a nagy természetátalakító munkákban – folyók elterelése, tengerpartok feltöltése, szűzföldek feltörése – jelenik meg a gyakorlatban a gazdaságban. „Az ember legyőzi a természetet” gondolat, a korlátlan lehetőségek vélelme tükröződik olyan növények termesztésében is, amelyekhez nincsenek meg egy adott területen a kedvező feltételek. Ez a gondolkodás volt az alapja a holland mélyföldek hasznosításának, valamint a hazai gyapot- és citrus-termesztés szorgalmazásának is.

A földrajzi possibilizmus a 19. század végi, 20. század eleji francia emberföldrajz képviselőinek – Reclus, Vidal de la Blache, Brunhes – munkásságában jelent meg, véleményük szerint a természet és társadalom kölcsönhatásában az utóbbi az aktív tényező. A földrajzi possibilizmus elismeri a környezet jelentőségét, de nem teszi kizárólagossá a társadalommal szemben. E nézet szerint az ember természettől való függése állandóan

módosul a társadalom fejlettségének következményeként, a földrajzi környezet egyre kevésbé akadályoz és korlátoz, sokkal inkább lehetőségeket biztosít a társadalom működése számára.

A nemzetközi tudományban, így a földrajztudományban kialakult nézetek, viták természetesen hatottak a magyarországi tudósok gondolkodására is. Lóczy Lajos a természeti földrajz művelőjeként inkább a determinizmus, Czirbusz Géza a magyar emberföldrajz megteremtőjeként inkább a possibilizmus irányába köteleződött el.² A 20. század első felében Cholnoky Jenő, Teleki Pál, Prinz Gyula tudományos érdeklődése és gondolkodása jelentősen befolyásolta az emberföldrajzi és természetföldrajzi nézetekkel kapcsolatban kibontakozott vitákat.

Az alkotó ember munkáiban – tudományban, irodalomban, képzőművészetben – sokféleképpen ismerhető fel a földrajzi környezet, ahol él, ahol művei születnek. A tájhoz való kötődés megjelenik a regionális tudatban, identitásban, amely településhez, tájhoz, régióhoz és országhoz is kapcsolódik. Az a kötődés, amely az embert a földfelszín egy meghatározott részéhez fűzi, John K. Wright amerikai földrajztudós szerint a geopietizmus. Ez az anyaföldhöz, ahhoz a tájhoz való kötődés, ahol az ember születik, felnő, ahol élete során hosszú időt tölt el, mélységét, erősségét azonban nem befolyásolja a táj minősége.³

1. ábra A szerző – régió kölcsönhatás.⁴

2 Hajdu 2007

3 Haggett 2006

4 Uo. 381.

Az írók, költők, de még a geográfusok munkáiban is kitüntetett jelentősége van a szülőföldnek, ugyanakkor az alkotásokban, művekben megjelenő települések, tájak ismertségéhez nagyban hozzájárulnak az alkotók. Segítségükkel az ábrázolt téregységekről információk jutnak el a szélesebb közönséghez. A tájhoz, településhez kapcsolódva „regionális imázs” alakul ki, amelyben általában a pozitív elemek dominálnak. A művekben a geopietizmus megjelenhet globális és lokális módon, tartalmazhat szubjektív és valóságos elemeket.

A magyar irodalomban és képzőművészetben nagyon sok példát találunk a tájhoz, településhez való pozitív kötődésre. Az Alföld és a Tisza megjelenése Petőfi Sándor költeményeiben, valamint Komárom leírása Jókai Mór Aranyember című regényében jól példázzák a szerzők érzéseit szülőhelyükkel kapcsolatban. Hasonló kötődés figyelhető meg Mikszáth Kálmán műveiben a Palócföld vonatkozásában. Kiss Géza kákicsi református lelkészként ismerte meg az Ormánságot, napi tapasztalatai ösztönözték arra, hogy az ottani gazdálkodást, építészetet, viseletet, a tájnyelvet és az egykézést szélesebb közönségnek bemutassa.

A festészetben általános a környezet ábrázolása, a táj, települések, vagy azok egyes, a festő számára érdekes részleteinek bemutatása. Így jelenik meg a Balaton Egry József műveiben, vagy a valóság és a képzelet összefonódása Csontváry Kosztka Tivadar alkotásaiban.

A 20. században a filmművészet is nagyban hozzájárult Magyarországon bizonyos tájak, települések ismertté válásához. A Siklóson és környékén játszódó „A Tenkes kapitánya” című filmsorozatnak meghatározó szerepe volt – van – a Siklóstra irányuló idegenforgalomban, közgazdasági értelemben a város életében marketing szempontból jelentős hatású. Jancsó Miklós több filmjét forgatta a Káli-medencében, amelyet a filmek alkotói és szereplői az ott végzett munka révén ismertek meg, és a tájat megkedvelve sokan választották az ottani falvakat második vagy első otthonul.

Bellosics Bálint és a táj

Bellosics Bálint tanulmányai, nyelvismerete, képzettsége révén ismerte korának tudományos gondolkodását, s a fontosabb eszmeáramlatok hatása felismerhető munkásságában. Bár szakmai érdeklődése, figyelme az élettere miatt inkább a néprajzi vizsgálatok felé irányult, nem hagyta figyelmen kívül a környezetet,

a földrajzi adottságok szerepét. Amikor első publikációi megjelentek, már kialakultak a filozófia és a földrajztudomány művelőinek körében a determinisztikus, a nihilista és a possibilista nézetek. Bő negyedszázadra korlátozódó alkotó élete során írt műveiben főként a determinizmus és a possibilizmus jellemvonásai ismerhetők fel. A táj szerepének értékelése, a domborzat, éghajlat, vízrajz, flóra és fauna jelentőségének hangsúlyozása néprajzi munkásságának fontos eleme. Kutatásaiban hangsúlyos szerepe volt a terepi megismerésnek, a jelenségek helyszíni vizsgálatának. Leíró és oknyomozó tevékenységében megjelent a földrajzi tényezők hatásának bemutatása a „testalkotásra”, a néplélekre, a lakásra és a gazdálkodásra.

Bellosics Bálint munkásságában kiemelkedő jelentőségű a tájhoz való kötődés, a szülőföld és a későbbi lakó- és munkahely megjelenése.

2. ábra Zala vármegye

Kutatásainak első színtere a történeti Zala megye nyugati része, Alsólendva és környéke volt. Vizsgálatának tárgya változatos táj tagolt domborzattal, amelyben dombsági területek, folyóvölgyek és kis medencék, szántóföldek, szőlők és erdők vál-

takoznak. Az apró- és törpefalvak központja a kicsi népességű, de környezetének sokféle szolgáltatást nyújtó Alsólendva, amely Zala megye legnagyobb területű, a legtöbb települést magába foglaló járásának székhelye volt.

Bellosics Bálint tudományos gondolkodásának kialakulásában meghatározó volt a kistáj: Hetés szerepe, melynek vizsgálatában kitért a gazdálkodás, a háziipar, a népi építészet jellegzetességeire. Hetéshez tartozónak a -háza utótagú településnevet viselő hét falu szűk körét tekintette.⁵ Nem vizsgálta azonban, hogy a

domborzaton kívül a vízrajznak és a természetes növénytakarónak is szerepe lehetett a kistáj határának alakulásában.⁶ Fontosnak tartotta a szokások, hagyományok és a népviselet táji jellemzőinek leírását, ennek sikeréhez napi tapasztalatai nagyban hozzájárultak. Kutatási módszereit, gondolkodását jól reprezentálják az alábbi művei: Az alsó-lendvai vásár (1891), Alsó-Lendva és vidéke (1892), A néprajz és a gazdák (1892), A hetési faház (1897).

3. ábra Bács-Bodrog vármegye

Amikor munkahelye miatt Bajára költözött, figyelme a korábbi kutatási tapasztalatait felhasználva új lakóhelye és az azt körülvevő, számára addig ismeretlen táj felé irányult. A Bácska és Baja megismerésében, szakmai munkásságában támaszkodni tudott előző ismereteire, hiszen Zala megye délnyugati része is többnemzetiségű, vegyes népességű volt. Ott a magyar–vend/szlovén–horvát, a Bácskában a magyar–német/sváb, sokác–bunyevác népcsoportok együttélését, egymásra hatását vizsgálhatta. Tovább folytatta a terepi tapasztalatok gyűjtését, s pedagógiai munkásságának kiemelkedő jelentőségű eleme, hogy abba tanítványait is bevonta. A bajai Tanítóképző diákjait saját példájával arra ösztönözte, hogy minél jobban megismerjék azt a területet, ahol oktató-nevelő munkájukat végzik.

5 Kiss 1980

6 Mohos 2008

Bellosics Bálint munkásságának kezdete egybeesett a szülőföld- és honismeret megjelenésével a földrajztudományban. Bár Fodor Ferenc szerint e terület művelésének a magyar földrajztudományban nem volt különleges rangja, és jelentősége nem érte el azt a szintet, mint Németországban, a 19. század utolsó évtizedeiben hazánkban is napvilágot láttak ilyen témájú művek. Elsősorban monografikus munkák születtek – Nagy Sándor: Bihar vármegye földrajza –, amelyek révén a figyelem a szülőföld- és honismeret fontosságára irányult. Az 1890-es években az oktatásban is megjelent az igény a téma tanítása iránt, Málnai Mihály 1896-ban javasolta „honismertető bizottságok” alakítását.

Dreiszinger Ferenc tanító, majd tanítóképző intézeti tanár tollából a következő évben jelent meg a „Lakóhelyi ismeretek” című munka.⁷

Ezeket a javaslatokat, műveket Bellosics Bálint is ismerhette, saját kutatói és írói tevékenységében támaszkodhatott rájuk.

4. ábra Baja a 19–20. század fordulóján

Módszertani és néprajzi munkásságában felhívta a figyelmet a földrajzi tényezők szerepének fontosságára a „néplélek” és a „testalkotás” fejlődésében. Műveiben megjelent a „kultúrgeographia” hangsúlyozása, amely a hazai földrajztudományban a 20. század végén kifejlődött kulturális földrajz elődjének tekinthető.

Összegzés

Bellosics Bálint korának modern gondolkodású, tájékozott tanára és tudósa volt. Bár nem a földrajztudomány klasszikus értelemben vett művelőjeként kutatott és alkotott, kiemelkedő jelentőségűnek tekintette a földrajzi tényezők szerepét. A 19. század végére kialakult eszmeáramlatok közül műveiben felfedezhető a földrajzi determinizmus. A szülőföld, lakóhely megismerése, az ahhoz való kötődés pozitív módon jelent meg munkáiban, a zalai és a bácskai táj vonatkozásában a geopietizmus jellemző.

7 Fodor 2006

Irodalom

Fodor Ferenc

2006 A magyar földrajztudomány története. MTA Földrajztudományi Kutatóintézete

Peter Haggett

2006 Geográfia. Globális szintézis. Typotex, Budapest

Hajdú Zoltán

2007 A földrajzi nihilizmus, a földrajzi determinizmus és a földrajzi posszibilizmus. In: Pap Norbert szerk.: A területfejlesztés földrajzi alapjai. Lomart Kiadó, Pécs 39–55.

Kiss Lajos

1980 Földrajzi nevek etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest

Mohos Mária

2008 A Rábától a Muráig. A magyar–szlovén határtérség történeti-földrajzi vizsgálata. NYME Savaria Egyetemi Központ Szláv Filológiai Intézete, Szombathely

Strabón

1977 Geografika Upomnémata Geógraphika. Gondolat Kiadó, Budapest

Kiss Gábor
**Bellosics Bálint hagyatéka
a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban**

2013 tavaszán felkerestem a lendvai Városi Könyvtár igazgatóját, dr. Halász Albertet, hogy az intézményeink között fennálló több évtizedes szakmai kapcsolatnak, együttműködésnek megfelelően tárgyaljunk közös tennivalóinkról, feladatainkról. Ezek számbavétele során merült fel a Bellosics Bálint emlékünnepség megszervezése; az igazgató megemlégtette, hogy folyamatban van a jeles zalai születésű pedagógus és néprajzkutató munkásságának feltárása, melyben ő maga kutatóként is részt vesz. Rákérdezett, hogy nincs-e tudomásom arról, hogy hová tűnhetett el a több mint negyven évvel ezelőtt, a Bellosics Bálint leszármazottaitól Zalaegerszegre került sok-sok családi dokumentum, illetve Bellosics gyűjtéseinek és publikációinak jelentős része. Azt feleltem neki, hogy valószínűleg tudom a választ – minden bizonnyal a 2012 nyarán könyvtárunkba került Fülöp István hagyatékból található, melynek tisztítása, tárolásra és kutatásra való előkészítése éppen folyamatban van. Nem sokkal később Halász Albert jött el intézményünkbe, és az időközben kutathatóvá tett anyagot áttanulmányozva egyértelműen megállapította, hogy az elveszettnek hitt Bellosics dokumentumok kerültek birtokunkba. Hamarosan megegyeztünk e dokumentumok digitalizálásáról és közkinccsé tételéről, melyet a lendvai városi könyvtár végzett el – így ma már a tudományos kutatási igényeket is könnyen ki tudjuk elégíteni a jó minőségű felvételek felhasználásával.

A dokumentumok, fényképek, rajzok, kéziratok és publikációk sokaságát tartalmazó hagyatéka kalandos sorsot élt meg. 2012-ben Fülöp István leszármazottai megkeresték könyvtárunkat, hogy apjuk után rendkívüli mennyiségű irat, kézirat, könyv és egyéb dokumentum maradt rájuk, mely egy ma már lakatlan körmendi házban található, amelyet el kívánnak adni – előtte azonban lehetőséget biztosítanak arra, hogy átvizsgáljuk az ott lévő anyagokat, és amit értékesnek találunk, azt beszállíthatjuk a megyei könyvtárba. Nagyon örültünk a lehetőségnek, ugyanis Fülöp István egykor könyvtárunk igazgatója, később a hely-

történeti gyűjtemény munkatársa volt.¹ Az 1950-es években ő hozta létre a megyei könyvtár muzeális és Zala megye történeti gyűjteményét, s azt folyamatosan gyarapította. 1957-ben a forradalomban vállalt tevékenysége miatt leváltották a könyvtár igazgatói posztjáról, és – bírósági ítélet nélkül – évekig internálva tartották. Kiszabadulása után csak fizikai munkát vállalhatott, majd az 1960-as években ismét bekapcsolódhatott a megye szellemi életébe, folytatva korábbi tevékenységét a zalai történet- és népelet kutatásában. Az egyik legnagyobb szabású vállalkozás a megyében ekkor a Zalai Helytörténeti Lexikon összeállítása volt, melyet Degré Alajos, a megyei levéltár igazgatója irányított, s ebben Fülöp István is részt vett. Ekkor kezdődött a neves zalai személyiségek életének és munkásságának feltárása és bemutatása is. Az első ezzel foglalkozó kiadvány 1966-ban jelent meg², 1967-ben pedig már Bellosics Bálintról is megemlékeztek: születésének 100. évfordulóján a Zalai Hírlapban Tóth János, a Göcseji Falumúzeum létrehozásában is nagy szerepet játszó építész írt róla megemlékezést.³ A skanzenben elhelyezték emléktábláját is a malomépület falán.

Fülöp István ekkor már ismét a Zala Megyei Könyvtár munkatársa volt, a helytörténeti gyűjteményben dolgozott, és nagyszabású terveket szövögetett annak fejlesztésére és szolgáltatásaira nézve. Ennek rövid, de nagyon tanulságos összefoglalóját éppen egy most előkerült, Báldy Flórához (Bellosics Bálint leányához) intézett leveléből ismerhetjük meg.⁴ Kettejük kapcsolata érdekesen kezdődött: Fülöp István belekezdett egy a nevezetes zalaiakat bemutató programsorozatba úgy, hogy a szülő- vagy lakóhelyükön egy emlékkiállítást rendezett fellelhető dokumentumaikból, illetve még emléktáblával is megjelöltette az épületeket. Ebben az időben Gönczi Ferenc rádói (ma Nemesrádó) és Pálóczi Horváth Ádám petrikeresztúri kiállítása volt látható. A következő emlékhely lett volna Rédic (ahol még Bellosics szülőháza is állt), itt a klubkönyvtárban tervezte Fülöp a kiállítást. Ennek érdekében kezdett el kutatni Budapesten az Ethnológiai Adattárban, tárgyalt

- 1 Életére és munkásságára nézve ld. Fülöp István. Zalai Életrajzi Kislexikon. 3. jav. bőv. kiad. Zalaegerszeg. 2005. 97. p.
- 2 Nevezetes zalaiak. Kiállítás Zalaegerszegen 1966. aug. 27-től szept. 25-ig. Zalaegerszeg, 1966. 36 p.
- 3 Dr. Tóth János: Bellosics Bálint emlékezete. Zalai Hírlap, 1967. okt. 15.
- 4 Fülöp István levele Báldy Flórához. Zalaegerszeg. 1969. június 9. DFMVK (Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, Zalaegerszeg) Bellosics hagyatéék számozatlan

a Néprajzi Múzeummal és a Magyar Néprajzi Társasággal – a hiányzó dokumentumok, publikációk, családi vonatkozások felderítésére pedig 1969 tavaszán Bellosics egykori munkahelyének utódjához, a bajai Felsőfokú Tanítóképző Intézet igazgatóságához fordult. Szerencséje volt – a tanítóképző intézet igazgatója, Gálfi József a levéllel egyenesen felkereste Bellosics Bálint Baján élő leányát, Báldy Flórát, aki maga is pedagógus és néprajzkutató volt, és nagy örömmel vette tudomásul, hogy végre valaki távról, a szülőföldről is érdeklődik édesapja tevékenysége iránt. 1967-ben ugyanis a bajai Türr István Múzeum egy emlékkiállítással tisztelgett Bellosics munkássága előtt.⁵ A tanítóképzőben az intézeti napok keretében emlékeztek meg róla, sőt egy utca is viseli azóta nevét. Mint az első, Fülöp Istvánhoz írt leveléből kiderült⁶, kb. egy évtizeddel korábban K. Kovács Péter, a Magyar Néprajzi Múzeum adattárának vezetője már kísérletet tett a Báldy Flóra által őrzött iratok, jegyzetek stb. rendezésére, valamilyen kiadási szándékkal, de ebből semmi sem valósult meg. (Valószínűleg nem volt tehát véletlen az sem, hogy Fülöp István éppen K. Kovács Pétert kérte meg a rédcisi emlékünnepek méltató beszédének megtartására, bár a Báldy Flórához fűződő kapcsolatáról nem tudott.) Viszont Báldy Flóra így rövid idő alatt nagyobb mennyiségű és tudományos szempontból is értékes anyagot állíthatott össze nemcsak apja munkásságára vonatkozó jegyzékekkel, bibliográfiával, különnyomatokkal, hanem részletes családi adatokkal, fényképekkel is. Elküldte még testvére, Báldy Bálint Kossuth-díjas agrármérnök, kisállattenyésztő életútjával és munkásságával kapcsolatos levelét is, melyre az idős tudós záradékul azt írta: Örülök, hogy ereimben zalai vér is csörgedez!⁷

Fülöp István nagy örömmel fogadta a küldeményt – erre válaszolva fejtette ki fentebb már említett tervét a megyei könyvtárban létesítendő Göcseji Helikon Gyűjteményről.⁸ Ennek voltak egészen különös elemei is – pl. a megyei könyvtár előtti teret Göcseji Helikon Ligetnek kívánta elneveztetni, és megyénk nagyjainak szoborparkját akarta benne megvalósítani – viszont levelében szerepel egy olyan kitétel, hogy „A gyűjtött anyag a

5 A bajai Türr István Múzeum emlékkiállítása. Plakát. DFMVK Bellosics hagyaték számozatlan

6 Báldy Flóra levele Fülöp Istvánhoz. Baja. 1969. május 21. DFMVK Bellosics hagyaték számozatlan

7 ld. uo.

8 ld. 4. sz. jegyzet

hozzátartozók részére rendelkezési joggal bír és letétként szerepel mindaddig, amíg azt a Göcseji Helikon Gyűjtemény részére végleg adományozó levél kíséretében végleg (sic!) át nem adja.”⁹ Báldy Flóra tudomásul vehette ezt, mert továbbra is kapcsolatban maradt Fülöp Istvánnal, és 1970. február 22-én, testvérével együtt egy 50 tételből álló újabb küldeményt indítottak útnak, amely a családi fotókat, Bellosics Bálint rajzait, kézíratait, zalai vonatkozású megjelent cikkeit tartalmazta. A Nyakasházi levelek esetében megjelölték, hogy az eredetit kéri vissza, mert becses családi emlék. A két idős tudós azt tervezte, hogy személyesen venne részt a rédcisi emléktábla leleplezési ünnepségén, sőt még Lendván élő másod-unokatestvérük, Tomka György meglátogatását is tervezgették.¹⁰

A hagyatékban még egy levelet találtunk, amely a kapcsolat fenntartásáról és további adományokról szól; ez 1970. szeptember 21-én kelt, és többek között két érdekes, Lendva történetéhez is kapcsolódó okmányt tartalmaz. Az egyik a város igazolása arról, hogy Bellosics Bálint valóban alsólendvai illetőségű lakos, a másik pedig a polgári iskolai tanári oklevelének hiteles másolata, melyet Laubhaimer Oszkár kir. közjegyző személyesen hitelesített – a köztisztviselőben álló férfiú házában működik ma a városi könyvtár. Megérkezett még Bellosics egy másik (életmentéstani) bizonyítványa, szüleinek és testvéreinek életrajzi adatai, valamint gyermekeinek, Flórának és Bálintnak több szakmai publikációja is.¹¹

Ennek az évnek a nyarán Zalaegerszegen rendezték meg a IV. Országos Honismereti Tábort. A tábor módszertani kiadványában, a Krónikában Fülöp István egy szép és lelkesült kis tanulmányt szentelt Bellosics Bálint munkásságának „Egy példamutató élet (Emlékezés Bellosics Bálint néprajztudósra)” címmel. Ehhez felhasználta a már birtokába jutott adatokat és Báldy Flóra apjáról írt életrajzát, sőt a mellékletben még a Nyakasházi levelekből is közölt néhány lapot.¹²

A Báldy testvérek és Fülöp István további kapcsolatát részleteiben nem ismerjük. Sajnos Báldy Bálint egy évvel a küldemény

9 ld. 4. sz. jegyzet

10 Báldy Flóra és Báldy Bálint levele Fülöp Istvánhoz. Baja. 1970. február 22. DFMVK Bellosics hagyaték számozatlan

11 Báldy Flóra levele Fülöp Istvánhoz. Baja. 1970. szeptember 21. DFMVK Bellosics hagyaték számozatlan

12 ld. IV: Országos Honismereti Tábor Krónikája. Zalaegerszeg. 1970. július 30–augusztus 12. 25–32. p.

elindítása után, 1971. szeptember 26-án elhunyt, de testvérével bizonyára érintkezésben maradt Fülöp, mert a hagyatékban megtaláltuk Báldy Bálint halotti értesítőjét és Báldy Flóra egy tanulmányának különlenyomatát; ez utóbbi 1974-ben jelent meg, és Fülöp Istvánnak, „igaz barátsággal” van dedikálva.¹³ A rédicsi emléktábla megvalósult, a korábbi művelődési ház (ma Községi Ház) falán, és helyiek meg is emlékeztek róla, az egykori Ifjúsági Klub is az ő nevét viselte.¹⁴

1975-ben azonban Fülöp István is meghalt – ekkor már nem volt a megyei könyvtár munkatársa, az általa megálmodott Göcseji Helikon projekt is torzó maradt, bár a helytörténeti gyűjtemény fejlesztését az intézmény továbbra is folytatta. A Bellosics Bálint életéhez, családjához, munkásságához kapcsolódó dokumentumok, képek, rajzok, kéziratok stb. Fülöp Istvánnál maradtak, s azokat a többi, irdatlan mennyiségű hasonló helytörténeti anyaggal együtt egy rokona őrizte körmendi házában. Csaknem negyven évig senki hozzájuk nem nyúlt, mígnem 2012 nyarán, az idős hölgy halálát követően lehetőségem nem nyílt áttanulmányozásukra. Így bukkantunk rá ezekre a számunkra kincset érő emlékekre, amelyek csodával határos módon teljes épségben vészelték át ezeket az évtizedeket. A levelekben fellelt listák alapján az elküldött anyagok legnagyobb része előkerült.

Amint ebből a rövid ismertetésből is kiderült, e dokumentumok többszörösen is értékesek számunkra, hiszen nemcsak Bellosics Bálint életének és munkásságának jobb megismeréséhez segítenek hozzá, hanem megismerhetjük belőle egy olyan, nemzetiségi származású zalai család történetét is, amely a XIX. század prosperitását kihasználva, tanulás és sikeres vállalkozások útján a magyar középosztályba küzdötte fel magát, s még a harmadik generációjában is tudott kiemelkedő személyiségeket produkálni. (Miközben a XX. sz. első felében, az akkori elvárásoknak megfelelően a nemzetiségi származást már palástolniuk kellett, amelyet a névváltoztatással jeleztek.) Fontosak és értékesek e dokumentumok azért is, mert eddig kevésbé ismert adalékokat szolgáltatnak könyvtárunk és a Zala megyei helytörténeti kutatások történetéhez.

13 Báldy Bellosics Flóra: A torba a bácskai bunjevácok tarisznyája. Torba bacvanskih bunjevaca. Bács-Kiskun megyei Múzeumok Közleményei. Kecskemét, 1974. 159–168. p. DF MVK Bellosics hagyaték számozatlan

14 Soós József szíves közlése

Függelék

A Báldy Flóra és Báldy Bálint által küldött dokumentumok jegyzéke (dólt betűvel szedve a hiányzó dokumentumok)

I. Lista – 1969. május 21.

1. Báldy Flóra által összeállított életrajz.
2. Bellosics Bálint megjelent munkáinak címjegyzéke.
3. Turisták Lapjának IX. évfolyam 5. számában megjelent Vas- és Zala vármegyék déli síkja c. közleményének különlenyomata.
4. a) A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Értesítőjének 1903. XI.-ben megjelent „A hetési magyarság viselete” c. cikkének saját rajzaival illusztrált különlenyomata.
- b) Az ehhez készült színes rajz eredetije.
5. Beszédeinek, előadásainak jegyzeteiből egy-két idézet.
6. Gyászlevelének egy példánya.
7. A „Bajai Hírlap” közleménye haláláról.
8. A „Bajai Hírlap”-ban megjelent méltatás.
9. a–b) Halálának 100 éves évfordulója alkalmával a bajai Türr István Múzeumban rendezett Bellosics Bálint emlékkiállítás plakátja és meghívója.
10. Az ezzel kapcsolatos megemlékezés Bács-Kiskun megye napilapjában a „Petőfi Népében”.
11. Három fénykép. (Két arckép, egy felvétel a családi kriptáról, melyben nyugszik.)
12. A „Turisták Lapjának” XXVIII. évf. 3–4. számából különlenyomat, melyben dr. Thirring Gusztáv megemlékezik haláláról, legutóbbi, legjobb fényképével.

II. Lista – 1970. február 22.

1. Nyakasházi levelek rajzokkal. 16. old.
2. Fénykép a Bellosics családról. (Fényképek között.) 1870–80 között.
3. Bellosics Bálint iskolai jutalomkönyve.
4. Fénykép Alsó-Lendváról. (képeslap?)
5. Járjatok be minden földet... Fordítás. Bellosics B.
6. Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére. B. B.
7. Alsó Lendvai vásár. Képes Folyóirat. 1890. B. B.
8. Zala és Vas megyei vendek. B. B.
9. Bács-Bodrog vm. népe. Magyarok. B. B.

-
10. Bács-Bodrog vm. népe. Bunyevácok. B. B.

Rajzok:

11. Bánffy kútjához illusztrációk.
12. Esti mese Nyakasházán.
13. Valószínűleg a mártonhelyi templom.
14. Hetési férfi.
15. Vendégshivogató.
16. Vásár a gerencséreknél. (Alsó Lendvai vásárhoz rajz vázlatok.)
17. Egy kis vadászrajz egy bajai vadásztársához.

Kéziratok:

18. Alsó-lendvai járás.
19. Üeber Wohlgerüchen. 1–4.
20. Biela Vila.
21. Szlovén feljegyzések.

Zalai vonatkozású megjelent cikkei:

22. Nyakasháza. (2 folytatás) Muraköz tárcája. 1888. Bellosics Bálint.
23. Emlék. Muraköz. 1890. B. B.
24. Zlatorog. 1892. Fordítás.
25. Madárvilág tavasszal. Muraköz. 1892.
26. A goricsanecz. Magyar Hírlap. 1892. B. B.
27. Szebb hazába megy vigadni a madár. Muraköz. 1893. Szombatfai Bálint.
28. Szerkesztő úr... Muraköz. 1893. Szombatfai Bálint.
29. A Spree erdő vendjei. Muraszombat és vidéke. 1894. B. B.
30. Skrat. Muraszombat és vidéke. 1894. B. B.
31. Sárkányjárás. Magyar Hírlap. 1895. B. B.
32. A vendekre vonatkozó régibb feljegyzések. Muraszombat és vidéke. 1896. B. B.
33. Az erdő karácsonyfája: Muraköz. 1896. Szombatfai B.
34. Bánffy kútja. Muraköz. 1898. Szombatfai B.
35. Pandur Laci. Muraköz. Szombatfai B.
36. Ifj. Dancs Miklós levelei. B. B.-hoz.
37. 8 db Zala megyei vonatkozású irat.
38. Zala megyei szóttas darab.
39. Légrádi kés.
40. Bellosics Bálint által Nyakasházán faragott emlék.

Fényképek:

41. Bellosics Bálint szülei Nyakasházán, 1897-ben.
42. Fürdés Nyakasházán a patakban. B. B. két legnagyobb fia, János és Bálint.
43. Bellosics B. és felesége Bartsch Flóra János, Bálint és László fiaikkal 1899-ben.
44. Bellosics B. legidősebb öccse B. Károly. A keszthelyi gazdasági tanintézetet végezte, de bent maradt katonának. Meghalt 1918-ban, mint alezredes. Kitüntetései: Vaskoronarend, katonai érdemkereszt, 2 Signum Laudis, német vaskereszt. Meghalt 1918-ban, Budapesten van eltemetve.
45. Bellosics Lipót, Poldi bácsi a Keleti Akadémiát végezte, de bent maradt katonának. A katonai érdemkereszt, 2 Signum Laudis tulajdonosa. Mint ezredes halt meg, Baján van eltemetve.
46. B. Lipót, mint Alsó Lendvai kis diák.
47. B. B. legifjabb öccse B. János, mint keszthelyi Gazdasági Tanintézet növendéke. Meghalt 1898-ban. Edesatyjával, az 1909-ben elhunyt B. Jánossal az Alsó Lendvai Teme-tőben egy sírban vannak eltemetve.
48. B. B. mint osztályfőnök a bajai tanítóképző kertjében diákjaival. 1900/01.
49. Családi kép 1909-ből.
50. Családi kép 1923-ból.

III. Lista – 1970. szeptember 22.

1. Bellosics Bálint illetőségi bizonyítványa (Alsólendva!). 1889.
2. Bellosics Bálint polgári iskolai tanári oklevele. 1891. (Hiteles másolat.)
3. Bellosics Bálint életmentéstani bizonyítványa. 1887.
4. Bellosics Bálint szüleinek és testvéreinek adatai.
5. Bellosics Bálint fiának, Báldy Bellosics Bálintnak iro-dalmi tevékenysége:
 - Báldy Bálint: Baromfitenyésztési füzet. 1943.
 - Báldy Bálint: Házinyúltenyésztés. Füzet. 1943.
 - Báldy Bálint: Neveljünk sok őszi csirkét. 1943.
 - Báldy Bálint: Baromfitenyésztési útmutató. 1944.
 - Báldy Bálint: Baromfitenyésztés. 1949.
 - Báldy Bálint: A baromfi tenyésztése. 1954.

-
6. Báldy Flóra nyug. ig. tanítónő tanulmányaiból:
– Báldy Flóra: Szedetttes bunyevác szöttések. Különnyomat a szegedi Móra Ferenc Múzeum évkönyvének 1966–67. évi kötetéből.
– Báldy Flóra: A régi népi takácsok élete Nagybaracsán és környékén. A bajai Türr István Múzeum kiadványa. 1968.

További dokumentumok Fülöp István hagyatékából:

1. Báldy Bálint halotti értesítője. 1971. szeptember 26.
2. IV. Országos Honismereti Tábor Krónikája. Zalaegerszeg, 1970, július 30–augusztus 12.
3. Báldy Bellosics Flóra: A torba a bácskai bunyevácok tarisznyája. Torba bacvanskih bunjevaca. Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei. Kecskemét, 1974. 159–168. p.

Kiss Gábor

A konferencia résztvevői

A kötet szerzői

- **Halász Albert** etnográfus, egyetemi docens, a Knjižnica Lendava – Könyvtár Lendva igazgatója, Szlovénia.
- **Hála József** etnográfus, muzeológus, Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, Magyarország.
- **Kiss Gábor** könyvtárigazgató, Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, Zalaegerszeg, Magyarország.
- **Majdán János** főiskolai professzor, Eötvös József Főiskola, Baja, Magyarország.
- **Marx Mária** etnográfus főmuzeológus, Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg, Magyarország.
- **Mohos Mária** egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem TTK Földrajzi Intézet, Magyarország.
- **Silling István** nyelvész és néprajzkutató professzor, a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar nyugalmazott tanszékvezetője, Vajdaság, Szerbia.
- **Simon András** etnográfus, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, Magyarország.
- **Székelyné Kőrösi Ilona** történész főmuzeológus, etnográfus, történeti és néprajzi gyűjtemények vezetője, Katona József Múzeum, Kecskemét, Magyarország.

Bellosics Balint

